

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap

Departement Onderwijs

Arbeidsmarktrapport

Basisonderwijs en secundair onderwijs

Januari 2003

Dit rapport werd opgemaakt door de afdeling Beleidsvoorbereiding Personeel Basisonderwijs en de afdeling Beleidsvoorbereiding Personeel Secundair Onderwijs, en met actieve medewerking van de andere afdelingen van het departement Onderwijs.

Inhoud

Inleiding	5
Werkwijze	6
Beleidssynthese	7
Het kleuteronderwijs.....	7
Het lager onderwijs.....	8
Het secundair onderwijs.....	8
Beleidsaanbevelingen.....	10
Hoofdstuk 1. Basisonderwijs	14
1.1. De vraag.....	14
1.1.1. De demografische evolutie en doorstroming.....	15
1.1.2. De vergrijzing.....	16
1.1.3. Nieuwe beleidsmaatregelen.....	18
1.1.3.1. ICT-coördinatoren.....	18
1.1.3.2. Gelijke onderwijskansen.....	18
1.1.3.3. Zorgcoördinatie.....	18
1.1.3.4. Aanpassing lestijdenpakket kleuteronderwijs.....	18
1.1.3.5. Bewegingsopvoeding kleuters.....	19
1.1.4. Prognose van de vraag naar kleuteronderwijzers en onderwijzers in de periode 2002-2006.....	20
1.1.4.1. Kleuteronderwijzers.....	20
1.1.4.2. Onderwijzers.....	21
1.1.5. De vervangingen.....	22
1.2. Het aanbod.....	24
1.2.1. Nieuwe instroom vanuit de lerarenopleidingen.....	25
1.2.1.1. Evolutie sinds 1980.....	25
1.2.1.2. Potentieel aanbod op de arbeidsmarkt.....	27
1.2.1.3. Doorstroming van lerarenopleiding naar onderwijssector.....	28
1.2.1.4. Uitstroom van jonge leerkrachten.....	29
1.2.1.5. Prognose van het aanbod.....	30
1.2.2. Werkzoekende leerkrachten ingeschreven bij de VDAB.....	31
1.2.2.1. Jaarlijkse evolutie 1993-2001.....	31
1.2.2.2. Maandelijks evolutie.....	32
1.2.2.3. Overzicht per provincie.....	35
1.2.3. Boventallige kleuteronderwijzers en onderwijzers.....	39
1.2.4. De stille reserve.....	40
1.3. Indicatoren van het huidige tekort.....	43

1.3.1. De vervangingspool	43
1.3.1.1. <i>Algemeen</i>	43
1.3.1.2. <i>Kleuteronderwijzers</i>	45
1.3.1.3. <i>Onderwijzers</i>	46
1.3.2. Onvoldoende gekwalificeerde leerkrachten	48
1.3.2.1. <i>Kleuteronderwijzers</i>	48
1.3.2.2. <i>Onderwijzers</i>	49
1.3.2. Herindiensttreding	51
1.4. Conclusie	52
1.4.1. <i>Kleuteronderwijzers</i>	52
1.4.2. <i>Onderwijzers</i>	52
Hoofdstuk 2. Secundair onderwijs	54
2.1. De vraag	54
2.1.1. De demografische evolutie en doorstroming	55
2.1.2. De vergrijzing	56
2.1.3. Nieuwe beleidsmaatregelen	57
2.1.3.1. <i>CAO VI</i>	57
2.1.3.2. <i>ICT-coördinatoren</i>	58
2.1.4. Prognose van de vraag naar leerkrachten secundair onderwijs in 2002-2006	59
2.1.5. De vervangingen	60
2.2. Het aanbod	62
2.2.1. Nieuwe instroom vanuit de lerarenopleidingen	63
2.2.1.1. <i>Opleiding voor leraren gvso-groep 1</i>	63
2.2.1.2. <i>Opleiding voor leraren gvso-groep 2</i>	66
2.2.1.3. <i>Getuigschriften pedagogische bekwaamheid</i>	68
2.2.1.4. <i>Doorstroming van lerarenopleiding naar onderwijssector</i>	69
2.2.1.5. <i>Uitstroom van jonge leerkrachten</i>	69
2.2.1.6. <i>Effecten op de toekomstige arbeidsmarkt</i>	71
2.2.2. Werkzoekende leraren ingeschreven bij de VDAB	73
2.2.2.1. <i>Jaarlijkse evolutie 1993-2001</i>	73
2.2.2.2. <i>Maandelijkse evolutie</i>	74
2.2.2.3. <i>Overzicht per provincie</i>	76
2.2.3. Boventallige leraars secundair onderwijs	79
2.2.4. De stille reserve	80
2.2.5. Instroom vanuit andere sectoren	82
2.3. Indicatoren van het huidige tekort	83

2.3.1. Een ontoereikende reserve voor de interimsm.....	83
2.3.1.1. <i>De vervangingspool</i>	83
2.3.1.2. <i>Overwerk (en bijbetrekking)</i>	89
2.3.1.3. <i>Herindiensttreding</i>	89
2.3.2. Onvoldoende gekwalificeerde leerkrachten.....	90
2.3.2.1. <i>Evolutie van de voorbije schooljaren</i>	90
2.3.2.2. <i>Per vak of specialiteit</i>	91
2.3.2.3. <i>Volgens regio</i>	94
2.4. Conclusie.....	95
Bijlage	100

Inleiding

In het verleden werd reeds twee maal een arbeidsmarktrapport opgesteld voor het basis- en secundair onderwijs¹. Vanuit allerlei hoeken kwamen er signalen dat er een lerarentekort was, zonder dat hierover echter concrete cijfergegevens beschikbaar waren. Om een effectief beleid te kunnen ontwikkelen dat gericht was op het aanpakken van het lerarentekort was een grondige analyse van de actuele toestand van vraag en aanbod op de onderwijsarbeidsmarkt en een betrouwbare prognose van de toekomstige ontwikkelingen nodig.

Sedert het vorige rapport van januari 2001 zijn een aantal omstandigheden grondig gewijzigd. In de eerste plaats is de economische hoogconjunctuur voorbij en is het globaal arbeidsmarktklimaat drastisch omgeslagen².

Tegelijk heeft de Vlaamse overheid verschillende maatregelen genomen om het lerarentekort op te vangen. Sinds 1 september 2002 is de uitstapleeftijd voor de terbeschikkingstelling voorafgaand aan het rustpensioen opgetrokken van 55 naar 58 jaar (56 jaar voor kleuteronderwijzers). Dit was een ingrijpende maatregel die duidelijke effecten heeft voor de toekomst.

Daarnaast is de vervangingspool op volle toeren beginnen draaien: na een grondige evaluatie en herziening van het decreet betreffende het lerarenambt, zijn alle secundaire scholen, op een paar na, tot de pool toegetreden en stappen ook steeds meer basisscholen in het stelsel. De invulling van de vervangingspool in het huidige schooljaar (2002-2003) verloopt steeds vlotter. Verder is het voor leerkrachten sinds 1 september 2000 aantrekkelijker om overuren te presteren, en kunnen leerkrachten tijdelijk uit hun verlof of pensioen terugkeren in actieve dienst.

De campagne "word leerkracht" om jongeren aan te zetten om te kiezen voor een job in het onderwijs heeft resultaat opgeleverd. De belangstelling voor het lerarenberoep blijft alleszins hoog, zoals blijkt uit de inschrijvingscijfers aan de lerarenopleidingen. Ook de GPB-opleiding (een opleiding tot leerkracht op maat voor wie reeds aan het werk is) kent een gestadige groei.

Kortom, het moment is gekomen om een nieuwe stand van zaken op te maken en na te gaan in hoeverre de verschillende genomen maatregelen effect hebben of zullen hebben op de onderwijsarbeidsmarkt en wat het effect is van de gewijzigde conjunctuur.

Ludy Van Buyten,
waarnemend secretaris-generaal.

¹ "Arbeidsmarktrapport onderwijs, oktober 1999" en "Arbeidsmarktrapport onderwijs, januari 2001".

² Het aantal uitkeringsgerechtigde volledig werklozen steeg bijvoorbeeld van 111.397 in 2001 naar 128.819 in 2002. Dit is een stijging met 15,6%. Bron: Strategisch Plan Werkgelegenheid, administratie Werkgelegenheid.

Werkwijze

Wie de twee vorige arbeidsmarktrapporten gelezen heeft, zal vaststellen dat in dit rapport een enigszins andere werkwijze gevolgd werd. Dat komt doordat het departement onderwijs intussen over nieuwe gegevens beschikt die een andere - naar onze mening adequatere - benadering mogelijk maken.

Om vraag en aanbod met elkaar te kunnen vergelijken, worden een aantal prognoses en berekeningen gemaakt. De berekening van de vraag gebeurt op basis van prognoses met betrekking tot de stijging of daling van het aantal leerlingen, de te verwachten uitstroom n.a.v. vergrijzing en de mate waarin nieuwe arbeidscreërende maatregelen worden genomen.

Aan aanbodzijde wordt een prognose gemaakt op basis van de inschrijvingscijfers van het aantal leerlingen aan de lerarenopleiding. Toch kunnen deze cijfers niet zonder meer beschouwd worden als een correcte indicatie van het aanbod aan nieuwe leerkrachten. Ten eerste stromen niet alle afgestudeerden effectief door naar het onderwijs - denk maar aan de aggregatiestudenten. Ten tweede is er ook een grote uitstroom uit het onderwijs gedurende de eerste vijf jaar na indiensttreding.

Precies over deze laatste twee bemerkingen waren in het verleden geen gegevens beschikbaar. Intussen heeft het departement onderwijs hiernaar bijkomend onderzoek gedaan, zodat de aanbodcijfers met het aantal afgestudeerden aan de lerarenopleidingen gecorrigeerd kunnen worden. Vervolgens kunnen vraag en aanbod over een periode van vijf jaar met elkaar vergeleken worden. Het verschil is de bepaling van het tekort of het overschot over een periode van vijf jaar. Dat verschil wordt ten slotte gerelateerd aan de grootte van het huidige tekort of overschot.

Beleidssynthese

Het kleuteronderwijs

Waar er twee jaar geleden nog een overschot was aan kleuteronderwijzers, is dat momenteel niet meer het geval. Zoals blijkt uit de gegevens met betrekking tot de vervangingspool waren er tijdens het schooljaar 2001-2002 196 kleuteronderwijzers te weinig³. De tekorten concentreerden zich wel in enkele regio's, voornamelijk Brussel en Antwerpen.

De vraag naar kleuteronderwijzers zal de volgende jaren (tot en met 2005) 2.168 BFT's omvatten. Vooral in september 2003 zal de vraag naar kleuteronderwijzers sterk stijgen, als een gevolg van de uitvoering van maatregelen uit de vorige CAO. De uitstroom uit het kleuteronderwijs door vervroegde pensionering is ook minder afgeremd dan in de andere onderwijsniveaus.

Anderzijds stijgt het aantal inschrijvingen aan de lerarenopleidingen. Hierdoor zal ook het aanbod aan kleuteronderwijzers dat nieuw op de arbeidsmarkt komt voor de periode 2002-2005 stijgen en in totaal 3.285 personen omvatten.

Op basis van het netto-resultaat van deze vergelijking van vraag & aanbod over de periode 2002-2005 kunnen wij aannemen dat er over een tijdsspanne van vijf jaar - enkel en alleen op basis van de evoluties in het kleuteronderwijs - een overschot aan kleuteronderwijzers zal zijn van 1.117 BFT's. Samen met het huidig tekort van 196 kleuteronderwijzers, betekent dit dat er over vermelde tijdsspanne een overschot aan kleuteronderwijzers zal ontstaan van **921** BFT's.

Nochtans wordt de arbeidsreserve van kleuteronderwijzers niet alleen beïnvloed door de ontwikkelingen in het kleuteronderwijs. Sinds enkele jaren worden kleuteronderwijzers ook ingeschakeld om het tekort aan onderwijzers op te lossen. In mei 2002 bedroeg het aantal kleuteronderwijzers dat les gaf in het lager 778. Naarmate het tekort aan onderwijzers echter zal afnemen (zie hierna), zal deze trend wellicht omslaan en zullen kleuteronderwijzers minder invloed hebben op de arbeidsmarkt van de onderwijzers.

³ Dit cijfer is geëxtrapoleerd vanuit de veronderstelling dat alle basisscholen bij de vervangingspool aangesloten zouden zijn.

Het lager onderwijs

De scholen van het lager onderwijs kampten de voorbije schooljaren met een schrijnend tekort aan onderwijzers. Maar liefst 1.031 betrekkingen in de vervangingspool raakten niet ingevuld⁴ in het schooljaar 2001-2002.

Het ziet er echter naar uit dat zich de volgende schooljaren een omgekeerde evolutie zal voordoen. De vraag naar onderwijzers zal de volgende jaren (2002-2005) stijgen en in totaal 3.523 BFT's omvatten.

Anderzijds zal er, door de verhoging van het aantal inschrijvingen aan de lerarenopleidingen tijdens de afgelopen jaren, een aanbod zijn van 5.434 onderwijzers.

Op basis van het netto-resultaat van deze vergelijking van vraag & aanbod kunnen we aannemen dat de arbeidsreserve van onderwijzers – enkel en alleen op basis van de evoluties in het lager onderwijs – over een tijdsspanne van vijf jaar met 1.911 éénheden zal toenemen.

Als we daar het huidige tekort van 1.031 onderwijzers van aftrekken, dan betekent dit dat in de periode 2002-2006 een overschot van **880** onderwijzers zal ontstaan.

Het secundair onderwijs

Het secundair onderwijs bleef het voorbije schooljaar nog steeds kampen met bepaalde tekorten aan leraren.

Indicatie van het tekort

We hebben geprobeerd een indicatie van het tekort te verkrijgen op basis van de vergelijking van de minimaal noodzakelijke reserve (het kader van de vervangingspool) en de reële arbeidsreserve (de invulling van de vervangingspool). Dit is immers het enige instrument waar we kwantitatieve gegevens over hebben. Voor niet-ingevulde vacante betrekkingen en niet-ingevulde vervangingen door invalleerkrachten die geen lid zijn van de vervangingspool, kennen we geen cijfers. Het effectieve tekort kan dus enkel groter zijn.

Concreet waren er tijdens schooljaar 2001-2002 2.665 plaatsen in te vullen in de pool, waarvan er 1.653 effectief werden opgevuld. Dit betekent een invullingspercentage van 62%. **1.012** betrekkingen bleven oningevuld. Over alle vakken heen werd dus geen invulling van 100% van de vervangingspool bekomen, maar als we de samenstellende delen afzonderlijk bekijken, is de toestand niet overal even nijpend.

Bovendien blijkt in december 2002 dat het succes van de vervangingspool tijdens het schooljaar 2002-2003 een stevige opmars heeft ondergaan: een opvulling tot 80% werd bereikt. Opnieuw willen we wijzen op het feit dat elk tekort in het secundair onderwijs vakgebonden is en wat dat betreft blijven de knelpuntvakken bestendig in hun rol.

⁴ Dit cijfer is geëxtrapoleerd vanuit de veronderstelling dat alle basisscholen bij de vervangingspool aangesloten zouden zijn.

In het secundair onderwijs is het belangrijk de vraag-aanbod-relatie per vak of specialiteit te benaderen. Een vakgebonden benadering maakt duidelijk dat er specifieke tekorten zijn, met name in de zogenaamde knelpuntvakken. Dit zijn niet alleen de hoofdvakken zoals Nederlands, wiskunde, Frans...maar ook praktijkvakken als technologische opvoeding, elektriciteit en verpleegkunde.

Een regionale vergelijking op basis van deze indicator bevestigt overigens wat algemeen wordt gedacht, namelijk dat verstedelijkte gebieden (zoals Antwerpen en Brussel) het veel moeilijker hebben om vervangers te vinden.

Prognose

De vraag naar leraren in het secundair onderwijs zal de volgende jaren (van 2002 tot en met 2005) lichtjes afnemen. In totaal zullen 9.728 vacante betrekkingen moeten worden ingevuld, dit omwille van de vergrijzing, het groeiend aantal leerlingen in het secundair onderwijs en recente CAO-maatregelen.

De prognose van het aanbod aan nieuwe leerkrachten voor het secundair onderwijs geeft aan dat in dezelfde periode 11.786 leerkrachten in het onderwijs zullen instromen. Dit betekent dat het secundair onderwijs zich over de periode 2002-2005 heen aan een overschot van 2.058 leerkrachten kan verwachten. Samen met het huidige tekort aan vervangers betekent dit een macro-overschot van **1.046**.

Beleidsaanbevelingen

Vooraf

Het is belangrijk om voorafgaande conclusies in hun juiste context te duiden en te nuanceren.

- De vermelde tekorten zijn de minimale of meetbare tekorten die kunnen worden berekend op of geëxtrapoleerd uit de invulling van de vervangingspool. Plaatselijk kunnen deze gegevens ook variëren, en het is goed mogelijk dat in sommige regio's (bijvoorbeeld Brussel) er zelfs een tekort is om de organieke (vacante) betrekkingen in te vullen. Tekorten op schoolniveau zijn evenmin in kaart gebracht. Er kan dan ook worden vooropgesteld dat het reëel tekort altijd groter is dan het meetbaar tekort dat in deze studie wordt berekend.
- Het omgekeerde is uiteraard ook waar: niet elke leerkracht die op de arbeidsmarkt beschikbaar is, is daadwerkelijk te matchen met een concrete behoefte. Zelfs op momenten met grote tekorten blijven er bijvoorbeeld nog werkzoekende leerkrachten ingeschreven bij de VDAB.
- Het rapport gaat uit van een kwantitatieve – en niet kwalitatieve – benadering van het lerarentekort. Leerkrachten die worden aangesteld zonder de vereiste of voldoende geachte kwalificaties, worden in dit rapport als een indicator van een tekort naar voor geschoven. Het aantal leerkrachten dat op deze manier is aangesteld, wordt echter niet opgenomen bij de vaststelling van het huidig kwantitatief tekort.
- Prognoses over de in- en doorstroom van leerlingen en over de gewone en vervroegde pensionering van leerkrachten blijven prognoses en zijn altijd afhankelijk van nieuwe onderwijsinterne (beleidsmaatregelen, perceptie t.o.v. het beroep...) en externe (de algemene conjunctuur...) evoluties. Dat geldt eveneens voor de prognoses met betrekking tot de doorstroom van studenten in de lerarenopleiding naar de onderwijsmarkt.

Het rapport draagt in de eerste plaats bij tot het aangeven van tendensen en algemene evoluties. De concrete cijfers zijn op zich minder belangrijk, behalve dat zij deze evoluties onderbouwen en visualiseren.

Aanbevelingen

1. Het is noodzakelijk om een onderscheid te maken tussen de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt op macro- en op microniveau. Op macroniveau is er een tekort, maar uit de cijfers van de vervangingspool blijkt duidelijk dat er regionaal zeer sterke verschillen zijn. Sommige regio's worden nauwelijks geconfronteerd met een tekort. Om beter op deze regionale verschillen te kunnen inspelen, is het belangrijk om verder werk te maken van een *gedifferentieerd beleid*. Dit zou bijvoorbeeld kunnen door incentives te geven om leerkrachten aan te moedigen om te werken in moeilijke gebieden. De selectieve loonsverhoging voor de onderwijzers in Brussel vanaf 1 september 2002 was al een eerste belangrijke stap in deze richting. Verder is het ook belangrijk om maatregelen te nemen om de *mobilititeit* van leerkrachten te vergroten.
Bij de grootstedelijke problematiek spelen vele factoren buiten onderwijs mee als oorzaak van het tekort. Samenwerking met andere sectoren zal noodzakelijk zijn.
2. Omdat het lerarentekort in het secundair onderwijs vakgebonden is, is het van het allergrootste belang dat bijsturende maatregelen met dit gegeven rekening houden. In concreto gaat het om de *knelpuntvakken*: katholieke godsdienst, niet-confessionele zedenleer, wiskunde, Nederlands en Frans wat de algemene vakken betreft en verpleegkunde, technologische opvoeding en elektriciteit bij de technische en praktische vakken. Naar achtergrond van de basisopleiding van de leraren gaat het voornamelijk om gvso-groep 1- en gvso-groep 2-leraren in de algemene vakken. Het lijkt dan ook aangewezen om specifiek voor deze doelgroep initiatieven te nemen. Hierbij kan gedacht worden aan *sensibiliseringsacties* : enerzijds gerichte acties via de secundaire scholen om leerlingen aan te trekken naar de lerarenopleidingen en anderzijds de studenten in de betreffende studierichtingen in de hogescholen en universiteiten aanmoedigen om voor het onderwijs te kiezen.
Voor wat betreft de technische en praktische vakken moeten blijvend acties worden ondernomen om specialisten uit andere sectoren aan te trekken.
3. Een belangrijke factor met onmiskenbaar effect op de onderwijsarbeidsmarkt is het *vroegtijdige vertrek* van jonge leerkrachten uit het onderwijs. Tussen 1999 en 2001 is er op dit vlak in het basisonderwijs een erg bescheiden maar toch positieve evolutie waar te nemen met een daling van 16% naar 13%. In het secundair onderwijs merken we deze evolutie niet. De afzetmarkt voor leerkrachten uit het secundair onderwijs is immers veel ruimer. Het is te voorbarig om de beperkte vooruitgang in het basisonderwijs te koppelen aan concrete beleidsmaatregelen (i.c. de vervangingspool, CAO VI), temeer omdat de mate van deze uitstroom ook sterk afhankelijk is van de economische conjunctuur. In tijden van economische onzekerheid zijn mensen minder snel geneigd om over te stappen van het onderwijs naar andere sectoren. Het verdient aanbeveling om *blijvend onderzoek* te doen naar de vroegtijdige uitstroom uit het onderwijs. In opdracht van de Vlaamse minister van Onderwijs en Vorming is overigens een onderzoek (*Arbeidsmarktwensen en –perspectieven van de afgestudeerden van de lerarenopleiding* 'De roeping tot leerkracht. Een onderzoek naar de aantrekkelijkheid van het leerkrachtenberoep in Vlaanderen anno 2002' - M. Elchardus - VU Brussel, H. Cossey - KU Leuven, P. Coppieters - U Antwerpen) gestart dat nagaat waarom jongeren kiezen voor het lerarenberoep bij het afstuderen en waarom leerkrachten al dan niet

beslissen in het lerarenberoep te blijven of ernaar terug te keren. In dit onderzoek, dat zich toespitst op het leerplichtonderwijs, zal ook worden nagegaan in welke mate de vervangingspool hierbij een impact heeft.

Het vertrek van jonge leerkrachten uit het onderwijs betekent een groot verlies van potentieel (13,5% in het basisonderwijs, 30% in het secundair onderwijs). Het verdient ons inziens aanbeveling om hieraan prioritaire aandacht te besteden en na het afronden van voormeld onderzoek hierrond *prioritaire maatregelen* uit te werken.

4. Het groot aantal ingeschreven cursisten in de *GPB-opleiding* is opvallend. Het aantal cursisten ligt er hoger dan in de initiële lerarenopleidingen gvso-groep 1 en groep 2 samen. Het gaat hier om mensen die naast hun huidige job een lerarenopleiding volgen. Uit de cijfers blijkt dat het hier om een groot potentieel aan kandidaat-leerkrachten gaat. Er is dus duidelijk een grote behoefte aan een flexibele lerarenopleiding, ook voor hogergeschoolden. Hiermee zal bij de hertekening van de lerarenopleiding rekening moeten gehouden worden.
5. In het lager onderwijs is er een duidelijke kentering op de arbeidsmarkt. Geleidelijk zal het huidig tekort aan onderwijzers afnemen en worden omgebogen naar een overschot. Een overaanbod van 880 onderwijzers komt neer op iets meer dan één derde onderwijzer per lagere school. Zoals hierboven aangehaald is dit een macro-benadering, en zal het reële overschot zeker minder groot zijn.

Een *zeker overschot* op de arbeidsmarkt is bovendien noodzakelijk opdat scholen een optimaal personeels- en wervingsbeleid kunnen voeren. Bovendien is een reserve *noodzakelijk* om nieuwe evoluties (heropleving van de conjunctuur, verminderde inschrijvingen aan de lerarenopleiding) te kunnen opvangen. Een verruimde arbeidsreserve laat overigens een ruimer aantal opties open om een nieuw beleid te voeren. Het is dan ook belangrijk om geen overhaaste maatregelen te nemen om deze arbeidsreserve weg te werken. In het secundair onderwijs is een positieve evolutie merkbaar. Niettemin moet er aandacht blijven voor bepaalde knelpuntvakken en knelpuntregio's (zie 1. en 2.)

6. In het vorige rapport werd vooropgesteld dat een deel van het tekort zal worden opgevangen door kleuteronderwijzers naar het lager onderwijs te kanaliseren. Dat is intussen ook gebeurd. In mei 2002 waren er bijvoorbeeld 778 kleuteronderwijzers actief in het lager onderwijs. Deze kleuteronderwijzers zullen op korte termijn definitief in het "onderwijzerskorps" worden opgenomen: zij bouwen hier immers rechten op en worden vastbenoemd, met als gevolg dat zij in principe in alle leerjaren van het lager onderwijs kunnen worden ingezet.

Dit gegeven vraagt om aandacht bij de hertekening van de lerarenopleiding. Opleiders moeten met *flexibele, modulaire leerroutes* tegemoet komen aan de vormingsbehoeften van - en op maat van - wie al aan het werk is in het onderwijs.

7. Sinds september 2000 is het mogelijk dat scholen een *beroep* doen op leerkrachten die met *verlof of gepensioneerd* zijn. Hoewel deze maatregel niet zoveel succes kende, is het aan te bevelen hem te handhaven zolang het tekort duurt. Deze maatregel is immers een goed voorbeeld van een "gedifferentieerd" beleid: enkel bij een vastgesteld tekort kan hij worden toegepast. Deze maatregel laat scholen toe in te spelen op lokale of vakspecifieke tekorten.

Een andere maatregel die inging in september 2000 is het beter bezoldigen van *overwerk/bijbetrekking*. Deze maatregel kent in het secundair onderwijs een nog steeds stijgend succes. Om de specifieke vakgebonden tekorten in het secundair onderwijs te helpen opvangen, blijft hij eveneens best behouden.

8. Daarbij komt dat het effect van het *optrekken van de leeftijd* waarop leerkrachten vervroegd kunnen uitstromen, eerder een uitstel in de tijd is. Na drie jaar is het effect van deze maatregel opnieuw geneutraliseerd. Het is dan ook voorzichtiger te spreken over een “vertraging” van de uitstroom dan wel over een definitieve “daling”.

Overigens zal van nabij (jaarlijks) moeten worden opgevolgd in welke mate de personeelsleden op wie de verhoogde uitstapleeftijd van toepassing is, hun toevlucht nemen tot alternatieve verlofstelsels of afwezigheden. Een toename van andere uitstapmogelijkheden zal ons nopen tot een herziening van de prognoses.

9. De *campagne "Word leerkracht"* lijkt succes te hebben opgeleverd. Het aantal studenten aan de voortgezette lerarenopleidingen en in de GPB-opleiding is alleszins fors gestegen ten opzichte van een aantal jaar geleden. Het aantal inschrijvingen in de initiële lerarenopleiding stijgt eveneens. De campagne wordt best voortgezet. Er kan worden overwogen om een aantal nieuwe accenten te leggen. Vooral de tekorten in bepaalde regio's en voor bepaalde vakken, zouden beklemtoond kunnen worden.
10. Om leerkrachten en directies te ondersteunen werd de voorbije jaren een beroep gedaan op *andere beroepssegmenten* waarvoor nog arbeidsreserves bestaan. Zo werden er kinderverzorgsters ingezet in het kleuteronderwijs zodat de kleuteronderwijzers zich meer met hun pedagogische taken konden bezighouden. Deze formule werd in het veld erg positief onthaald. In het secundair onderwijs werd sinds 1998 het rekruteringsveld voor het ondersteunend personeel verbreed.

De beleidsintenties om vanaf september 2003 in het basisonderwijs een nieuwe personeelscategorie van beleids- en ondersteunend personeel in te voeren voor ict-coördinatie en voor de uitbouw van administratieve kernen, passen ook in dit concept. Tot het beleids- en ondersteunend personeel behoort ook de zorgcoördinatie/begeleiding die zal instaan voor het zorgbeleid in de scholen.

11. Uit dit rapport blijkt dat een potentieel aan leerkrachten kan worden gevonden in de zogenaamde “*stille reserve*”. Dit potentieel bestaat uit de ruimte waarover tijdelijke personeelsleden beschikken om meer/voltdijs te kunnen werken. Scholen maken weinig gebruik van deze reserve. Samenwerking tussen scholen – en voornamelijk de invoering van scholengemeenschappen – laat toe dat – bijvoorbeeld op het vlak van lessenroosters, vervangingen... - afspraken tussen scholen kunnen worden gemaakt, zodat leerkrachten optimaler kunnen worden ingezet. Een verankering van de scholengemeenschappen in de decreten rechtspositie maakt het daarenboven mogelijk dat personeelsleden niet meer worden gestraft als zij in een ander schoolbestuur van dezelfde scholengemeenschap worden ingezet, omdat de dienstanciënniteit dan wordt opgebouwd binnen de scholengemeenschap.

Hoofdstuk 1. Basisonderwijs

1.1. De vraag

Nieuwe arbeidsplaatsen in het onderwijs zijn in eerste instantie afhankelijk van het aantal vacante plaatsen in de scholen.

In welke mate het aantal vacante betrekkingen toeneemt of afneemt, is voornamelijk afhankelijk van volgende factoren:

1. Het geboortecijfer, de leerlingenaantallen en de te verwachten doorstroming van leerlingen (van kleuter- naar lager onderwijs).
2. De uitstroom van leerkrachten als gevolg van pensionering of vervroegde terbeschikkingstelling voorafgaand aan het rustpensioen.
3. De handhaving of wijziging van de omkaderingsnormen (leerlingen/leraar-ratio).
4. De mate waarin bijzondere projecten worden ontwikkeld, gehandhaafd, uitgebreid of afgebouwd. Dergelijke projecten ondersteunen de scholen en genereren extra betrekkingen (bijvoorbeeld gelijke onderwijskansen, ICT-coördinatie...).

De prognoses van het aantal BFT's op basis van demografische gegevens en de te verwachten doorstroming van leerlingen (1.1.1.), evenals de raming van de uitstroom van leerkrachten (1.1.2.), gaan uit van een ongewijzigd beleid. In punt 1.1.3. brengen wij de effecten in kaart van de beleidsmaatregelen of –intenties van de komende jaren.

Een globale prognose van de toekomstige vraag naar leerkrachten in het basisonderwijs komt aan bod in punt 1.1.4. Deze prognose is belangrijk want, getoetst aan een globale prognose van het *aanbod* aan nieuwe leerkrachten, geeft dit een duidelijk beeld in welke mate de spanning op de onderwijsarbeidsmarkt de komende jaren zal toenemen of afnemen.

Anderzijds zorgen de vervangingen (punt 1.1.5.) voor jaarlijkse terugkerende werkgelegenheid. Heel wat leerkrachten kunnen immers ook aan de slag ter vervanging van afwezige collega's. De tewerkstelling als invalleerkracht is minder aantrekkelijk. Het tekort aan leerkrachten treedt daarom altijd het eerst op bij het vinden van geschikte vervangers.

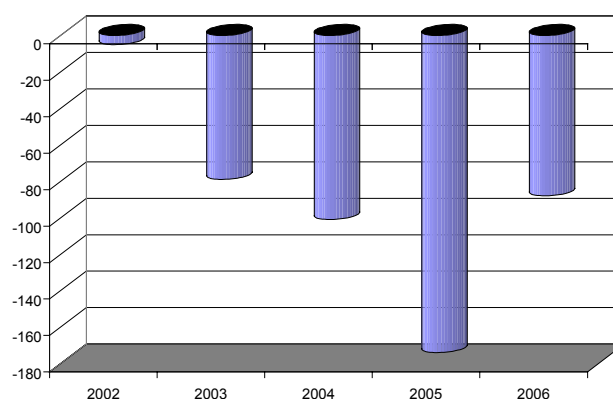
1.1.1. De demografische evolutie en doorstroming

Als gevolg van een dalend leerlingenaantal zal het aantal arbeidsplaatsen in het basisonderwijs de komende jaren blijven afnemen. Zoals blijkt uit de figuren 1 en 2 daalt de werkgelegenheid de volgende jaren zowel in het kleuter- als in het lager onderwijs.

Tabel 1 - Prognose werkgelegenheid BFT *kleuteronderwijs* op basis van demografische evolutie & doorstroming

Jaar	2002	2003	2004	2005	2006
Verwachte evolutie ingevolge leerlingenaantallen	-5	-79	-101	-174	-88

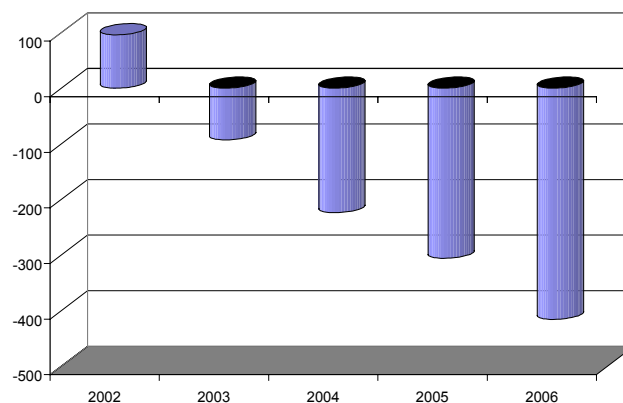
Figuur 1 - Prognose werkgelegenheid BFT *kleuteronderwijs* op basis van demografische evolutie & doorstroming

Tabel 2 - Prognose werkgelegenheid BFT *lager onderwijs* op basis van demografische evolutie & doorstroming

Jaar	2002	2003	2004	2005	2006
Verwachte evolutie ingevolge leerlingenaantallen	96	-93	-224	-306	-416

Figuur 2 - Prognose werkgelegenheid BFT *lager onderwijs* op basis van demografische evolutie & doorstroming

1.1.2. De vergrijzing

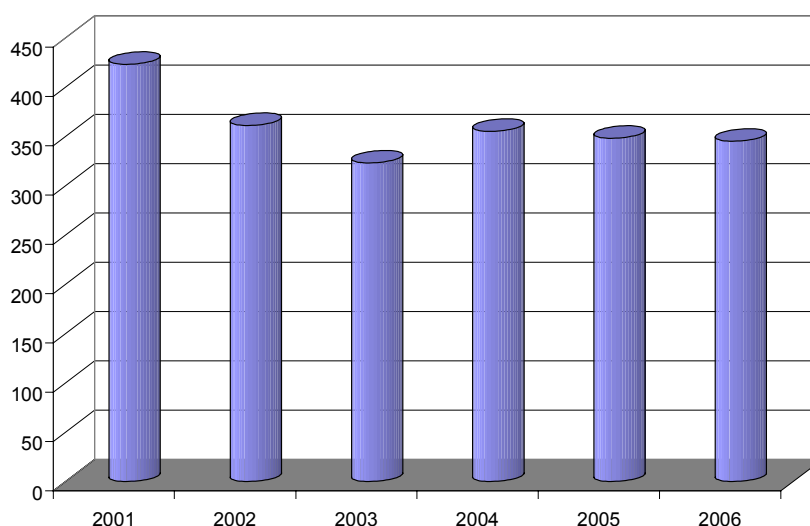
De vergrijzing heeft tot gevolg dat steeds meer kleuteronderwijzers en onderwijzers door pensionering of terbeschikkingstelling voorafgaand aan het rustpensioen uitstromen. De daling van de werkgelegenheid door de demografische factor wordt volledig opgevangen door een jaarlijks stijgende uitstroom van oudere leerkrachten.

Met ingang van 1 september 2002 werd de uitstapregeling aangepast. De uitstapleeftijd werd opgetrokken van 55 naar 58 jaar (56 jaar voor kleuteronderwijzers). Wel kunnen leerkrachten gebruik maken van een bonus, een aantal maanden dat wordt berekend op basis van hun anciënniteit, om eventueel toch nog vroeger dan hun 58ste uit te stappen. De gevolgen van deze nieuwe regeling zijn duidelijk voelbaar in 2003: in dat jaar is er in het lager onderwijs een sterk verminderde uitstroom ten opzichte van het voorgaande jaar en de volgende jaren. Door toepassing van het bonussysteem en de geleidelijke veroudering (vergrijzing) stijgt het uitstappercentage opnieuw vanaf 2004. In het kleuteronderwijzer speelt dit effect niet, doordat de uitstapleeftijd voor kleuteronderwijzers 56 jaar is in plaats van 58 jaar.

Tabel 3 – Prognose van de uitstroom in het kleuteronderwijs⁵

Jaar	2001 (reëel)	2002	2003	2004	2005	2006
TBS55+/58+	385	319	289	298	300	296
Pensioen	38	42	34	57	48	49
Totaal	423 (reëel)	361	323	355	348	345

Figuur 3 – Prognose van de uitstroom in het kleuteronderwijs 2002-2006 ten opzichte van de reële uitstroom in 2001

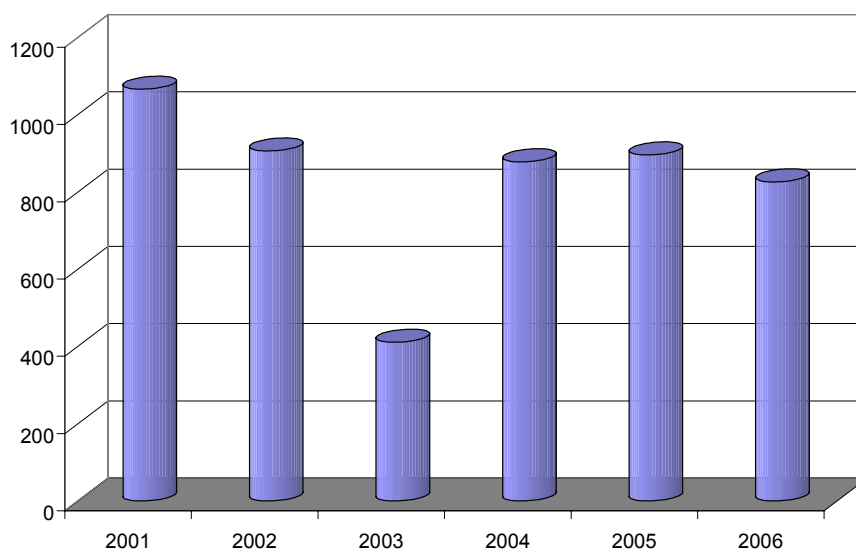

⁵ Dit is een geactualiseerde raming, op basis van het personeelsbestand van januari 2002, gemaakt in juni 2002 door de afdeling Begroting & gegevensbeheer, Departement Onderwijs.

Tabel 4 – Prognose van de uitstroom in het lager onderwijs⁶

Jaar	2001 (reëel)	2002	2003	2004	2005	2006
TBS55+/58+	916	675	234	685	662	609
Pensioen	150	231	177	193	234	217
Totaal	1.066 (reëel)	906	411	878	896	826

Figuur 4 – Prognose van de uitstroom in het lager onderwijs 2002-2006 ten opzichte van de reële uitstroom in 2001

⁶ In de prognose van de uitstroom wordt de hypothese aangenomen dat de personeelsleden die geen TBS55+/58+ nemen op de leeftijd van 60 jaar met pensioen gaan. De personeelsleden die in 2002 ouder zijn dan 60 jaar stromen in de raming uit in 2002. Vandaar het verschil in de pensioengegevens tussen 2002 en 2003.

1.1.3. Nieuwe beleidsmaatregelen⁷

1.1.3.1. ICT-coördinatoren

Met ingang van 1 september 2002 werd de functie van ICT-coördinator in het leven geroepen. Deze personeelsleden staan in voor de helpdeskfunctie, de coördinatie van de behoeften rond ICT, pedagogische begeleiding... In het basisonderwijs zijn er door deze maatregel 410 nieuwe jobs bijgekomen ten opzichte van 2001. Cijfers van september 2002 tonen aan dat 13% van deze jobs ingevuld wordt door kleuteronderwijzers en 87% door onderwijzers. Dit betekent dat er in het kleuteronderwijs 53 jobs bijgekomen zijn, in het lager onderwijs 357.

1.1.3.2. Gelijke onderwijskansen

Op basis van het gelijkekansendecreet van 28 juni 2002 hebben sommige scholen sinds het schooljaar 2002-2003 recht op extra uren voor gelijke onderwijskansen. Deze uren vervangen de vroegere projecten zorgverbreding en onderwijsvoorangsbeleid. Vanaf 1 september 2003 stijgen de middelen voor gelijke onderwijskansen. Dit betekent dat er nog eens 74 extra betrekkingen bij komen, waarvan 26 in het kleuter- en 48 in het lager onderwijs⁸.

1.1.3.3. Zorgcoördinatie

In het bovengenoemde gelijkekansendecreet van 28 juni 2002 is eveneens bepaald dat alle scholen vanaf 1 september 2003 over een pakket zorguren zullen kunnen beschikken. Hoeveel jobs hierdoor precies zullen ontstaan, is echter nog niet duidelijk. Voor het kleuteronderwijs zal een deel van het budget dat in CAO VI voorzien was voor het kleuteronderwijs (zie hieronder 1.1.3.4.) gebruikt worden voor zorgcoördinatie⁹. Voor het lager onderwijs is ongeveer 16,1 miljoen euro uitgetrokken, wat neerkomt op circa 534 betrekkingen.

Hierbij moet wel de opmerking gemaakt worden dat deze ambten geen zuivere "onderwijsjobs" zijn. Ze zullen mogelijk ook ingevuld worden door mensen met een ander diploma dan dat van onderwijzer of kleuteronderwijzer, zoals orthopedagogen, logopedisten, maatschappelijk assistenten...

1.1.3.4. Aanpassing lestijdenpakket kleuteronderwijs

In CAO VI werd 24,789 miljoen euro uitgetrokken voor het kleuteronderwijs, waarmee onder meer het lestijdenpakket voor het kleuteronderwijs met ingang van 1 september 2003 verhoogd zou worden. Hierdoor komen er 823 extra betrekkingen vrij in het kleuteronderwijs.

⁷ Hierin werden alle beleidsmaatregelen opgenomen zoals bekend en besproken eind december 2002.

⁸ Het aantal BFT's n.a.v. de maatregel i.v.m. gelijke onderwijskansen is evenredig gespreid over het kleuter- en het lager onderwijs.

⁹ Visienota onderwijslandschap basisonderwijs, oktober 2002.

Aangezien een aantal van deze betrekkingen zullen worden uitgeoefend door kinderverzorgsters en niet door kleuteronderwijzers, wordt het aantal extra betrekkingen in het kleuteronderwijs geraamd op 549¹⁰.

1.1.3.5. Bewegingsopvoeding kleuters

CAO VI bepaalt eveneens dat er aanvullende lestijden bewegingsopvoeding in het kleuteronderwijs zullen komen. Hierdoor zullen vanaf 1 september 2003 501 extra jobs ontstaan. Deze maatregel is gekoppeld aan de vermindering van de hoofdpdracht van kleuteronderwijzers tot 26 uur vanaf 1 september 2003.

¹⁰ Berekening op basis van volgende verdeelsleutel: 1/3 voor het verhogen van het lestijdenpakket, 1/3 voor zorgcoördinatie in het kleuteronderwijs en 1/3 voor het inschakelen van extra kinderverzorgsters in het kleuteronderwijs.

1.1.4. Prognose van de vraag naar kleuteronderwijzers en onderwijzers in 2002-2006

In dit onderdeel brengen wij alle ontwikkelingen aan vraagzijde samen en gaan wij na in welke mate de komende jaren een vraag naar kleuteronderwijzers en onderwijzers ontstaat.

1.1.4.1. Kleuteronderwijzers

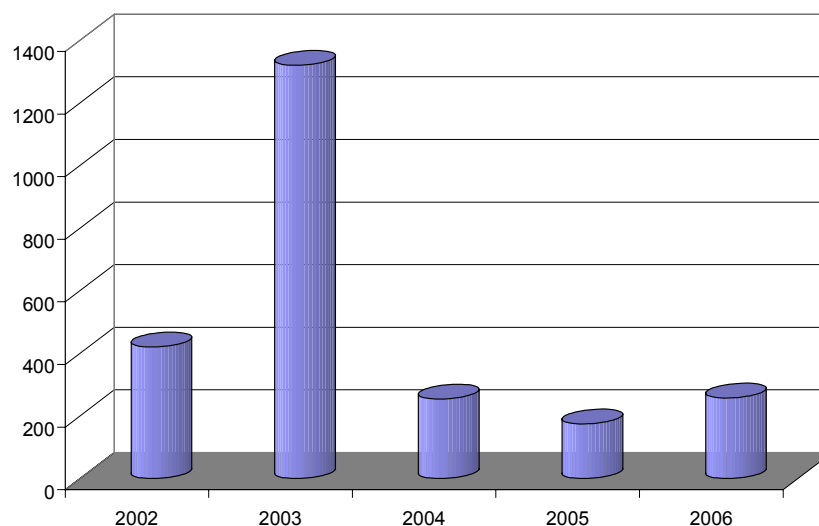
Uit onderstaande tabel blijkt dat de vraag naar kleuteronderwijzers in de periode 2002-2006 in totaal 2.425 BFT's zal omvatten. Over de periode 2002-2005 bedraagt dit 2.168 BFT's. De afname van de vraag naar kleuteronderwijzers ten gevolge van de dalende leerlingenaantallen wordt volledig gecompenseerd door de vergrijzing van het lerarenkorps. Bovendien treden op 1 september 2003 een aantal maatregelen in werking die heel wat bijkomende werkgelegenheid creëren.

Let wel: deze evolutie brengt enkel in kaart in welke mate de vraag naar kleuteronderwijzers wordt beïnvloed door de vraag in het kleuteronderwijs zelf. De jongste jaren worden kleuteronderwijzers immers ook vaak ingezet in het lager onderwijs, maar dat wordt hier buiten beschouwing gelaten.

Tabel 5 – Prognose van de vraag naar kleuteronderwijzers voor 2002-2006

Extra vraag kleuteronderwijzers	2002	2003	2004	2005	2006	Totaal '02-'05
Demografische evolutie (tabel 1)	-5	-79	-101	-174	-88	
Vergrijzing (tabel 3)	361	323	355	348	345	
Bewegingsopvoeding		501				
Aanpassing lestijdenpakket/zorgcoördinatie		549				
ICT-coördinatie	53					
Gelijke onderwijskansen	11	26				
Prognose van de vraag 2002-2005	420	1.320	254	174	257	2.168

Figuur 5 – Prognose van de vraag naar kleuteronderwijzers

1.1.4.2. Onderwijzers

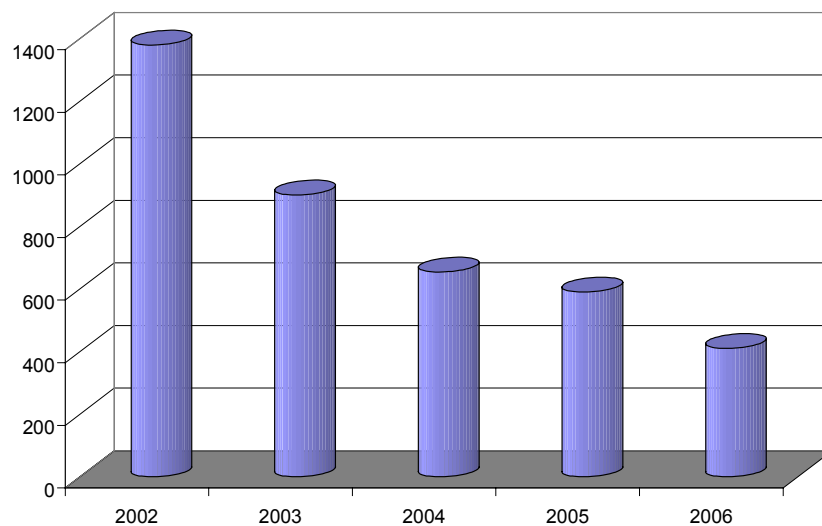
De vraag naar onderwijzers zal in de periode 2002-2006 in totaal 3.933 BFT's omvatten. Over de periode 2002-2005 gaat het om 3.523 BFT's. Er is een globale daling van de vraag, als een gevolg van de dalende nataliteit, in combinatie met de vertraagde uitstroom uit het lager onderwijs. Vanaf september 2003 zal zorgcoördinatie wel een aantal extra betrekkingen opleveren.

Let wel: deze evolutie brengt enkel in kaart in welke mate de vraag naar onderwijzers wordt beïnvloed door de vraag in het lager onderwijs zelf.

Tabel 6 – Prognose van de vraag naar onderwijzers voor 2002-2006

Extra vraag onderwijzers	2002	2003	2004	2005	2006	Totaal '02-'05
Demografische evolutie (tabel 2)	96	-93	-224	-306	-416	
Vergrijzing (tabel 4)	906	411	878	896	826	
ICT-coördinatie	357					
Gelijke onderwijskansen	20	48				
Zorgcoördinatie		534				
Prognose van de vraag '02-'05	1.379	900	654	590	410	3.523

Figuur 6: prognose van de vraag naar onderwijzers

1.1.5. De vervangingen

Gedurende een schooljaar moeten er heel wat vervangingen gebeuren. Het kan hier zowel gaan om vervangingen op lange termijn (bv. voor een volledig schooljaar, in de plaats van iemand die loopbaanonderbreking neemt) als op korte termijn (bv. wanneer een leerkracht gedurende een maand afwezig is wegens ziekte).

Om deze vervangingen te kunnen “invullen”, moet de onderwijsarbeidsmarkt beschikken over een voldoende grote reserve aan invalkrachten. Voor het schooljaar 2000-2001 waren in het kleuteronderwijs gemiddeld 1.202 BFT's nodig voor deze vervangingen. Voor deze 1.202 BFT's werden gemiddeld 1.660 personen aangesteld (ratio: 1,4 personen per BFT). In het schooljaar 2001-2002 waren er gemiddeld 1.370 BFT's nodig voor vervangingen, waarvoor 1.985 personen werden aangesteld (ratio: 1,5 personen per BFT).

In het lager onderwijs moesten in de loop van het schooljaar 2000-2001 gemiddeld 1.828 BFT's vervangen worden. Die vervangingen gebeurden door 2.618 personen (ratio: 1,4 personen per BFT). In 2001-2002 werden 2.959 personen ingeschakeld om 2.114 BFT's te vervangen (ratio: 1,4 personen per BFT).

Het aantal BFT's voor vervangingen is in de loop van het schooljaar aan belangrijke schommelingen onderhevig. De vraag naar invalkrachten was zowel tijdens het schooljaar 2000-2001 als tijdens het schooljaar 2001-2002 het hoogst in de maand mei.

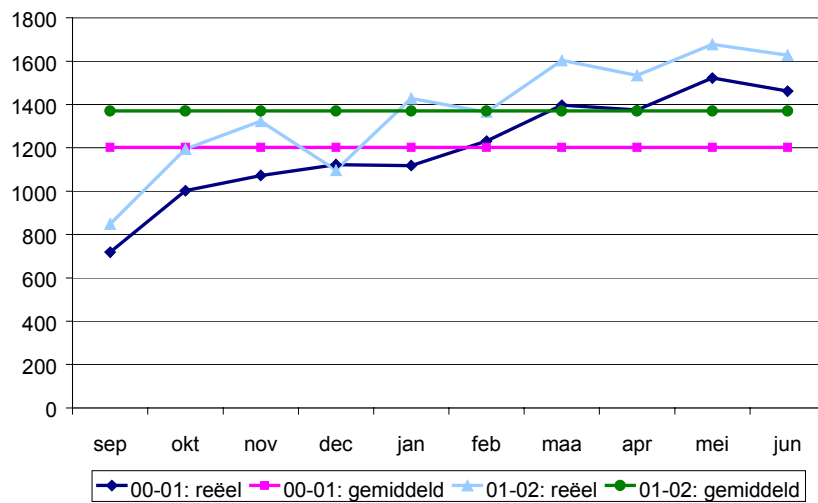
Tabel 7 - maandelijks overzicht van de ingevulde vervangingen in het kleuteronderwijs in BFT

	sep	okt	nov	dec	jan	feb	maa	apr	mei	jun
2000-2001	718	1.002	1.072	1.123	1.118	1.231	1.397	1.375	1.522	1.461
2001-2002	849	1.195	1.322	1.097	1.428	1.365	1.604	1.535	1.678	1.628

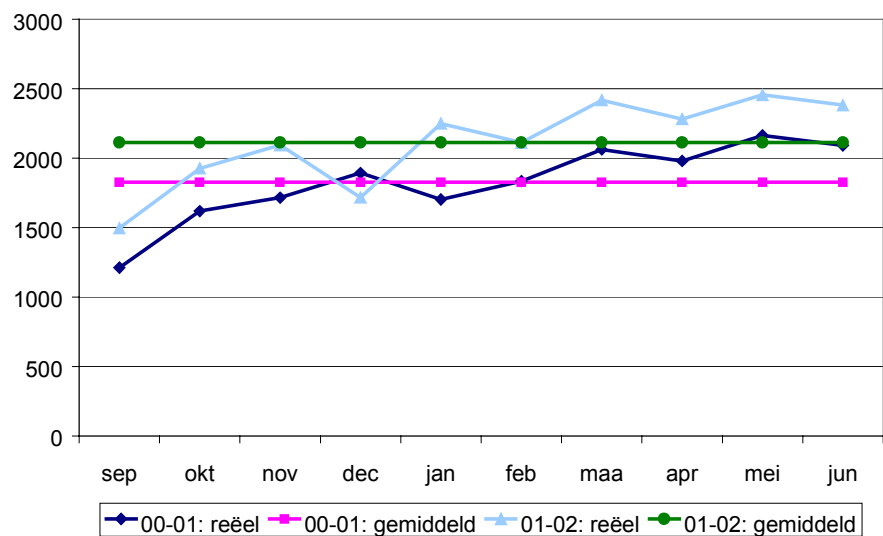
Tabel 8 - maandelijks overzicht van de ingevulde vervangingen in het lager onderwijs in BFT

	sep	okt	nov	dec	jan	feb	maa	apr	mei	jun
2000-2001	1.212	1.620	1.716	1.894	1.703	1.836	2.064	1.981	2.164	2.093
2001-2002	1.498	1.927	2.095	1.719	2.251	2.114	2.419	2.283	2.456	2.383

Figuur 7 – Evolutie van de werkgelegenheid (in BFT's) voor interim-leerkrachten kleuteronderwijs in de loop van de schooljaren 2000-2001 en 2001-2002

Figuur 8 – Evolutie van de werkgelegenheid (in BFT's) voor interim-leerkrachten lager onderwijs in de loop van de schooljaren 2000-2001 en 2001-2002

1.2. Het aanbod

De pas afgestudeerden van de lerarenopleiding vormen een belangrijk onderdeel van het aanbod op de onderwijsarbeidsmarkt. Bij de start van het schooljaar kunnen heel wat pas afgestudeerden starten in vacante betrekkingen in het onderwijs. Wie in september niet kan starten, maar blijft kiezen voor een onderwijfsjob, schrijft zich in bij de VDAB als werkzoekende, kan zich kandidaat stellen voor de vervangingspool en/of kan als interimaris aan de slag in de loop van het schooljaar.

Als het aantal vacante betrekkingen stijgt, stromen jaarlijks – in de regel op 1 september - meer kandidaten vanuit de lerarenopleiding of de werkloosheid door naar het onderwijs, en wordt de reserve (in de werkloosheid of als boventallige) kleiner. Als het aantal vacante betrekkingen afneemt, is de doorstroming kleiner, en vloeien leerkrachten terug naar de interim-reserve (werkloosheid) of, als zelfs vastbenoemde leerkrachten hun baan verliezen, naar de reffectatiereserve.

Deze werkloosheidsreserve wordt jaarlijks vernieuwd door de instroom van nieuwe leerkrachten vanuit de lerarenopleidingen. Als dit aantal groeit, versterkt dit de arbeidsreserve. In dit hoofdstuk gaan wij na in welke mate de komende jaren van deze verhoogde instroom een versterking van de arbeidsreserves mag worden verwacht. (1.2.1.)

In punt 1.2.2. bekijken wij de evolutie van het aantal leerkrachten zonder job dat bij het begin van het schooljaar bij de VDAB als werkzoekende is ingeschreven. De reserve van vastbenoemde maar boventallige leerkrachten (1.2.3.) is in het basisonderwijs quasi uitgeput.

Als de reserve ontoereikend is om de vraag naar leerkrachten in te vullen, zal dit de druk op de zittende leerkrachten verhogen. Het lerarentekort verhoogt dan ook onvermijdelijk de werkdruk binnen deze groep. In punt 1.2.4. gaan wij na in welke mate het onderwijs nog beschikt over een (theoretische) stille reserve van deeltijdse leerkrachten.

1.2.1. Nieuwe instroom vanuit de lerarenopleidingen

1.2.1.1. Evolutie sinds 1980

Het aanbod op de onderwijsarbeidsmarkt wordt jaarlijks hernieuwd door de pas afgestudeerden van de lerarenopleidingen. Uit tabel 9 valt af te leiden dat het aantal afgestudeerden-laatstejaars aan de opleidingen voor kleuteronderwijzer en onderwijzer een dieptepunt heeft gekend in de periode 1990-1991, daarna opnieuw wat is gestegen en vanaf academiejaar 1995-1996 tot en met academiejaar 1998-1999 quasi stabiel gebleven is. Vanaf academiejaar 1999-2000 steeg het aantal eerstejaars in de opleiding voor kleuteronderwijzer echter met 19%. Het aantal eerstejaars voor onderwijzer steeg met liefst 40%. Het effect van deze vernieuwde instroom moet vanaf nu voelbaar worden op de arbeidsmarkt.

De toename van het aantal inschrijvingen zette zich door in de twee volgende academiejaren. Het aantal eerstejaars in de lerarenopleidingen voor het basisonderwijs bleef stijgen. Enkel in het academiejaar 2000-2001 was er een lichte daling van het aantal eerstejaars voor kleuteronderwijzer, maar in 2001-2002 steeg het aantal belangstellenden voor deze studierichting opnieuw met 17%, van 1.604 naar 1.877.

Tabel 9 – Evolutie van het aantal eerstejaars van de lerarenopleidingen voor kleuteronderwijzer en onderwijzer¹¹

	1980	1985	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Kleuter-onderwijzer	915	1.470	981	1.574	1.641	1.530	1.473	1.752	1.604	1.877	2.048
Onderwijzer	2.815	1.946	1.738	2.059	1.986	1.956	2.149	3.001	3.075	3.349	3.207
Totaal	3.730	3.416	2.719	3.633	3.627	3.486	3.622	4.753	4.679	5.226	5.255

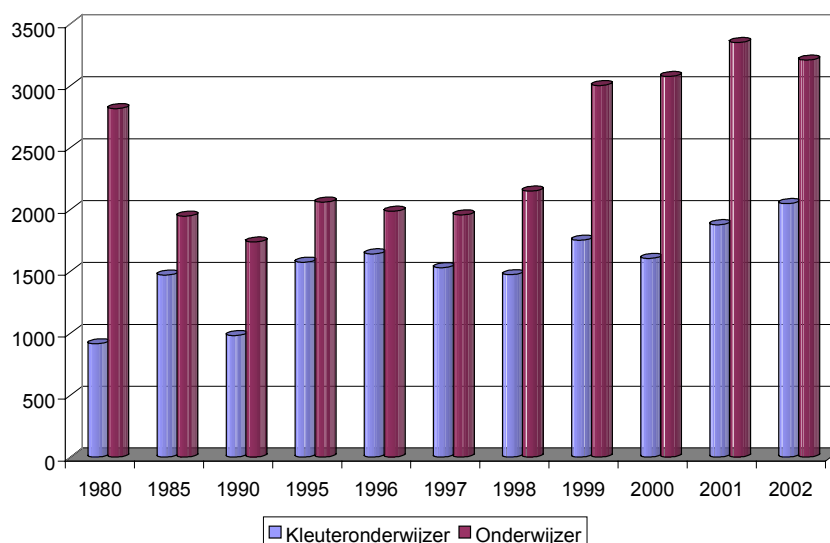
Er zijn een aantal mogelijke verklaringen voor de vernieuwde belangstelling voor de lerarenopleiding:

- de loonsverhogingen: gelijkschakeling van de weddenscalen van kleuteronderwijzer en onderwijzer met die van regent, aangevuld met de maatregelen uit CAO VI¹²;
- het opstarten van de "Word leerkracht"-campagne, waarbij jongeren via allerlei media werden aangespoord om te kiezen voor een job in het onderwijs;
- de economische conjunctuur: bij een economische terugval kiezen mensen immers sneller voor werkzekerheid;
- de berichtgeving over de tekorten in het onderwijs, die jongeren een perspectief bieden op werkgelegenheid.

¹¹ Bron: Cel gegevensbeheer afdeling Hogescholen. De cijfers voor 2002 betreffen het aantal inschrijvingen voor het academiejaar 2002-2003 op basis van een voorlopige telling op 1 oktober 2002. De definitieve telling vindt plaats op 1 februari 2003.

¹² Dat er een relatie is tussen de hoogte van de lonen en de instroom in de lerarenopleiding, wordt ook geponeerd in het onderzoek van het Centraal Planbureau, Leraren, tekorten en salarissen, Den Haag, 2000.

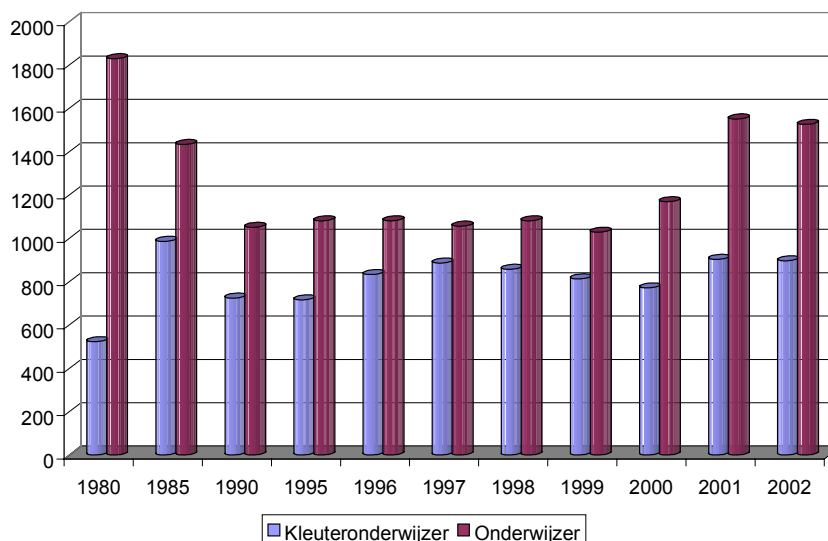
Figuur 9 - Evolutie van het aantal eerstejaars van de lerarenopleidingen voor kleuteronderwijzer en onderwijzer

Tabel 10 - Evolutie van het aantal laatstejaars van de lerarenopleidingen voor kleuteronderwijzer en onderwijzer¹³

	1980	1985	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Kleuter-onderwijzer	523	986	724	716	833	886	857	813	771	903	896
Onderwijzer	1.829	1.433	1.051	1.081	1.081	1.056	1.081	1.028	1.169	1.551	1.526
Totaal	2.352	2.419	1.775	1.797	1.914	1.942	1.938	1.841	1.940	2.454	2.422

Figuur 10 - Evolutie van het aantal laatstejaars van de lerarenopleidingen voor kleuteronderwijzer en onderwijzer

¹³ Bron: Cel gegevensbeheer afdeling Hogescholen. De cijfers voor 2002 betreffen het aantal inschrijvingen voor het academiejaar 2002-2003 op basis van een voorlopige telling op 1 oktober 2002. De definitieve telling vindt plaats op 1 februari 2003.

1.2.1.2. Potentieel aanbod op de arbeidsmarkt

De stijging van het aantal eerstejaars sinds 1999 heeft uiteraard een gunstige invloed op de arbeidsreserve van kleuteronderwijzers en onderwijzers.

In de opleidingen voor kleuteronderwijzer stroomden van de 1.604 eerstejaars die in 2000 begonnen 896 studenten door naar het laatste jaar (zie tabel 9 + 10). Dit is een percentage van 56%. Passen wij dit percentage toe op de eerstejaars van 2001, dan betekent dit dat er in 2003 van deze groep 1.051 in het laatste jaar zullen zitten. Deze groep is vanaf september 2004 beschikbaar voor de arbeidsmarkt. Van de eerstejaars van 2002 blijven er nog 1.147 over in het laatste jaar: deze groep dient zich in september 2005 voor het eerst aan op de arbeidsmarkt.

Tabel 11 – Extra aanbod op de arbeidsmarkt voor kleuteronderwijzers. Prognose van 2002 tot en met 2005.¹⁴

	2001 (reëel)	2002	2003	2004	2005	Totaal '02-'05
Beschikbaar op arbeidsmarkt	771	903	896	1.051	1.147	3.997

Van de 3.075 eerstejaars die zich in 2000 inschreven voor onderwijzer belandde er 50% in het laatste jaar. Passen we dit percentage opnieuw toe op de eerstejaars van september 2001, dan zitten er in september 2003 1.675 studenten in het laatste jaar van de lerarenopleiding voor onderwijzer. Zij komen in september 2004 op de arbeidsmarkt. In het academiejaar 2004-2005 zullen ongeveer 1.604 studenten in het laatste jaar zitten. Deze groep is vanaf september 2005 beschikbaar voor de arbeidsmarkt.

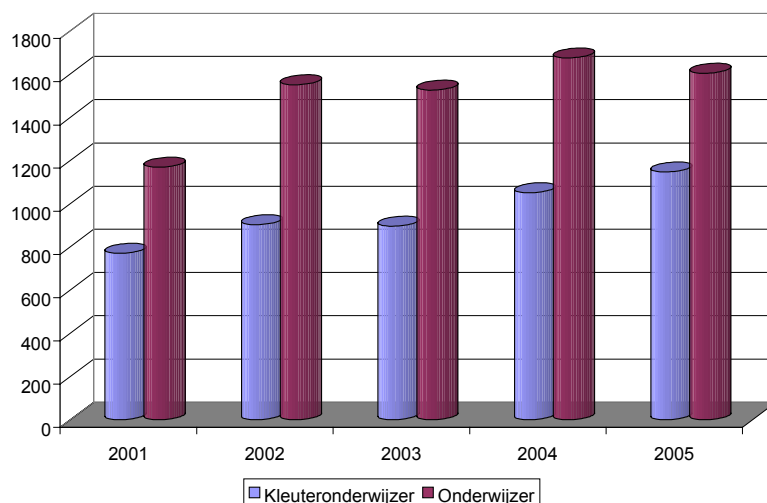
Tabel 12 – Extra aanbod op de arbeidsmarkt voor onderwijzers. Prognose van 2002 tot en met 2005.¹⁵

	2001 (reëel)	2002	2003	2004	2005	Totaal '02-'05
Beschikbaar op arbeidsmarkt	1.169	1.551	1.526	1.675	1.604	6.356

¹⁴ Er wordt verondersteld dat de laatstejaars van bijvoorbeeld 2000 (dit is academiejaar 2000-2001) in september 2001 op de arbeidsmarkt komen.

¹⁵ Er wordt verondersteld dat de laatstejaars van bijvoorbeeld 2000 (dit is academiejaar 2000-2001) in september 2001 op de arbeidsmarkt komen.

Figuur 11 - Prognose van het extra potentieel aanbod aan kleuteronderwijzers en onderwijzers door de evolutie van het aantal inschrijvingen in de lerarenopleidingen

1.2.1.3. Doorstroming van lerarenopleiding naar onderwijssector¹⁶

In punt 1.2.1.2. werd het potentieel aanbod aan nieuwe leerkrachten bepaald. Dat wil zeggen dat ervan werd uitgegaan dat al wie afstudeert als kleuteronderwijzer of onderwijzer ook effectief in het onderwijs terechtkomt. In hoeverre dat ook zo is, blijkt uit onderstaande cijfers.

Tabel 13: aantal kleuteronderwijzers in dienst in verhouding tot het aantal afgestudeerden

	1996	1997	1998	1999	2000
Aantal afgestudeerde kleuteronderwijzers	814	870	853	785	693
Aantal kleuteronderwijzers in dienst	770	850	815	730	557
Verschil afgestudeerd - in dienst	-44	-20	-38	-55	-136
% in dienst	95%	98%	96%	93%	80%

Tabel 14: aantal onderwijzers in dienst in verhouding tot het aantal afgestudeerden

	1996	1997	1998	1999	2000
Aantal afgestudeerde onderwijzers	1053	1032	1068	997	1132
Aantal onderwijzers in dienst	1047	995	1061	956	998
Verschil afgestudeerd - in dienst	-6	-37	-7	-41	-134
% in dienst	99%	96%	99%	96%	88%

¹⁶ Bron: Cel EPD, departement onderwijs.

De cijfers in tabel 13 en 14 tonen aan dat zowel in het kleuter- als in het lager onderwijs de meeste jonge afgestudeerden ook effectief in het onderwijs terechtkomen. Alleen in het schooljaar 2000-2001 was het verschil tussen het aantal afgestudeerden en het aantal leerkrachten dat effectief in dienst trad groter dan de voorgaande jaren: slechts 80% is actief als kleuteronderwijzer, 88% als onderwijzer. Dit is wellicht te verklaren doordat deze groep pas afgestudeerden nog niet zo lang de mogelijkheid heeft om aan het werk te gaan en slechts gedurende een veel kortere periode werk heeft kunnen zoeken.

1.2.1.4. Uitstroom van jonge leerkrachten

Dat heel wat afgestudeerden effectief kiezen voor een job in het kleuter- of lager onderwijs (zie 1.2.1.3.), betekent echter nog niet dat ze er ook aan de slag blijven. Het departement onderwijs deed een onderzoek naar de uitstroom van jonge leerkrachten binnen de vijf jaar na hun indiensttreding in het onderwijs.

Tabel 15: percentage leerkrachten dat na 5 jaar het basisonderwijs heeft verlaten¹⁷

	oktober '99: Vlaanderen	oktober '01: Vlaanderen	oktober '01: Brussel
Gewoon basisonderwijs	16%	13%	59%
Buitengewoon basisonderwijs	17%	14%	67%

Van de tijdelijke leerkrachten die in 1995 een lesopdracht uitoefenden in het basisonderwijs, bleek dat in oktober 1999 17% uit het onderwijs was gestapt. Het verlies aan arbeidskrachten over de periode 1995-1999 is voornamelijk te verklaren door:

- de hoogconjunctuur en de snelle economische groei in diezelfde periode;
- de stijgende vraag naar hoogopgeleide arbeidskrachten buiten de onderwijssector;
- de arbeidsomstandigheden voor beginnende leerkrachten: het gebrek aan werkzekerheid en financiële zekerheid.

In oktober 2001 zijn de percentages teruggelopen tot respectievelijk 13% in het gewoon en 14% in het buitengewoon basisonderwijs. Misschien is deze afname van de uitstroom te verklaren door het opstarten van de vervangingspool. In het schooljaar 2000-2001 werd immers de vervangingspool in het leven geroepen. Die biedt jonge beginnende leerkrachten zekerheid van werk en inkomen. De toegenomen werkzekerheid en de gewijzigde economische situatie leiden er wellicht toe dat minder mensen overstappen naar andere sectoren.

Opmerkelijk zijn de hoge uitstroombpercentages in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. In verhouding tot de rest van Vlaanderen zijn deze meer dan vier keer zo groot. De hoge uitstroombpercentages in Brussel zijn te verklaren door de moeilijke werkomstandigheden in de regio (taalproblematiek, problematiek multiculturaliteit...). Een bevestiging van deze cijfers vinden we in de gegevens met betrekking tot de vervangingspool (zie 1.3.1.). Daaruit blijkt dat de tekorten in de regio Brussel het grootst zijn.

¹⁷ Bron: departement Onderwijs.

1.2.1.5. Prognose van het aanbod

Om het totaal aanbod aan nieuwe leerkrachten te berekenen, wordt uitgegaan van het totaal aantal afgestudeerden dat over een periode van vijf jaar op de arbeidsmarkt zal komen (zie 1.2.1.2.). Vervolgens wordt dit cijfer een eerste maal gecorrigeerd met het aantal afgestudeerden dat nooit in het onderwijs terechtkomt en van bij het begin een andere job zoekt (zie 1.2.1.3.). Tot slot wordt een tweede correctie uitgevoerd op dit resultaat, omdat blijkt dat een aantal afgestudeerden de onderwijssector verlaat binnen de eerste vijf jaar na het behalen van hun diploma (zie 1.2.1.4.)

1.2.1.5.1. Kleuteronderwijzers

Voor de kleuteronderwijzers bedraagt het totaal aanbod aan jonge leerkrachten dat in de periode 2002-2005 op de arbeidsmarkt zal komen 3.997 BFT's (zie tabel 11). Van dit aantal blijkt echter maar 95% effectief in het onderwijs aan de slag te gaan. Dit blijkt uit tabel 13: van de kleuteronderwijzers die in 1996 afstudeerden, was in 2001 '95% in dienst getreden. Passen we dit percentage toe op het potentieel van 3.997 kleuteronderwijzers, dan betekent dit dat er 3.797 mogelijk op de arbeidsmarkt komen.

Tabel 15 maakt duidelijk dat in oktober 2001 gemiddeld 13,5% van de leerkrachten het basisonderwijs had verlaten binnen de vijf jaar na hun indiensttreding. Toegepast op ons ingeperkt potentieel van 3.797 extra kleuteronderwijzers, komt dit erop neer dat er 512 het onderwijs weer zouden verlaten binnen de vijf jaar. Het totaal aanbod aan kleuteronderwijzers bedraagt met andere woorden **3.285 BFT's**.

1.2.1.5.2. Onderwijzers

Het totaal potentieel aan nieuwe onderwijzers die zullen instromen vanuit de lerarenopleiding bedraagt 6.356 BFT's (zie tabel 12). Op basis van de gegevens van tabel 14 blijkt dat hiervan 99% in dienst treedt in het onderwijs. Van de 6.356 BFT's komen er met andere woorden nog 6.292 in aanmerking voor de berekening van het aanbod aan onderwijzers.

Zoals voor de onderwijzers moet hierop echter nog een tweede correctie worden uitgevoerd, aangezien gemiddeld genomen 13,5% van de leerkrachten in het basisonderwijs de onderwijssector definitief de rug toekeert binnen de vijf jaar na de start van hun loopbaan. Op basis daarvan bedraagt het totaal aanbod aan onderwijzers voor de periode 2001-2005 5.434 BFT's.

1.2.2. Werkzoekende leerkrachten ingeschreven bij de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling¹⁸

Onder een werkzoekende leerkracht wordt hier verstaan: de niet-werkende werkzoekende leerkracht die onderwijs als eerste beroep heeft opgegeven. Schoolverlaters maken van deze groep een deel uit: het gaat dan om pas afgestudeerde leerkrachten zonder werkervaring.

Deeltijdse tijdelijke personeelsleden die kandidaat zijn voor een voltijdse betrekking - en zich ook als werkzoekend bij de VDAB inschrijven - zijn in dit overzicht niet opgenomen. Deze groep komt aan bod onder punt 1.2.4.

1.2.2.1. Jaarlijkse evolutie 1993-2001

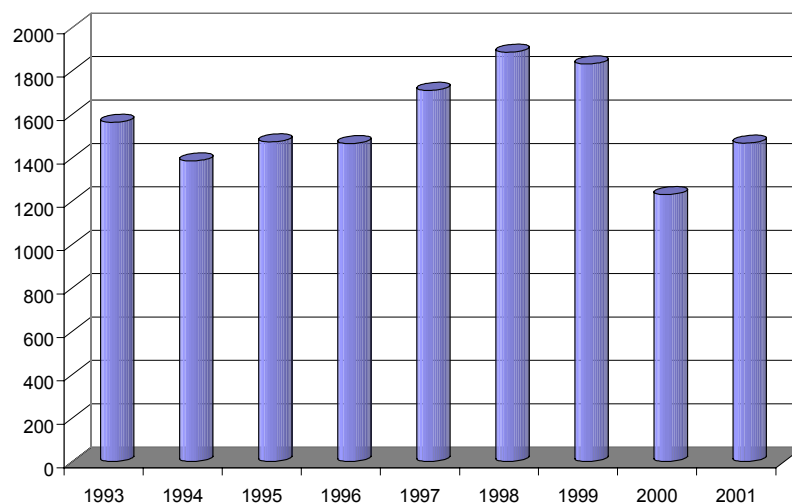
De cijfers tonen telkens het aanbod van werkzoekende leerkrachten waarover de VDAB beschikt in de maand september van het jaar.

Het aanbod aan kleuteronderwijzers heeft een dieptepunt gekend tijdens de periode 1994-1996. Tussen 1997 en 1999 is het aantal werkzoekenden opnieuw gestegen, zelfs tot boven het niveau van 1993. Sinds 2000 is er echter een kentering: het aanbod in september bedraagt dan opnieuw minder dan het aanbod in juni 1993. In 2001 was er opnieuw een stijging ten opzichte van 2000, maar het aantal werkzoekenden bereikte nog niet het niveau van 1993.

Tabel 16 – Evolutie aantal werkzoekende kleuteronderwijzers ingeschreven bij de VDAB

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Aanbod september	1563	1385	1473	1465	1710	1886	1832	1230	1467
Procentueel t.o.v. 1993	100%	89%	94%	94%	109%	121%	117%	79%	94%

Figuur 12 - Evolutie aantal werkzoekende kleuteronderwijzers ingeschreven bij de VDAB

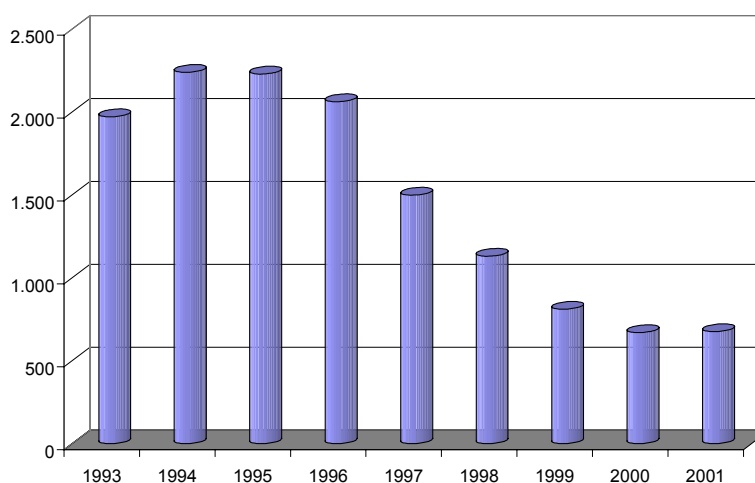
¹⁸ Bron: databanken van de VDAB.

Het aantal werkzoekende onderwijzers¹⁹ is sinds 1997 zeer drastisch gedaald en bereikte een absoluut dieptepunt in 2000 en 2001. Toen bedroeg het aanbod nog slechts 34% ten opzichte van september 1993.

Tabel 17 – Evolutie aantal werkzoekende onderwijzers ingeschreven bij VDAB

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Aanbod september	1.972	2.240	2.230	2.063	1.499	1.131	811	670	676
Procentueel t.o.v. 1993	100%	114%	113%	105%	76%	57%	41%	34%	34%

Figuur 13 - Evolutie aantal werkzoekende onderwijzers ingeschreven bij VDAB

1.2.2.2. Maandelijks evolutie

Onderstaande tabellen en figuren verduidelijken de evolutie van het aantal werkzoekenden in de loop van het schooljaar. Dat er een duidelijke correlatie is tussen de maandelijkse schommelingen van de werkzoekenden en de evolutie van de interimaire werkgelegenheid in de loop van het schooljaar, blijkt uit figuur 16. Tabel 21 geeft aan dat het vooral de schoolverlaters zijn die het snelst uit de werkloosheid verdwijnen.

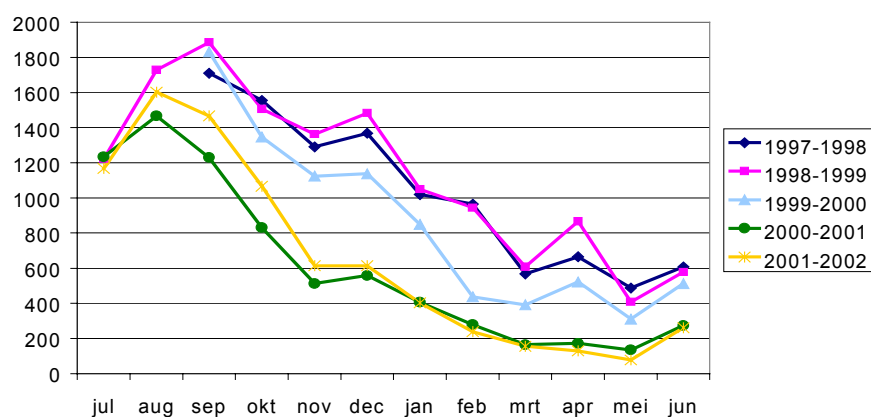
Kleuteronderwijzers

Tabel 18 - Maandelijks evolutie van ALLE niet werkende werkzoekende kleuteronderwijzers - absolute cijfers

MAAND	juli	aug	sep	okt	nov	dec	jan	feb	maa	apr	mei	juni
1997-1998			1.710	1.555	1.291	1.368	1.019	965	567	665	487	608
1998-1999	1.223	1.728	1.886	1.506	1.363	1.483	1.050	944	608	867	408	578
1999-2000			1.832	1.346	1.124	1.137	849	437	392	522	310	513
2000-2001	1.234	1.467	1.230	831	513	558	406	279	165	172	135	274
2001-2002	1.168	1.602	1.467	1.067	614	614	403	239	156	129	78	261

¹⁹ Hierin zijn niet de leermeesters opgenomen: het gaat enkel om "onderwijzers lager onderwijs".

Figuur 14 - Maandelijks evolutie niet werkende werkzoekende kleuteronderwijzers

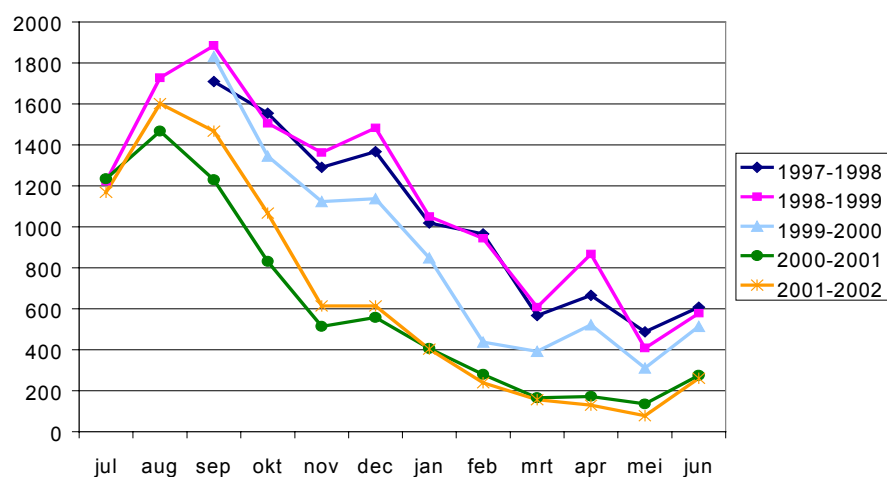

Onderwijzers

Tabel 19 - Maandelijks evolutie van ALLE niet werkende werkzoekende onderwijzers - absolute cijfers

MAAND	juli	aug	sep	okt	nov	dec	jan	feb	maa	apr	mei	juni
1997-1998			1.499	1.261	938	1.080	629	657	342	460	309	523
1998-1999	1.366	1.823	1.131	705	567	707	375	365	264	370	196	372
1999-2000			811	501	359	431	295	217	204	235	206	386
2000-2001	1.080	1.413	670	449	290	266	217	183	154	167	157	234
2001-2002	593	814	676	519	339	352	263	187	161	133	169	254

Figuur 15- Maandelijks evolutie niet werkende werkzoekende onderwijzers

Tabel 20 - Maandelijks evolutie *niet werkende werkzoekende* kleuteronderwijzers en onderwijzers - procentueel t.o.v. september

MAAND	sep	okt	nov	dec	jan	feb	maa	apr	mei	juni
1997-1998	100%	88%	69%	76%	51%	51%	28%	35%	25%	35%
1998-1999	100%	73%	64%	73%	47%	43%	29%	34%	22%	34%
1999-2000	100%	70%	56%	59%	43%	25%	23%	29%	20%	34%
2000-2001	100%	67%	42%	43%	33%	24%	17%	18%	15%	27%
2001-2002	100%	74%	44%	45%	31%	20%	15%	12%	12%	24%

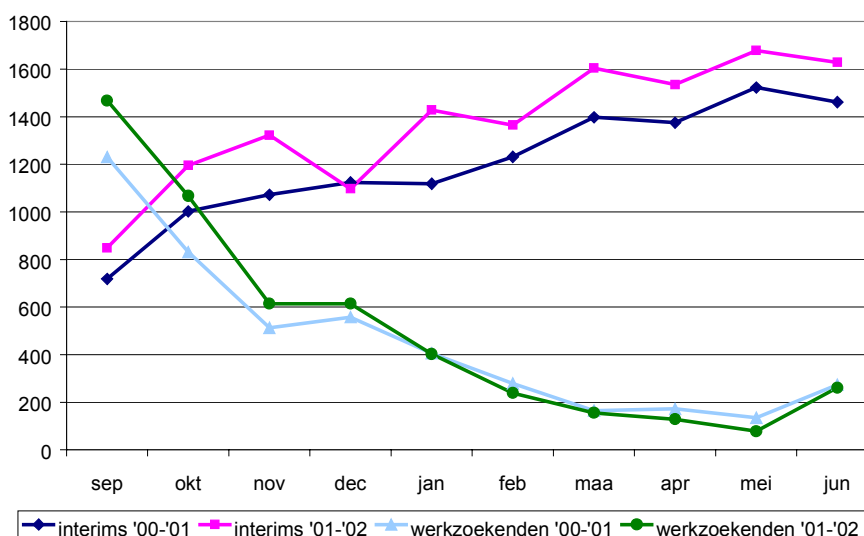
Uit bovenstaande cijfers blijkt dat zowel het aantal werkzoekende onderwijzers als het aantal werkzoekende kleuteronderwijzers in de maanden maart, april en mei een dieptepunt bereikt.

Binnen de groep “niet werkende werkzoekende leerkrachten met onderwijs als eerste keuze” kan de categorie van de schoolverlaters nog apart worden genomen. Hieruit blijkt dat de groep schoolverlaters de groep is die het snelst uit de VDAB-reserve verdwijnt. In mei van het schooljaar bedraagt de groep schoolverlaters nog maar goed 4% tot 8% van het aantal schoolverlaters in september. In juni 2002 is er een opmerkelijke stijging van het aantal werkzoekende schoolverlaters. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat pas afgestudeerden zich onmiddellijk inschrijven bij de VDAB.

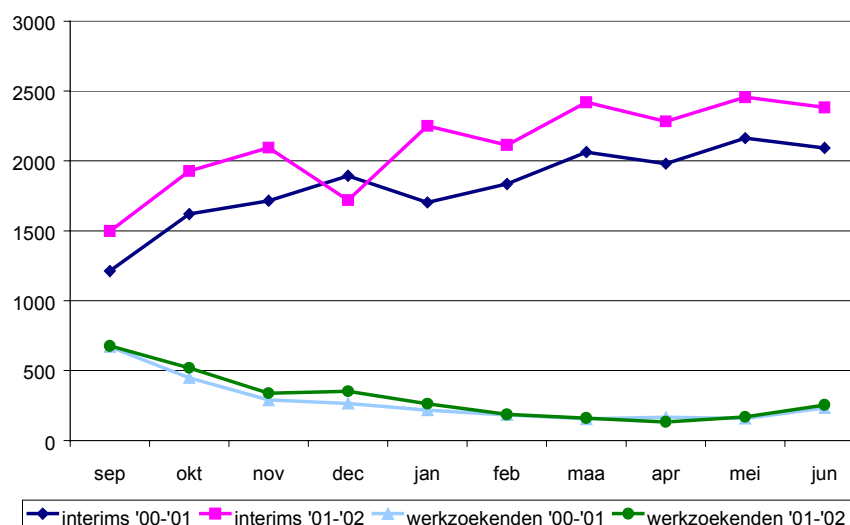
Tabel 21 - Maandelijks evolutie *schoolverlaters* kleuteronderwijzers en onderwijzers - procentueel t.o.v. september

MAAND	sep	okt	nov	dec	jan	feb	maa	apr	mei	juni
1997-1998	100%	85%	65%	63%	43%	38%	20%	18%	8%	4%
1998-1999	100%	74%	58%	61%	39%	36%	25%	22%	7%	11%
1999-2000	100%	63%	47%	41%	28%	17%	14%	14%	6%	12%
2000-2001	100%	62%	32%	27%	20%	14%	9%	7%	5%	18%
2001-2002	100%	73%	36%	30%	17%	11%	8%	6%	4%	32%

Figuur 16 - Maandelijks evolutie niet werkende werkzoekende kleuteronderwijzers, gelinkt aan de interimse werkgelegenheid in het kleuteronderwijs

Figuur 17 - Maandelijks evolutie niet werkende werkzoekende onderwijzers, gelinkt aan de interimaire werkgelegenheid in het lager onderwijs

1.2.2.3. Overzicht per provincie

Kleuteronderwijzers

In het VDAB-aanbod van werkzoekende kleuteronderwijzers en onderwijzers zijn er belangrijke regionale verschillen. Dit blijkt duidelijk uit tabel 22.

Ook de mate waarin het aantal werkzoekenden in de loop van de voorbije vier jaar is geëvolueerd, verschilt per provincie. Grosso modo is er overal een daling van het aantal werkzoekende kleuteronderwijzers t.o.v. september 1998. Alleen in de provincie Limburg is de situatie ongeveer status quo gebleven ten opzichte van 1998.

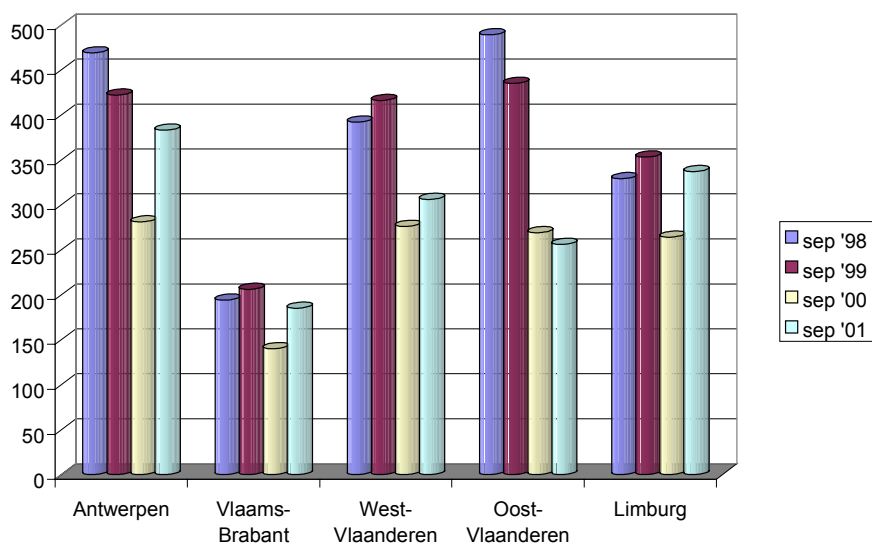
De vermindering van het aantal werkzoekende kleuteronderwijzers is het grootst in de provincie Oost-Vlaanderen.

In relatie tot het aantal leerlingen zijn Antwerpen, Vlaams-Brabant en Oost-Vlaanderen er het slechtst aan toe, en Limburg en West-Vlaanderen relatief het best (zie figuur 19).

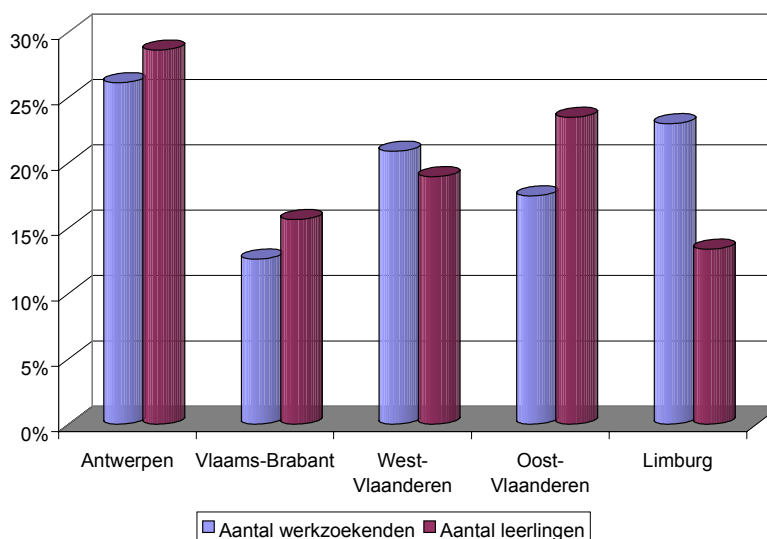
Tabel 22 - Werkzoekende kleuteronderwijzers per provincie

	Antwerpen	Vlaams-Brabant	West-Vlaanderen	Oost-Vlaanderen	Limburg	Totaal
September 1998	469	194	392	489	329	1.873
September 1999	422	206	416	435	353	1.832
September 2000	281	140	276	269	264	1.230
September 2001	383	185	306	256	337	1.467
% t.o.v. sept. '98	82%	95%	78%	52%	102%	78%

Figuur 18 – Werkzoekende kleuteronderwijzers per provincie

Figuur 19 – Werkzoekende kleuteronderwijzers per provincie in relatie tot het aantal leerlingen (sept 2000)

Onderwijzers

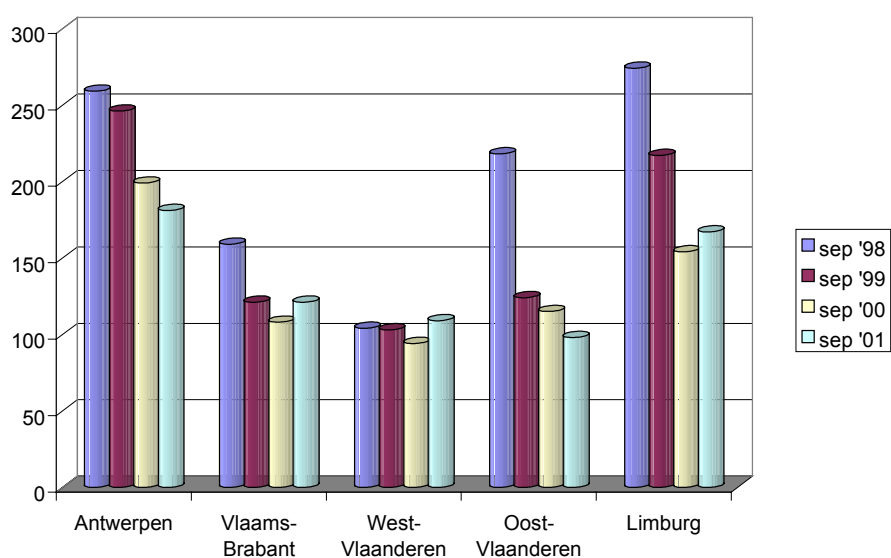
Uit tabel 23 blijkt dat vooral de provincie Oost-Vlaanderen – en in mindere mate Limburg, Vlaams-Brabant en Antwerpen – de afgelopen twee schooljaren een aanzienlijke vermindering van het aantal werkzoekende onderwijzers kende. Alleen in West-Vlaanderen is er een lichte stijging t.o.v. het niveau van 1998.

In relatie tot het aantal leerlingen beschikt Limburg als enige nog over een groot overschot aan werkzoekende onderwijzers (zie figuur 21).

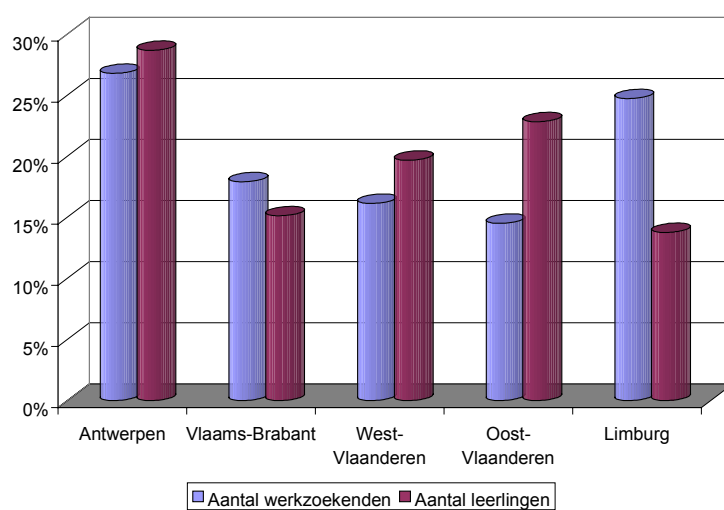
Tabel 23 – Werkzoekende onderwijzers per provincie

	Antwerpen	Vlaams-Brabant	West-Vlaanderen	Oost-Vlaanderen	Limburg	Totaal
September 1998	259	159	104	218	274	1014
September 1999	246	121	103	124	217	811
September 2000	199	108	94	115	154	670
September 2001	181	121	109	98	167	676
% t.o.v. sept. 1998	70%	76%	105%	45%	61%	67%

Figuur 20 – Werkzoekende onderwijzers per provincie

Figuur 21 – Werkzoekende onderwijzers per provincie in relatie tot het aantal leerlingen (september 2000)

Het aantal werkzoekende leerkrachten voor het Nederlandstalig basisonderwijs in het Brussels hoofdstedelijk gewest is quasi verwaarloosbaar. In januari 2001 waren in totaal drie werkzoekenden ingeschreven bij de BGDA.²⁰

²⁰ Bron: Brussels Observatorium van de arbeidsmarkt en de kwalificaties. Het gaat daarbij om één onderwijzer lager onderwijs, één leermeester zedenleer en één onderwijzer voorschools onderwijs.

1.2.3. Boventallige kleuteronderwijzers en onderwijzers

In het basisonderwijs is het aantal personeelsleden dat zonder betrekking is gebleven na de werkzaamheden van de diverse reffectatiecommissies zeer sterk gedaald. In 2000 is deze groep wat toegenomen, maar sindsdien gaat het opnieuw in dalende lijn. Al bij al kan deze reserve van vastbenoemde personeelsleden zonder betrekking als quasi uitgeput worden beschouwd.²¹

Tabel 24 – Evolutie van aantal personeelsleden TBS/OB in het basisonderwijs – uitgedrukt in voltijdse equivalenten²²

1991-1992	56	100%
1992-1993	67	120%
1993-1994	36	64%
1994-1995	44	79%
1995-1996	37	66%
1996-1997	33	59%
1997-1998	24	43%
1998-1999	26	46%
1999-2000	36	64%
2000-2001	30	54%
2001-2002	31	55%

²¹ De stijging is toe te schrijven aan de nieuwe werking via scholengroepen in het gemeenschapsonderwijs en scholengemeenschappen in het secundair onderwijs. Bron: secretariaat van de Vlaamse reffectatiecommissie, Departement Onderwijs.

²² Bron: secretariaat van de Vlaamse reffectatiecommissie, Departement Onderwijs.

1.2.4. De stille reserve

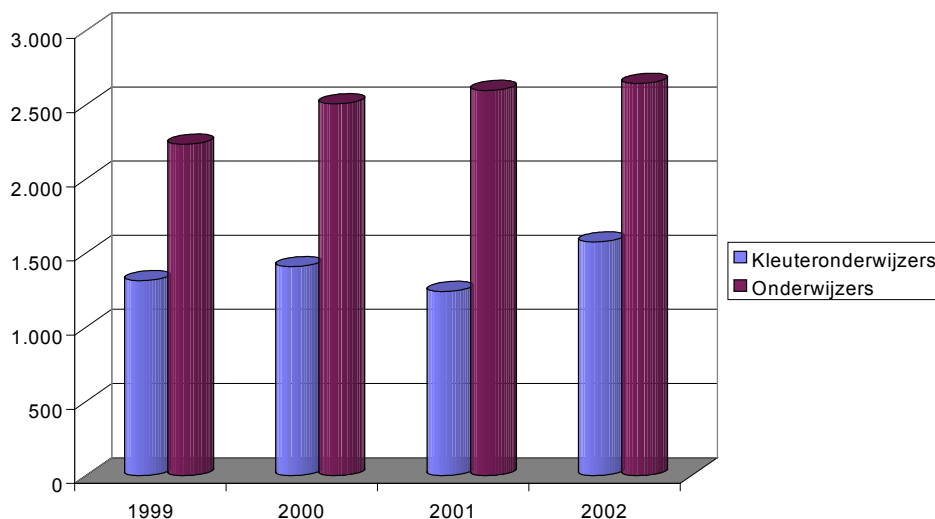
In dit rapport verstaan wij onder de stille reserve: de ruimte waarover deeltijdse tijdelijke personeelsleden beschikken om meer te gaan werken.²³ Uiteraard is dit maar een “theoretische” reserve, omdat kan worden aangenomen dat niet iedereen meer *wil of kan* presteren.

Hierbij wordt geen rekening gehouden met de groep vastbenoemde leerkrachten die een onvolledige opdracht uitoefenen. De marge om “meer te gaan werken” is hier immers vrij beperkt: in het lager onderwijs presteert een vastbenoemd personeelslid gemiddeld bijna 90%. En wie vastbenoemd is en deeltijds werkt, kiest hier meestal vrijwillig voor via een verlof of afwezigheid voor verminderde prestaties.

Tabel 25 – Potentieel van de stille reserve van tijdelijke personeelsleden in het basisonderwijs (BFT)²⁴

		1999	2000	2001	2002
Kleuter	Aantal personen (zuiver tijdelijk)	4.430	4.547	4.816	5.335
	Gemiddelde opdracht tijdelijk personeelslid ²⁵	70,3%	69,0%	74,2%	70,4%
	Aantal BFT's reserve	1.316	1.410	1.243	1.577
Lager	Aantal personen (zuiver tijdelijk)	7.901	8.771	9.208	9.383
	Gemiddelde opdracht tijdelijk personeelslid	71,7%	71,4%	71,8%	71,8%
	Aantal BFT's reserve	2.235	2.508	2.598	2.646

Figuur 22 - Potentieel van de stille reserve van deeltijdse tijdelijke personeelsleden in het basisonderwijs (BFT)

²³ Het kan dan gaan om tijdelijke personeelsleden die een deeltijdse opdracht uitoefenen of om tijdelijke personeelsleden die maar voor een beperkte duur zijn aangesteld.

²⁴ Bestuurs- en onderwijzend personeel voor de maand januari van elk schooljaar.

²⁵ Dit gemiddelde berust op een vergelijking tussen het aantal personen en het aantal BFT's. Dit gemiddelde wordt beïnvloed door de opdrachtbreuk van een tijdelijke tewerkstelling, maar ook door de duur ervan.

Tabel 25 toont aan dat de voorbije jaren meer tijdelijke personen in het basisonderwijs zijn tewerkgesteld, zowel uitgedrukt in personen als in BFT's. De gemiddelde opdracht van een zuiver tijdelijk personeelslid bleef door de jaren heen ongeveer gelijk. Alleen in 2001 was de gemiddelde opdracht van een zuiver tijdelijke kleuteronderwijzer ongeveer 4% hoger dan in de andere jaren. Doordat beduidend meer tijdelijke leerkrachten in het basisonderwijs aan het werk zijn, is er een aanzienlijke stijging van de theoretische stille reserve.

Scholen maken echter niet optimaal gebruik maken van deze arbeidsreserve van tijdelijke leerkrachten. Uit de tabellen 26 en 27 blijkt dat ze voornamelijk extra personeelsleden aantrekken in plaats van de tijdelijke interimarissen die al in de school werken meer te laten presteren. De extra werkgelegenheid die ontstaat door vervangingen in de loop van het schooljaar, wordt grosso modo voor driekwart ingevuld door meer tijdelijke interimarissen in te schakelen. Slechts ongeveer 25% van de extra werkgelegenheid wordt opgevangen door elke interimaris gemiddeld meer te laten werken. Meer bepaald wordt de extra werkgelegenheid in het kleuteronderwijs voor 21% (2000-2001) à 22% (2001-2002) opgevangen door al actieve interimarissen meer te laten presteren. In het lager onderwijs liggen deze percentages iets hoger: 29% in 2000-2001 en 31% in 2001-2002.

Tabel 26 - Gebruik van stille reserve bij invulling van interim-vacatures in het basisonderwijs - schooljaar 2000 - 2001

		Interim-BFT's sept. 2000	Interim-BFT's mei 2001	Extra interim-vacatures in BFT	Opgevangen door extra personeel²⁶	Opgevangen door meer prestatie²⁷ = stille reserve	Procentueel t.o.v. aantal extra interim-vacatures
Kleuteronderwijzers	BFT's	712	1.458	746			
	Personen	1.111	1.873		593 BFT		79%
	Gemiddelde opdracht interimaris	64%	78%			153 BFT	21%
Onderwijzers	BFT's	1.038	1.723	685			
	Personen	1.824	2.537		484 BFT		71%
	Gemiddelde opdracht interimaris	57%	68%			201 BFT	29%

²⁶ Resultaat wordt verkregen door extra aantal personen (mei 2001 ten opzichte van september 2000) te vermenigvuldigen met het gemiddelde% van de opdracht in mei 2001.

²⁷ Resultaat wordt verkregen door het aantal personen van september 2000 te vermenigvuldigen met de stijging van het gemiddelde% van de opdracht tussen september 2000 en mei 2001.

Tabel 27 - Gebruik van stille reserve bij invulling van interim-vacatures in het basisonderwijs - schooljaar 2001 - 2002

		Interim-BFT's sept. 2001	Interim-BFT's mei 2002	Extra interim-vacatures in BFT	Opgevangen door extra personeel²⁸	Opgevangen door meer prestatie²⁹ = stille reserve	Procentueel t.o.v. aantal extra interim-vacatures
Kleuter-onderwijzers	BFT's	789	1.526	738			
	Personen	1.231	1.981		578 BFT		78%
	Gemiddelde opdracht interimaris	64%	77%			160 BFT	22%
Onderwijzers	BFT's	1.258	1.977	719			
	Personen	2.118	2.824		494 BFT		69%
	Gemiddelde opdracht interimaris	59%	70%			225 BFT	31%

In 2002 stijgt het aantal extra interim-vacatures dat wordt ingevuld door extra prestaties i.p.v. extra personeel weliswaar lichtjes, maar al bij al blijft deze toename toch heel beperkt.

Op het eerste gezicht is dit onlogisch: men kan verwachten dat scholen de extra uren in de eerste plaats toekennen aan de leerkrachten die al bij hen in dienst zijn – en die zij goed kennen. Dit wordt overigens zo opgelegd in het personeelsstatuut (via de voorrangsregeling).

Mogelijke verklaringen hiervoor zijn:

- het uurrooster van de leerkracht die al lesgeeft maar nog deeltijds ter beschikking staat, past niet in het uurrooster van de vacature;
- leerkrachten in het basisonderwijs prefereren om hun lesopdracht zoveel mogelijk in eigen dorp of gemeente uit te oefenen: een onvolledige opdracht dicht bij huis geniet de voorkeur boven een volledige opdracht waarvoor een verre verplaatsing noodzakelijk is;
- het gebrek aan mobiliteit tussen netten en inrichtende machten;
- de mogelijkheid dat veel tijdelijke (jongere) personeelsleden er bewust voor kiezen om niet voltijds te gaan werken, wegens gezinsredenen of andere persoonlijke motieven;
- vraag en aanbod op de onderwijsarbeidsmarkt zijn misschien niet voldoende transparant.

²⁸ Resultaat wordt verkregen door extra aantal personen (mei 2002 ten opzichte van september 2001) te vermenigvuldigen met het gemiddelde% van de opdracht in mei 2002.

²⁹ Resultaat wordt verkregen door het aantal personen van september 2001 te vermenigvuldigen met de stijging van het gemiddelde% van de opdracht tussen september 2001 en mei 2002.

1.3. Indicatoren van het huidig tekort

1.3.1. De vervangingspool

Een tekort op de arbeidsmarkt ontstaat wanneer het aanbod niet langer volstaat om de vraag naar arbeidskrachten op te vangen.

De vraag naar personeel is onderhevig aan belangrijke schommelingen in de loop van het schooljaar. De arbeidsreserve moet groot genoeg zijn om aan de vraag te voldoen op elk ogenblik van het schooljaar: m.a.w. op elk tijdstip van het schooljaar moeten alle basisscholen kunnen rekenen op kwaliteitsvolle invalkrachten.

Met ingang van 1 september 2000 werd de vervangingspool opgericht. De pool heeft tot doel om de arbeidsomstandigheden te verbeteren van de leerkrachten die als interimaris aan het werk zijn, door hen zekerheid van werk en inkomen te bieden voor een volledig schooljaar.

Jaarlijks wordt op basis van het aantal aangesloten scholen bepaald hoeveel vacatures er zijn in de vervangingspool. De berekening gebeurt op basis van de gemiddelde vervangingsbehoeften van de aangesloten scholen tijdens het voorgaande schooljaar.

Aangezien de vervangingspool momenteel niet volledig ingevuld geraakt, kan hij gebruikt worden als een vrij betrouwbare indicator van het huidige tekort.

1.3.1.1. Algemeen

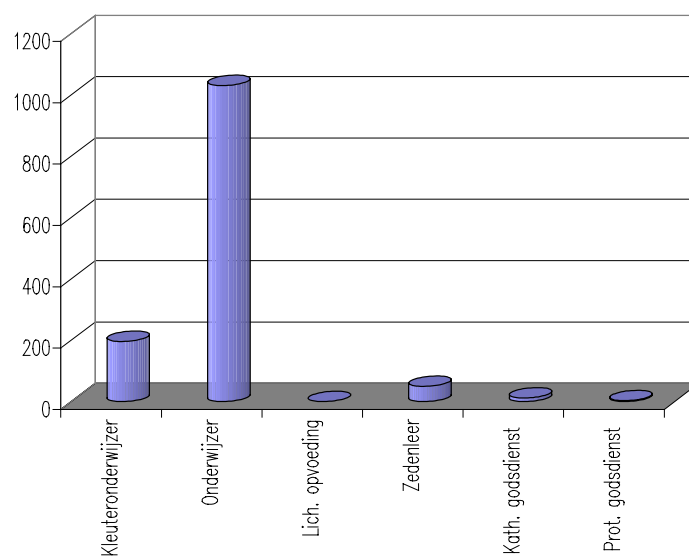
In het basisonderwijs nemen niet alle scholen deel aan de vervangingspool. Het aantal scholen dat momenteel aangesloten is, vertegenwoordigt 51,5% van het totaal aantal leerlingen in het basisonderwijs. In onderstaande berekeningen werden de cijfers geëxtrapoleerd naar de situatie waarin alle scholen aangesloten zouden zijn.

Tabel 28 - Overzicht van vraag en aanbod voor de ambten in het basisonderwijs

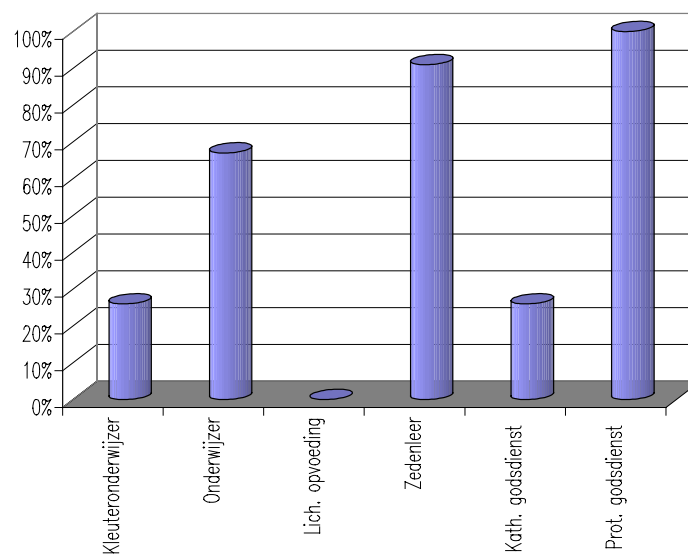
Ambt	Aanbod	Vraag	Verschil (vraag - aanbod)	% ingevuld (aanbod/ vraag)	% niet ingevuld
Kleuteronderwijzer	567,9	764,1	196,2	74%	26%
Onderwijzer ³⁰	510,1	1540,8	1030,7	33%	67%
Lichamelijke opvoeding	79,6	79,6	0,0	100%	0%
Niet-confessionele zedenleer	4,9	54,4	49,5	9%	91%
Katholieke godsdienst	33,0	44,7	11,7	74%	26%
Protestantse godsdienst	0,0	2,9	2,9	0%	100%

³⁰ Dit betreft zowel de onderwijzers in het gewoon als in het buitengewoon onderwijs.

Figuur 23 - Overzicht in absolute cijfers van de tekorten per ambt in het basisonderwijs

Figuur 24 - Verhouding vraag en aanbod in de vervangingspool: percentage betrekkingen dat niet ingevuld geraakt per ambt

1.3.1.2. Kleuteronderwijzers

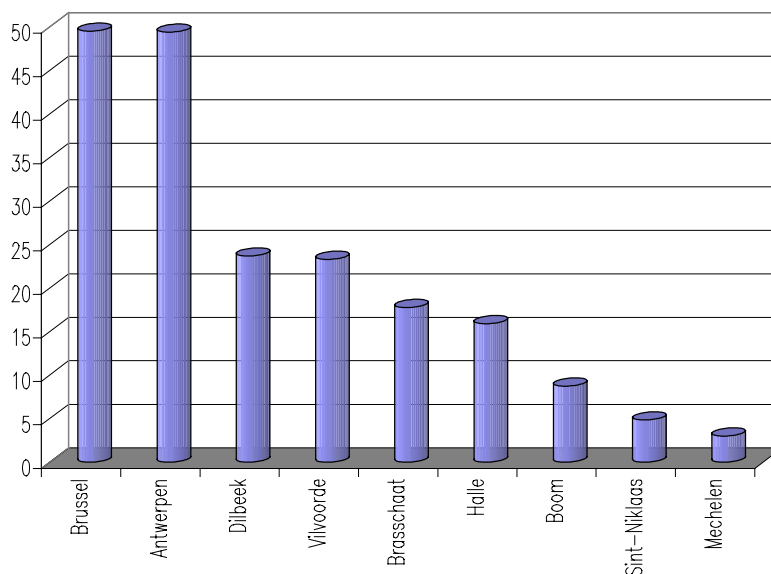
Uit tabel 30 blijkt dat slechts 74% van de beschikbare betrekkingen voor kleuteronderwijzer in de vervangingspool wordt ingevuld. Dit wijst erop dat er een tekort is aan kleuteronderwijzers. In absolute cijfers bedraagt dit tekort 196 BFT's.

Tabel 29: Overzicht per regio van het tekort aan kleuteronderwijzers

Regio	Tekort (in absolute cijfers)
Brussel	49,5
Antwerpen	49,4
Dilbeek	23,7
Vilvoorde	23,3
Brasschaat	17,8
Halle	15,9
Boom	8,7
Sint-Niklaas	4,9
Mechelen	3,0
Totaal	196,2

Uit bovenstaande cijfers blijkt dat de tekorten aan kleuteronderwijzers zeer sterk regionaal verschillen. De tekorten zijn geconcentreerd in een tiental regio's. Bovendien zijn het vooral de grote steden (Antwerpen en Brussel) waar de tekorten het meest voelbaar zijn. Ook een aantal kleinere steden in de periferie rond Brussel (Halle, Vilvoorde, Dilbeek) kampen met een tekort.

Figuur 25: Overzicht per regio van het tekort aan kleuteronderwijzers

1.3.1.3. Onderwijzers

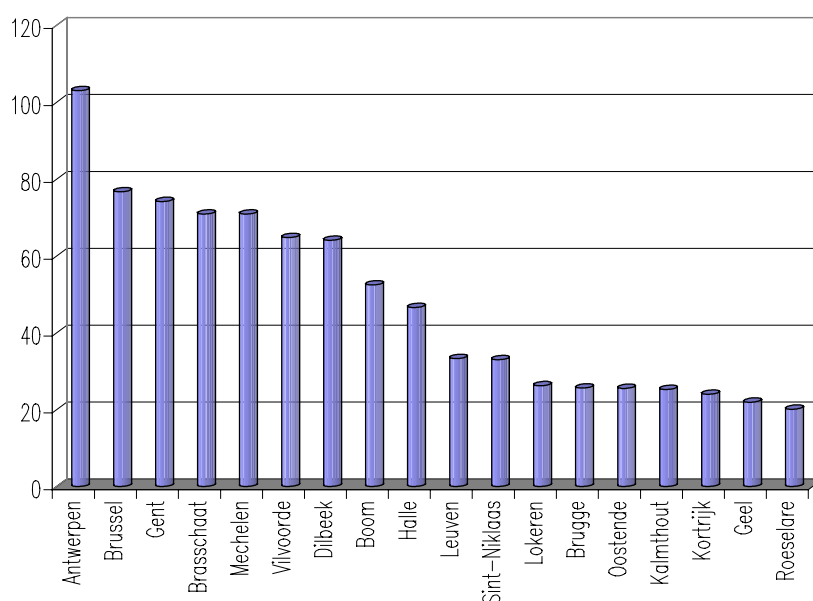
Het tekort aan onderwijzers is veel groter dan dat aan kleuteronderwijzers. Van alle gevraagde betrekkingen voor onderwijzer wordt in de vervangingspool slechts 33% ingevuld. Voor twee derde van de betrekkingen wordt geen interimaris gevonden. Het tekort aan onderwijzers is dus zeer groot en bedraagt in absolute cijfers 1.031 BFT's.

Tabel 30: Overzicht per regio van het tekort aan onderwijzers

Regio	Tekort (in absolute cijfers)
Antwerpen	103
Brussel	76,7
Gent	74,2
Brasschaat	70,9
Mechelen	70,9
Vilvoorde	64,8
Dilbeek	64,1
Boom	52,4
Halle	46,6
Leuven	33,3
Sint-Niklaas	33,0
Lokeren	26,2
Brugge	25,6
Oostende	25,5
Kalmthout	25,2
Kortrijk	24,0
Geel	21,9
Roeselare	20,1
Lier	19,4
Dendermonde	19,4
Mortsel	16,5
Aalst	16,5
Ninove	16,5
Oudenaarde	14,6
Veurne	12,7
Sint-Truiden	9,7
Waregem	7,8
Zottegem	7,7
Tongeren	7,4
Tienen	4,4
BSD	3,9
Lommel	3,3
Eeklo	3,2
Ieper	3,1
Geraardsbergen	2,9
Deinze	1,9
Maasmechelen	1,4
Totaal	1030,7

Uit tabel 30 blijkt bovendien dat de tekorten zich in zowat alle regio's voordoen. Brussel en Antwerpen hebben, net zoals dat voor de kleuteronderwijzers het geval was, de grootste moeilijkheden om onderwijzers te vinden. In tegenstelling tot de kleuteronderwijzers echter zijn er hier veel meer regio's waarin de tekorten voelbaar zijn, wat nog eens bevestigt dat de vraag naar onderwijzers in het algemeen veel groter is dan naar kleuteronderwijzers. De provincie Limburg voelt de gevolgen van het tekort aan onderwijzers het minst: slechts in enkele steden is er een tekort, en dit is dan nog overal lager dan 10 BFT's.

Figuur 26: Overzicht per regio van het tekort aan onderwijzers (regio's met een tekort van minimum 20 BFT's)

1.3.2. Onvoldoende gekwalificeerde leerkrachten

Als de reserve ontoereikend is, kunnen scholen niet anders dan een beroep doen op leerkrachten die al in het onderwijs (onvolledig of volledig) aan de slag zijn, of werven zij personeelsleden aan die niet beschikken over het gepaste bekwaamheidsbewijs.

Deze indicator geeft aan in welke mate scholen een beroep moeten doen op leerkrachten die slechts beschikken over een voldoende geacht of “ander” bekwaamheidsbewijs. De aanstelling van leerkrachten met een “ander bekwaamheidsbewijs” kan in de regel maar als er een vastgesteld tekort is aan leerkrachten die over een vereist of voldoende geacht bekwaamheidsbewijs beschikken.

Hoewel scholen leerkrachten met een voldoende geacht bekwaamheidsbewijs vrij kunnen aanwerven, gebeurde dit in het basisonderwijs tot 1998 slechts vrij uitzonderlijk³¹. Hierin kwam echter geleidelijk aan verandering: vooral lagere scholen werven steeds meer kleuteronderwijzers aan, niet uit vrije keuze maar wegens een tekort aan onderwijzers. Het aantal leerkrachten dat wordt aangesteld met een bekwaamheidsbewijs “voldoende geacht”, geldt in het basisonderwijs daarom als een relevante indicator van een lerarentekort.

1.3.2.1. Kleuteronderwijzers

Tabel 31 toont aan dat scholen in het kleuteronderwijs vooralsnog geen problemen hebben om leerkrachten aan te stellen met een vereist bekwaamheidsbewijs, zelfs niet voor vervangingen. Er is geen markante evolutie gedurende de afgelopen schooljaren.

De provincie Brabant heeft het hoogste aantal aanstellingen met een voldoende geacht bekwaamheidsbewijs (zie tabel 32). In Brussel zijn er het meeste aantal aanstellingen met een ander bekwaamheidsbewijs, wat opnieuw wijst op een tekort in deze streek.

Tabel 31 – Aanstelling volgens bekwaamheidsbewijs in het kleuteronderwijs: overzicht van de voorbije schooljaren

		1.9.1998	1.9.1999	1.9.2000	1.9.2001
Tijdelijke vacante uren	Vereist	97,93%	97,45%	97,36%	97,15%
	Voldoende	1,81%	2,42%	2,42%	2,21%
	Andere	0,26%	0,12%	0,22%	0,63%
Interim-uren	Vereist	98,98%	98,93%	98,68%	98,46%
	Voldoende	1,02%	1,01%	1,23%	1,33%
	Andere	0,01%	0,07%	0,10%	0,19%

³¹ Zie Arbeidsmarktrapport basisonderwijs en secundair onderwijs, departement Onderwijs, oktober 1999, p. 31.

Tabel 32 - Aanstelling volgens bekwaamheidsbewijs in het kleuteronderwijs – overzicht per regio (interim-uren op 15.3.2001)

	Alle scholen	Antwerpen stad	Brussel (HG)	Gent	Vlaams-Brabant	Limburg
Vereist	97,65%	98,50%	95,00%	97,79%	96,35%	98,26%
Voldoende	1,29%	1,27%	0,70%	1,10%	2,19%	0,72%
Andere	1,05%	0,22%	4,24%	1,10%	1,45%	1,01%

1.3.2.2. Onderwijzers

De scholen van het lager onderwijs krijgen het elk schooljaar moeilijker om bij het begin van het schooljaar het personeelskader in te vullen volgens het gewenste profiel: vacante betrekkingen of interimbetrekkingen voor een volledig schooljaar werden in september 1998 nog quasi volledig (97 en 96%) ingevuld met onderwijzers die over een vereist bekwaamheidsbewijs beschikken. In september 2001 kunnen zij dit nog maar voor 89% van hun tijdelijk corps (zie tabel 33).

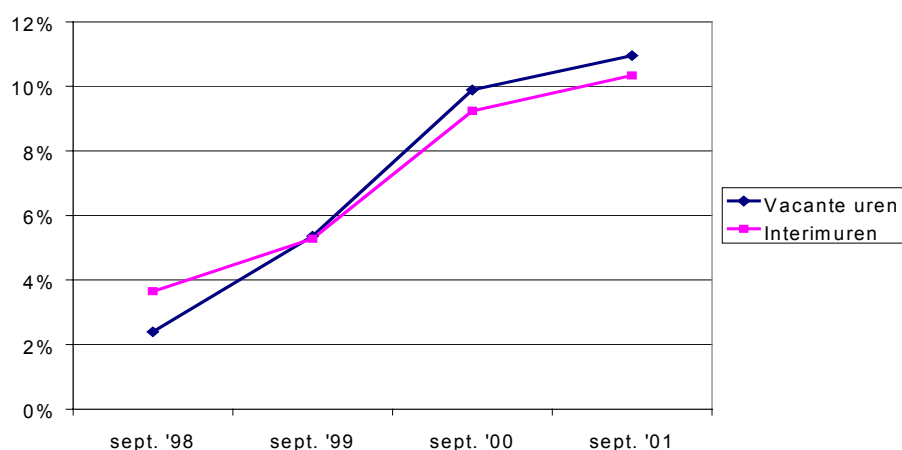
Het aantal interimaanstellingen met een “ander” bekwaamheidsbewijs is in het lager onderwijs, zeker in vergelijking met het secundair onderwijs, al bij al nog beperkt.

Ten slotte zijn er nog belangrijke regionale verschillen (zie tabel 34). Zo blijkt dat Brussel, zowel in absolute termen als in vergelijking met andere regio's, de meeste moeite heeft met het vinden van onderwijzers. Slechts 66% van de vervangers in de Brusselse lagere scholen beschikt over een diploma van onderwijzer (vereist), tegenover een gemiddelde van 82% voor alle scholen die door de Vlaamse gemeenschap worden gefinancierd of gesubsidieerd.

Tabel 33 – Aanstelling volgens bekwaamheidsbewijs in het lager onderwijs - overzicht van de voorbije schooljaren

		1.9.1998	1.9.1999	1.9.2000	1.9.2001
Tijdelijke vacante uren	Vereist	97,33%	94,34%	89,73%	88,49%
	Voldoende	2,40%	5,36%	9,89%	10,96%
	Andere	0,27%	0,30%	0,38%	0,54%
Interim-uren	Vereist	96,22%	94,59%	90,57%	89,18%
	Voldoende	3,65%	5,28%	9,24%	10,34%
	Andere	0,12%	0,13%	0,20%	0,46%

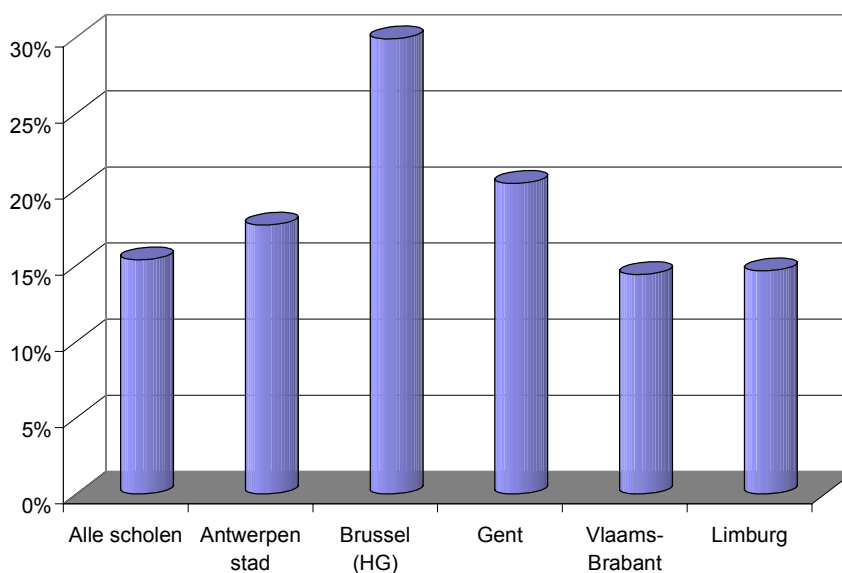
Figuur 27: Aanstelling met voldoende geacht bekwaamheidsbewijs in het lager onderwijs

Tabel 34 - Aanstelling volgens bekwaamheidsbewijs in het lager onderwijs – overzicht per regio (interim-uren op 15.3.2001)

	Alle scholen	Antwerpen stad	Brussel (HG)	Gent	Vlaams-Brabant	Limburg
Vereist	83,70%	81,53%	65,87%	75,38%	84,82%	85,26%
Voldoende	15,38%	17,66%	29,89%	20,40%	14,41%	14,65%
Andere	0,91%	0,79%	4,22%	4,20%	0,75%	0,08%

Figuur 28: aanstelling met voldoende geacht bekwaamheidsbewijs in interim-uren in het lager onderwijs volgens regio

1.3.3. Herindiensttreding

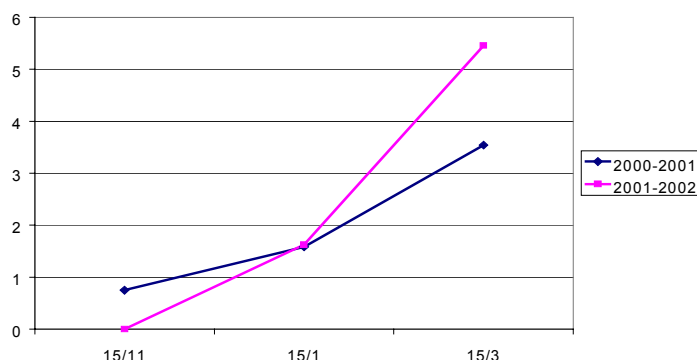
Het decreet van 8 juni 2000 houdende dringende maatregelen betreffende het lerarenambt heeft het mogelijk gemaakt dat gepensioneerde leerkrachten of leerkrachten die een bepaald verlofstelsel genieten, opnieuw in dienst kunnen treden. Dit was een van de maatregelen waarmee op korte termijn het lerarentekort kon worden aangepakt.

Het aantal herindiensttreders in het basisonderwijs blijft echter relatief laag. In het kleuteronderwijs waren er gedurende het schooljaar 2001-2002 op 15 maart 5,5 BFT's opnieuw in dienst getreden, in het lager onderwijs 21 BFT's.

Tabel 35: aantal herindiensttreders in het kleuteronderwijs uitgedrukt in BFT's

	2000-2001	2001-2002
15/11	0,8	0
15/1	1,6	1,6
15/3	3,5	5,5

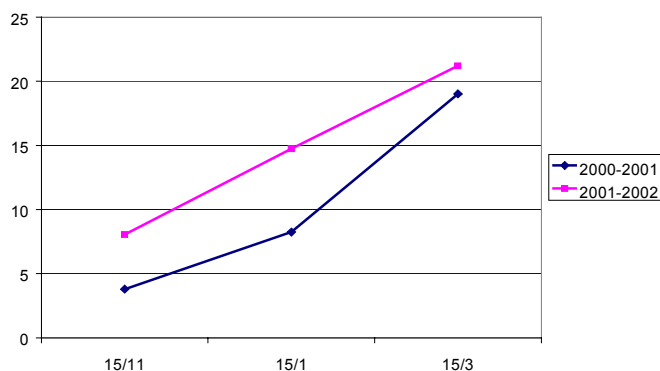
Figuur 29: aantal herindiensttreders in het kleuteronderwijs uitgedrukt in BFT's

Tabel 36: aantal herindiensttreders in het lager onderwijs uitgedrukt in BFT's

	2000-2001	2001-2002
15/11	3,8	8,1
15/1	8,3	14,7
15/3	19,0	21,2

Figuur 30: aantal herindiensttreders in het lager onderwijs uitgedrukt in BFT's

1.4. Conclusie

1.4.1. Kleuteronderwijzers

Waar er twee jaar geleden nog een overschot was aan kleuteronderwijzers, is dat nu niet meer het geval. Zoals blijkt uit de gegevens met betrekking tot de vervangingspool waren er het afgelopen schooljaar (2001-2002) 196 kleuteronderwijzers te weinig³². De tekorten concentreerden zich wel in enkele regio's, voornamelijk Brussel en Antwerpen.

In hoofdstuk 1 werd aangetoond dat de vraag naar kleuteronderwijzers de volgende jaren (tot en met 2005) zal toenemen en in totaal 2.168 BFT's zal omvatten.

Gelukkig stijgt het aantal inschrijvingen aan de lerarenopleidingen. Hierdoor zal ook het aanbod aan kleuteronderwijzers dat nieuw op de arbeidsmarkt komt voor de periode 2002-2005 stijgen en in totaal 3.285 personen omvatten.

Op basis van het netto-resultaat van deze vergelijking van vraag & aanbod kunnen wij aannemen dat er over een tijdsspanne van vier jaar – enkel en alleen op basis van de evoluties in het kleuteronderwijs – een overschot aan kleuteronderwijzers zal zijn van 1.117 BFT's. Samen met het huidige tekort van 196 kleuteronderwijzers, betekent dit dat er over vermelde tijdsspanne een overschot aan kleuteronderwijzers zal ontstaan van **921** BFT's.

Nochtans wordt de arbeidsreserve van kleuteronderwijzers niet alleen beïnvloed door de ontwikkelingen in het kleuteronderwijs. Sinds enkele jaren worden kleuteronderwijzers ook ingeschakeld om het tekort aan onderwijzers op te lossen. In september 1999 bedroeg het aantal kleuteronderwijzers dat les gaf in het lager onderwijs 479. In september 2001 was dat opgelopen tot 672 en in mei 2002 zelfs tot 778. Nu het tekort aan onderwijzers echter zal verdwijnen (zie hierna), zal deze trend wellicht omslaan en zullen kleuteronderwijzers minder invloed hebben op de arbeidsmarkt van de onderwijzers.

1.4.2. Onderwijzers

De scholen van het lager onderwijs kampten de voorbije schooljaren met een schrijnend tekort aan onderwijzers. Maar liefst 1.031 betrekkingen in de vervangingspool raakten niet ingevuld³³ in het voorbije schooljaar 2001-2002.

Het ziet er echter naar uit dat zich de volgende schooljaren een omgekeerde evolutie zal voordoen. In hoofdstuk 1 werd aangetoond dat de vraag naar onderwijzers de volgende jaren (2002-2005) zal stijgen en in totaal 3.523 BFT's zal omvatten.

Anderzijds zal er, door de verhoging van het aantal inschrijvingen aan de lerarenopleidingen tijdens de afgelopen jaren, een aanbod zijn van 5.434 onderwijzers.

³² Dit cijfer is geëxtrapoleerd vanuit de veronderstelling dat alle basisscholen bij de vervangingspool aangesloten zouden zijn.

³³ Dit cijfer is geëxtrapoleerd vanuit de veronderstelling dat alle basisscholen bij de vervangingspool aangesloten zouden zijn.

Op basis van het netto-resultaat van deze vergelijking van vraag & aanbod kunnen we aannemen dat de arbeidsreserve van onderwijzers – enkel en alleen op basis van de evoluties in het lager onderwijs – over een tijdsspanne van vijf jaar met 1.911 éenheden zal toenemen.

Samen met een huidig tekort van 1.031 onderwijzers betekent dit dat in de periode 2002-2005 een overschot van **880** onderwijzers zal ontstaan.

De maatregelen die werden genomen om het lerarentekort op te vangen, hebben dus hun effect niet gemist. Vooral het optrekken van de uitstapleeftijd van 55 naar 58 jaar heeft het tekort aan onderwijzers kunnen opvangen. De mogelijkheid om onder bepaalde omstandigheden opnieuw in dienst te treden, heeft weinig succes gekend in het lager onderwijs en heeft bijgevolg niet zoveel bijgedragen in de vermindering van het lerarentekort. Tegelijk lijkt ook de mediacampagne waarin jongeren worden aangespoord om te kiezen voor een loopbaan in het onderwijs, zijn effect niet te hebben gemist. Dat mag blijken uit de verhoogde inschrijvingscijfers aan de lerarenopleidingen voor onderwijzer en kleuteronderwijzer.

Anderzijds moet het toekomstige overschot in een juiste context bekeken worden. Dat er in de periode tot 2005 een overschot aan onderwijzers zal ontstaan, is voornamelijk het gevolg van het optrekken van de uitstapleeftijd. Na 2005 zal het effect van deze maatregel echter opnieuw geneutraliseerd zijn en zal de uitstroom met andere woorden op hetzelfde niveau komen als vóór 2002. Het is dus niet zeker of er dan nog een overschot zal zijn.

Hoofdstuk 2. Secundair onderwijs

2.1. De vraag

Nieuwe arbeidsplaatsen in het onderwijs zijn in eerste instantie afhankelijk van het aantal **vacante plaatsen** in de scholen.

In welke mate het aantal vacante betrekkingen toeneemt of afneemt, is voornamelijk afhankelijk van volgende factoren:

1. De leerlingenaantallen, het geboortecijfer en de te verwachten doorstroming van leerlingen (van lager naar secundair onderwijs).
2. De uitstroom van leerkrachten als gevolg van pensionering of vervroegde terbeschikkingstelling voorafgaand aan het rustpensioen.
3. De handhaving of wijziging van de omkaderingsnormen (leerlingen/leraar-ratio).
4. De mate waarin bijzondere projecten worden ontwikkeld, gehandhaafd, uitgebreid of afgebouwd. Dergelijke projecten ondersteunen de scholen en generen extra betrekkingen (bijvoorbeeld gelijke onderwijskansen, ICT, modularisering,...).

De prognoses van het aantal fte's op basis van demografische gegevens en de te verwachten doorstroming van leerlingen (2.1.1.), evenals de raming van de uitstroom van leerkrachten (2.1.2.), gaan uit van een ongewijzigd beleid. In punt 2.1.3. brengen wij de effecten in kaart van de beleidsmaatregelen van 2002. Er is uiteraard nog geen rekening gehouden met eventuele maatregelen die kaderen in de discussie over het "landschap secundair onderwijs" .

Een globale prognose van de toekomstige vraag naar leerkrachten in het secundair onderwijs komt aan bod in punt 2.1.4. Deze prognose is belangrijk want, getoetst aan een globale prognose van het aanbod aan nieuwe leerkrachten, geeft dit een duidelijk beeld in welke mate de spanning op de onderwijsarbeidsmarkt de komende jaren zal toenemen of afnemen.

Anderzijds zorgen de **vervangingen** (punt 2.1.5.) voor jaarlijks terugkerende werkgelegenheid. Heel wat leerkrachten kunnen immers ook aan de slag ter vervanging van afwezige collega's. De tewerkstelling als inval-leerkracht is minder aantrekkelijk. Het tekort aan leerkrachten treedt daarom altijd het eerst en het sterkst op bij het vinden van geschikte vervangers. Vandaar dat de cijfers van de tekorten van korte reglementaire vervangingen kunnen gebruikt worden als betrouwbare indicator voor het volledige lerarentekort.

2.1.1. De demografische evolutie en doorstroming

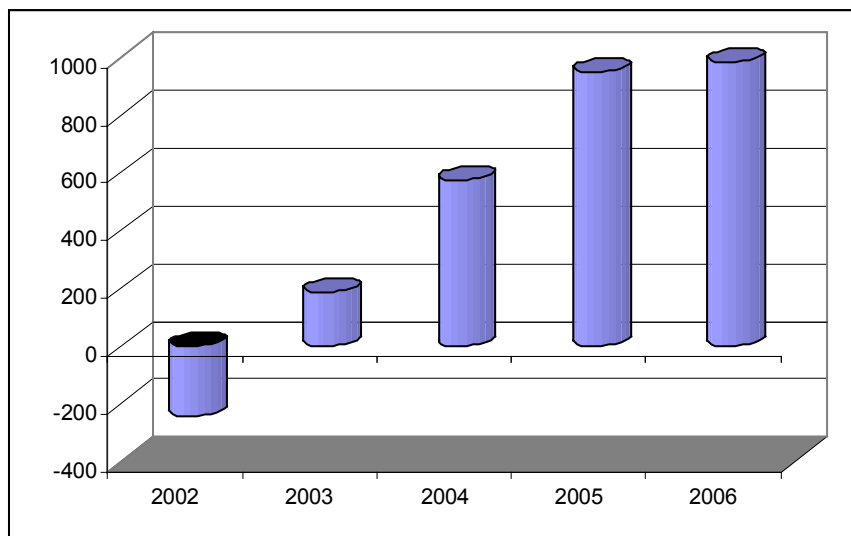
Op basis van demografische gegevens en doorstroming van het lager naar het secundair onderwijs zal door een verwacht hoger aantal leerlingen de vraag naar onderwijzend en bestuurspersoneel in het secundair onderwijs (gewoon en buitengewoon) de komende jaren toenemen. Vooral voor de schooljaren 2004-2005 en 2005-2006 wordt een forse stijging van het aantal leerlingen voorzien.

Een prognose over de tijdspanne 2002-2006 voorziet, bij ongewijzigd beleid (*ceteris paribus*), een toename van de werkgelegenheid met 2456 fte's.

Tabel 37 - Prognose van de werkgelegenheid in het secundair onderwijs op basis van de demografische evolutie en doorstroming (in fte)

Jaar	2002	2003	2004	2005	2006
Verwachte evolutie ingevolge leerlingenaantallen	-242	187	575	951	985

Figuur 31 - Prognose van de werkgelegenheid in het secundair onderwijs op basis van demografische evolutie en doorstroming

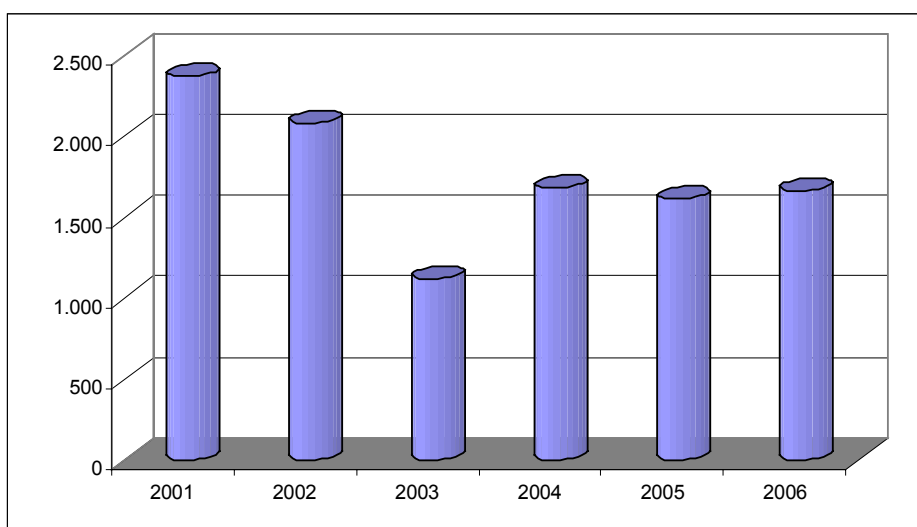
2.1.2. De vergrijzing

Het effect van de vergrijzing van het lerarenkorps neemt in het secundair onderwijs grotere proporties aan dan in het basisonderwijs. Maar ingevolge de nieuwe maatregel tbs 58+ zal de uitstroom door vervroegde of gewone pensionering vanaf 2003 dalen. Een prognose³⁴ over de tijdspanne 2002-2006 voorziet, bij ongewijzigd beleid (ceteris paribus), een toename van de werkgelegenheid met 8.173 fte's.

Tabel 38³⁵ – Prognose van de uitstroom in het secundair onderwijs n.a.v. gewone of vervroegde pensionering (in fte) (details van de berekeningen: zie bijlage)

Jaar	2001 reëel	2002	2003	2004	2005	2006
tbs 55+/58+	1.356	990	442	1.012	1.033	1.079
pensioen	1.020	1095	679	673	581	589
verwachte uitstroom	2.376	2.085	1.121	1.685	1.614	1.668

Figuur 32 – Prognose van de uitstroom in het secundair onderwijs n.a.v. gewone of vervroegde pensionering (in fte)

Let op: In de prognose van de uitstroom wordt de werkhypothese aangenomen dat de personeelsleden die geen tbs 55+/58+ nemen, op de leeftijd van 60 jaar met pensioen gaan. De personeelsleden die in 2002 ouder zijn dan 60 jaar, stromen in de raming uit in 2002. Vandaar het verschil in de pensioengegevens tussen 2002 en 2003.

³⁴ Dit is een geactualiseerde raming op basis van het personeelsbestand van januari 2002, gemaakt in juni 2002 door de afdeling Begroting en Gegevensbeheer, Departement Onderwijs.

³⁵ Bron : Afdeling Begroting en Gegevensbeheer, Departement Onderwijs

2.1.3. Nieuwe beleidsmaatregelen

2.1.3.1. CAO VI

2.1.3.1.1. Reductie van het aantal plage-uren

Deze maatregel houdt in dat elke scholengemeenschap secundair onderwijs voor de schooljaren 2002-2003, 2003-2004 en 2004-2005 respectievelijk slechts de volgende percentages van uren t.o.v. het totaal lesurenpakket maximum als plage mogen inrichten: 2,3%, 1,8% en 1,3%.

Om dit mogelijk te maken en in het kader van de vermindering van de werkdruk (door aanrekening van klassenraad, klassendirectie, splitsing van klassen, stagebegeleiding, lerarenondersteuning, leerlingenbegeleiding) wordt onder de scholengemeenschappen secundair onderwijs volgend urenpakket verdeeld pro rata van hun aandeel in het totale urenpakket:

- 2002-2003: 7.000 uren;
- 2003-2004: 14.000 uren;
- 2004-2005: 20.000 uren.

Bovendien werd de volledige opdracht van de leraars praktijk teruggebracht tot 29 uren en werd de plage gereduceerd van 3 uur (30-33) naar 1 uur (29-30).

Tabel 39³⁶ – Overzicht van de bijkomende werkgelegenheid door de CAO VI-maatregel inzake plage-uren (in fte).

Reductie plage en praktijkleraars	2002	2003	2004
Sec. plage SG max 2,3% en 7000u	408	/	/
Sec. plage SG max 1,8% en 14000u	/	408	/
Sec. plage SG max 1,3% en 20000u	/	/	351
Sec. praktijkleraars 29/30-sten	328	/	/

2.1.3.1.2. Supplementaire enveloppe voor BuSO

Vanaf 1 september 2002 wordt voor het BuSO voorzien in een supplementaire enveloppe op schooljaarbasis van 2.746.660 euro. Deze kan worden verhoogd door de gehele of gedeeltelijke beperking van de afwijkingsuren (max. bedrag: 818.000 euro). Binnen deze enveloppe kunnen de maatregelen betrekking hebben op

- aanwendingspercentages;
- inclusief onderwijs;
- gehele of gedeeltelijke beperking afwijkingsuren.

Tabel 40³⁷ – Overzicht van de bijkomende werkgelegenheid door de CAO VI-maatregel inzake extra enveloppe BuSO (in fte).

Extra lesuren OV 4	2002	2003	2004
Extra leraren gvso-groep 1	15	0	0

³⁶ Bron : Afdeling Beleidsvoorbereiding Personeel Secundair Onderwijs, Departement Onderwijs.

³⁷ Bron : Afdeling Beleidsvoorbereiding Personeel Secundair Onderwijs, Departement Onderwijs.

2.1.3.1.3. Personeel ter ondersteuning van de scholengemeenschappen

Vanaf schooljaar 2002-2003 beschikt iedere scholengemeenschap over een forfaitaire puntenenveloppe, die ze kan aanwenden voor de ondersteuning van haar werking. Met de punten van deze enveloppe kan de scholengemeenschap personeelsleden school- of klasvrij maken (o.m. leraren) en/of betrekkingen oprichten in een ambt van het ondersteunend personeel.

Daarnaast kan een scholengemeenschap onder bepaalde voorwaarden, voor ondersteuning ook nog punten gebruiken van haar organieke puntenenveloppe via het principe van de voorafname. Met deze punten kan de scholengemeenschap betrekkingen oprichten in ambten van het onderwijzend en/of bestuurspersoneel.

Tabel 41 - Overzicht van de bijkomende werkgelegenheid voor leraren door de CAO VI-maatregel inzake personeel ter ondersteuning van scholengemeenschappen (in fte)

Ondersteuning SG ³⁸	2002	2003	2004
Extra leraren gvso-groep 1 ³⁹	23	0	0
Extra leraren gvso-groep 2 ⁴⁰	8	0	0

2.1.3.2. ICT-coördinatoren

De middelen voor ICT-coördinatie worden via een puntenenveloppe toegekend. De punten kunnen op een flexibele wijze gebruikt worden voor het oprichten van (tijdelijke) betrekkingen in ambten van ondersteunend, onderwijzend en/of bestuurspersoneel.

Tabel 42 - Overzicht van de bijkomende werkgelegenheid door de OD XIV-maatregel inzake ICT-coördinatoren (in fte)

ICT-coördinatoren ⁴¹	2002	2003	2004
Extra leraren gvso-groep 1	177	0	0
Extra leraren gvso-groep 2	34	0	0

³⁸ Bron : EPD. Basis zijn de opdrachten, meegedeeld door de scholen op 1 oktober 2002

³⁹ Gvso-groep 1: alle personeelsleden die aangesteld zijn op basis van een diploma gvso-groep 1, GLSO, basisopleiding van één cyclus + BPB en andere gelijkgestelde diploma's

⁴⁰ Gvso groep 2: alle personeelsleden die aangesteld zijn op basis van een diploma gvso-groep 2, GHOS, basisopleiding van 2 cycli + BPB en andere gelijkgestelde diploma's

⁴¹ Bron : EPD. Basis zijn de opdrachten, meegedeeld door de scholen in september 2002.

2.1.4. Prognose van de vraag naar leerkrachten secundair onderwijs in 2002-2006

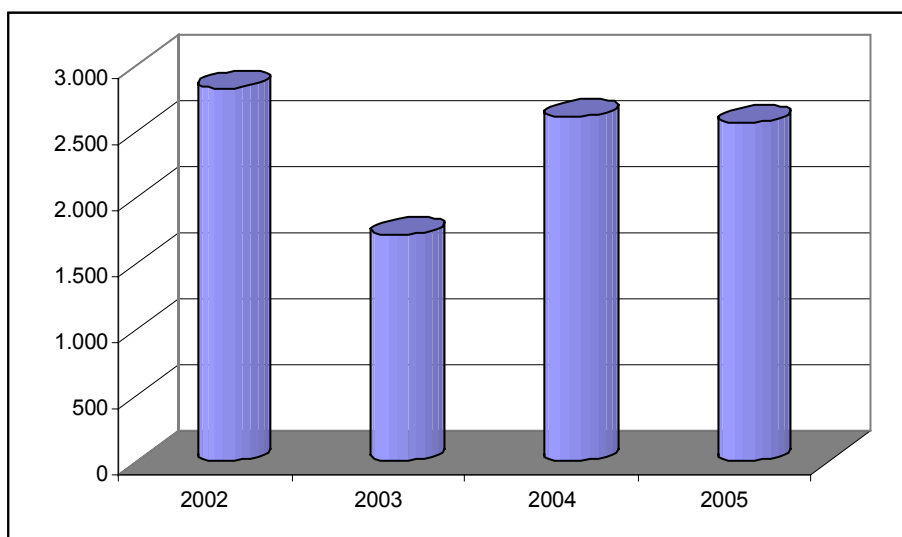
In dit onderdeel brengen we alle ontwikkelingen aan de vraagzijde samen, en gaan we na in welke mate de komende jaren een vraag naar leraren secundair onderwijs ontstaat.

De vraag naar leraren secundair onderwijs zal over de periode 2002-2005 met 9.728 fte's toenemen, onder voorbehoud van eventuele bijkomende beleidsmaatregelen in die periode. Het optrekken van de tbs-uitstapleeftijd in 2002 van 55 naar 58 jaar, zal zich in 2003 vertalen in een quasi halvering van de uitstroom. Maar de toegenomen leerlingenaantallen en de CAO VI-maatregelen creëren extra betrekkingen.

Tabel 43 – Prognose van de vraag naar leraren secundair onderwijs over 2002-2006

Extra vraag leraren S.O.	2001 (reëel)	2002	2003	2004	2005	(2006)	Totaal '02-'05
Demografische evolutie (tabel 37)	/	-242	187	575	951	(985)	
Vergrijzing (tabel 38)	3297	2.085	1.121	1.685	1.614	(1.668)	
CAO VI – reductie plage-uren + praktijkleraars 29-30-sten (tabel 39)	/	736	408	351	/	/	
CAO VI – verhoging uren buso (tabel 40)	/	15	/	/	/	/	
CAO VI – ondersteuning scholengemeenschappen (tabel 41)	/	31	/	/	/	/	
ict-coördinatoren (tabel 42)	/	211	/	/	/	/	
Prognose van de jaarlijkse vraag		2.836	1.716	2.611	2.565	(2.653)	9.728

Figuur 33 – Prognose van de vraag naar leraren secundair onderwijs over 2002-2005

2.1.5. De vervangingen

Ook in het secundair onderwijs valt een onderscheid te maken tussen

- enerzijds de langdurige vervangingen (d.w.z. vervangingen voor een volledig schooljaar), die ontstaan bij het begin van het schooljaar en
- anderzijds de vervangingen van kortere duur van afwezige personeelsleden, die ontstaan in de loop van het schooljaar.

Om deze vervangingen te kunnen “invullen”, moet de onderwijsarbeidsmarkt beschikken over een voldoende grote reserve aan invalkrachten. Voor schooljaar 2000-2001 waren er in het secundair onderwijs gemiddeld 2900 fte's (2634 gewoon secundair, 266 buitengewoon secundair) nodig voor (zowel langdurige als korte) vervangingen, voor schooljaar 2001-2002, 3202 fte's (2924 gewoon secundair, 278 buitengewoon secundair). Voor deze voltijdse opdrachten werden respectievelijk 4325 en 4592 personen ingezet. (ratio's: 1,49 respectievelijk 1,43 persoon per fte).

Het aantal fte's voor korte vervangingen is in de loop van het schooljaar aan belangrijke schommelingen onderhevig. De vraag naar invalkrachten was zowel in schooljaar 2000-2001 als in 2001-2002 het hoogst in de maand mei. In die maand waren er respectievelijk 3583 (3243 gewoon secundair, 340 buitengewoon secundair) en 3961 fte's (3634 gewoon secundair, 327 buitengewoon secundair) nodig. Dit zijn er respectievelijk 683 en 759 meer dan gemiddeld en 1931 en 2291 meer dan in september 2001.

Tabel 44 – Maandelijks overzicht van alle ingevulde vervangingen in 2000-2001 en 2001-2002 (in fte)

2000-2001	sep	okt	nov	dec	jan	feb	maa	apr	mei	jun
gewoon secundair	1.495	2.289	2.464	2.379	2.627	2.764	3.117	2.923	3.243	3.037
buitengewoon secundair	157	239	262	244	234	284	286	289	340	328
Totaal	1.652	2.528	2.726	2.623	2.861	3.048	3.403	3.212	3.583	3.365

2001-2002	sep	okt	nov	dec	jan	feb	maa	apr	mei	jun
Gewoon secundair	1.506	2.522	2.774	2.532	3.067	2.976	3.489	3.310	3.634	3.435
Buitengewoon secundair	164	264	274	249	282	280	318	302	327	318
Totaal	1.670	2.786	3.048	2.781	3.349	3.256	3.807	3.612	3.961	3.753

Tabel 45 – Maandelijks overzicht van alle ingevulde vervangingen in 2000-2001 en 2001-2002 (in personen)

2000-2001	sep	okt	nov	dec	jan	feb	maa	apr	mei	jun
Gewoon secundair	2.621	3.385	3.726	3.656	4.024	4.259	4.383	4.242	4.416	4.259
Buitengewoon secundair	288	396	454	418	393	485	437	432	495	478
Totaal	2.909	3.781	4.180	4.074	4.417	4.744	4.820	4.674	4.911	4.737

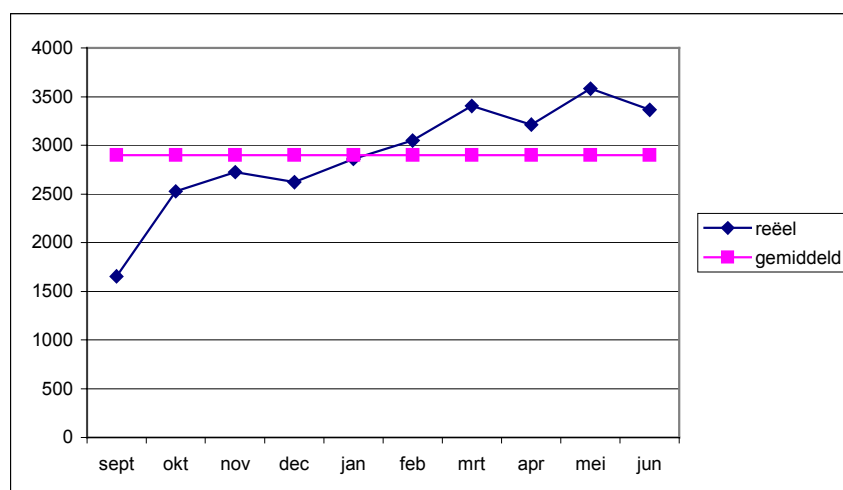
2001-2002	sep	okt	nov	dec	jan	feb	maa	apr	mei	jun
Gewoon secundair	2.685	3.698	4.016	3.647	4.310	4.569	4.762	4.665	4.849	4.661
Buitengewoon secundair	281	401	413	398	404	441	435	420	441	423
Totaal	2.966	4.099	4.429	4.045	4.714	5.010	5.197	5.085	5.290	5.084

Tabel 46 – Maandelijks overzicht van alle ingevulde vervangingen in 2000-2001 en 2001-2002 (ratio aantal personen per fte)

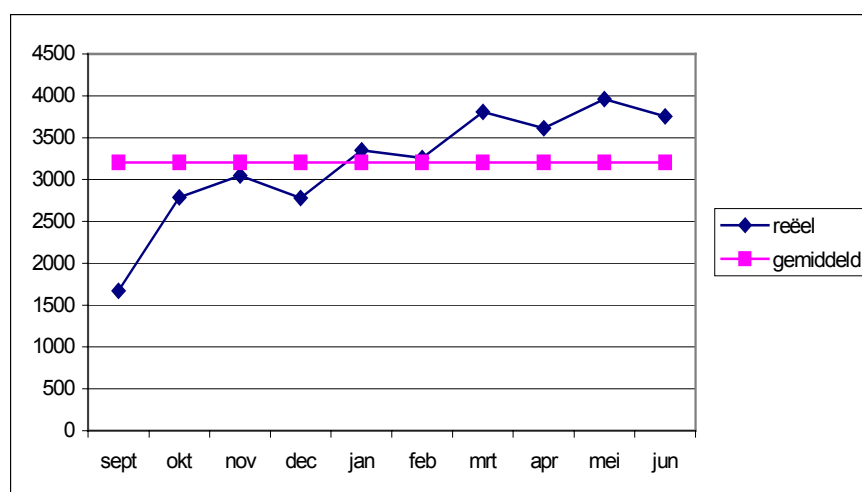
2000-2001	sep	okt	nov	dec	jan	feb	maa	apr	mei	jun
Gewoon secundair	1,75	1,48	1,51	1,54	1,53	1,54	1,41	1,45	1,36	1,40
Buitengewoon secundair	1,83	1,66	1,73	1,71	1,68	1,71	1,53	1,49	1,46	1,46
Totaal	1,76	1,50	1,53	1,55	1,54	1,56	1,42	1,46	1,37	1,41

2001-2002	sep	okt	nov	dec	jan	feb	maa	apr	mei	jun
Gewoon secundair	1,78	1,47	1,45	1,44	1,41	1,54	1,36	1,41	1,33	1,36
Buitengewoon secundair	1,71	1,52	1,51	1,60	1,43	1,58	1,37	1,39	1,35	1,33
Totaal	1,78	1,47	1,45	1,45	1,41	1,54	1,37	1,41	1,34	1,35

Figuur 34 - Evolutie van de werkgelegenheid voor interim-leerkrachten secundair onderwijs in de loop van het schooljaar 2000-2001 (in fte's)

Figuur 35 - Evolutie van de werkgelegenheid voor interim-leerkrachten secundair onderwijs in de loop van het schooljaar 2001-2002 (in fte's)

2.2. Het aanbod

De pas afgestudeerden van de lerarenopleiding vormen een belangrijk onderdeel van het aanbod op de onderwijsarbeidsmarkt. Bij de start van het schooljaar kunnen heel wat nieuw gediplomeerden starten in vacante betrekkingen in het onderwijs. Wie in september niet kan beginnen, maar blijft kiezen voor een onderwijfsjob, schrijft zich in bij de VDAB als werkzoekende of kandideert voor de vervangingspool en kan eventueel aan de slag als interimaris in de loop van het schooljaar.

Als het aantal vacante betrekkingen stijgt, stromen jaarlijks – in de regel op 1 september - meer kandidaten vanuit de lerarenopleiding of de werkloosheid door naar het onderwijs, en wordt de reserve (in de werkloosheid of als boventallige) kleiner. Als het aantal vacante betrekkingen afneemt, is de doorstroming kleiner, en vloeien leerkrachten terug naar de interimreserve (werkloosheid) of, als zelfs vastbenoemde leerkrachten hun baan verliezen, naar de reffectatiereserve.

Deze werkloosheidsreserve wordt jaarlijks aangevuld door de instroom van nieuwe leerkrachten vanuit de lerarenopleidingen (2.2.1.). Als dit aantal groeit, versterkt het de arbeidsreserve. In dit hoofdstuk gaan wij na in welke mate de komende jaren van deze verhoogde instroom een versterking van de arbeidsreserves mag worden verwacht.

In punt 2.2.2. bekijken wij de evolutie van het aantal leerkrachten zonder job, dat bij het begin van het schooljaar bij de VDAB als werkzoekende is ingeschreven. De reserve van vastbenoemde maar boventallige leerkrachten komt aan bod in 2.2.3.

Als de reserve ontoereikend is om de vraag naar leerkrachten in te vullen, zal dit de druk op de zittende leerkrachten verhogen. Het lerarentekort verhoogt dan ook onvermijdelijk de werkdruk binnen deze groep. In punt 2.2.4. gaan wij na in welke mate het onderwijs nog beschikt over een (theoretische) stille reserve van deeltijdse leerkrachten.

De arbeidsmarkt in het secundair onderwijs is minder homogeen dan in het basisonderwijs: wervingsproblemen zijn vaak erg vakspecifiek. Veel meer dan in het basisonderwijs, is het van belang om de verschillende aanbodscategorieën in het secundair onderwijs voldoende gedifferentieerd in kaart te brengen.

2.2.1. Nieuwe instroom vanuit de lerarenopleidingen⁴²

Binnen de groep van pas afgestudeerden van de lerarenopleiding wordt een onderscheid gemaakt tussen:

- De initiële lerarenopleiding groep 1 aan de hogescholen, d.w.z. voor leraar secundair onderwijs 1^e en 2^e graad
- De academische initiële lerarenopleiding (aggregaties) aan de universiteiten, d.w.z. voor leraar secundair onderwijs 2^e en 3^e graad
- De pedagogische opleiding in het volwassenenonderwijs, de zogenaamde GPB-opleidingen (getuigschrift pedagogische bekwaamheid).

2.2.1.1. Opleidingen voor leraren gvso-groep 1⁴³ (initiële lerarenopleiding hogescholen)

De inschrijvingen voor de initiële lerarenopleidingen secundair onderwijs groep 1⁴⁴ kende het laatste decennium een positief verloop. In 1999-2000 was er nog een stijging van 11,5%. Deze groeitrend heeft zich, zij het in mindere mate, voortgezet de voorbije twee academiejaren, met toenames van respectievelijk 2% in 2000-2001 en 5% in 2001-2002. Volgens voorlopige cijfers is het aantal eerstejaars in het academiejaar 2002-2003 opnieuw gestegen met 4,5%.

Tabel 47 – Het aantal inschrijvingen voor de lerarenopleiding voor gvso-groep 1

Academiejaar	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Inschrijvingen	2.698	3.207	3.221	3.594	3.675	3.862	4.038 ⁴⁵

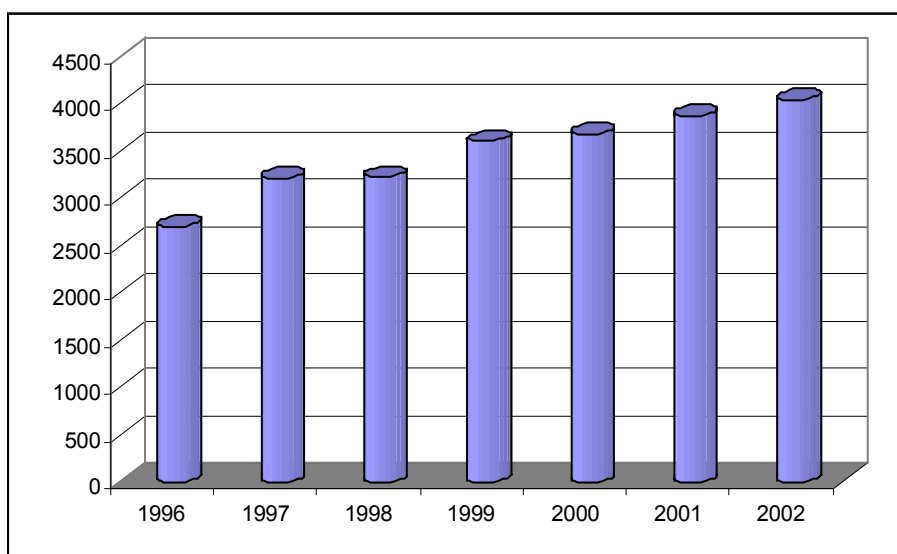
⁴² Bron: statistische jaarboeken Departement Onderwijs.

⁴³ Hierbij wordt geen rekening gehouden met het aantal studenten in de voortgezette lerarenopleidingen aan de hogescholen, omdat deze studenten al in het bezit zijn van een pedagogisch basisdiploma.

⁴⁴ In het vorige arbeidsmarktrapport werden nog de inschrijvingen per studiegebied opgenomen. Vanaf academiejaar 1999-2000 worden de inschrijvingen per studiegebied niet langer opgevraagd. Ingevolge de implementatie van het decreet van 16 april 1996 betreffende de lerarenopleiding en de nascholing, werden de opleidingen van het studiegebied onderwijs geleidelijk omgevormd tot initiële lerarenopleidingen.

⁴⁵ Dit zijn voorlopige inschrijvingscijfers van september 2002. De definitieve telling voor het academiejaar 2002-2003 vindt plaats op 1 februari 2003. Bron : Afdeling Hogescholen, Departement Onderwijs

Figuur 36 – Het aantal eerstejaars van de lerarenopleiding voor gvso-groep 1

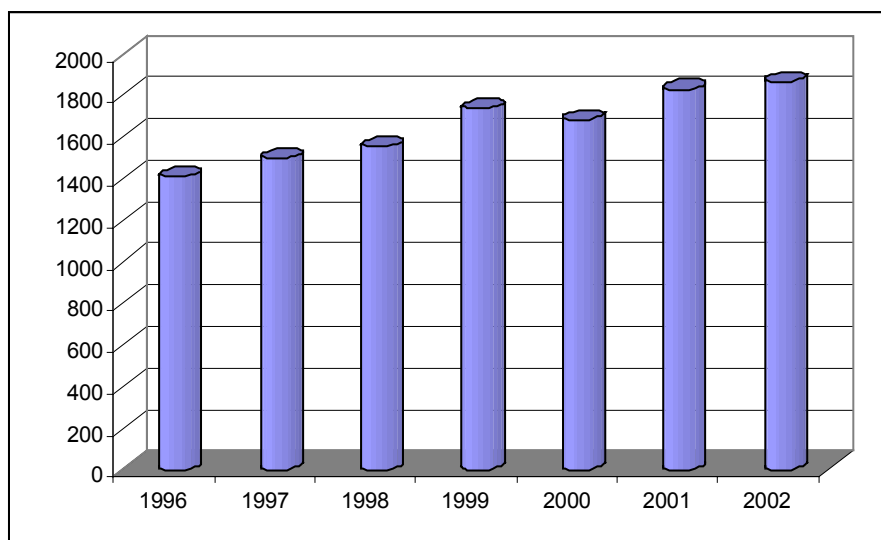

Het aantal laatstejaars van deze opleiding heeft, net zoals bij de kleuteronderwijzers en onderwijzers, een dieptepunt gekend in het academiejaar 1990-1991. Daarna is het aantal opnieuw wat gestegen, maar in 1998-1999 bedraagt het aantal afgestudeerden toch nog maar 48% van het contingent dat in 1981 afstudeerde. In academiejaar 2000-2001 is er een lichte terugval van het aantal nieuw gediplomeerden, maar dat is gevolgd door een herstel vanaf 2001-2002.

Tabel 48 – Het aantal laatstejaars van de lerarenopleiding voor gvso-groep 1

Academiejaar	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Laatstejaars	1406	1493	1550	1734	1680	1827	1861

Figuur 37 – Het aantal laatstejaars van de lerarenopleiding voor gvso-groep 1

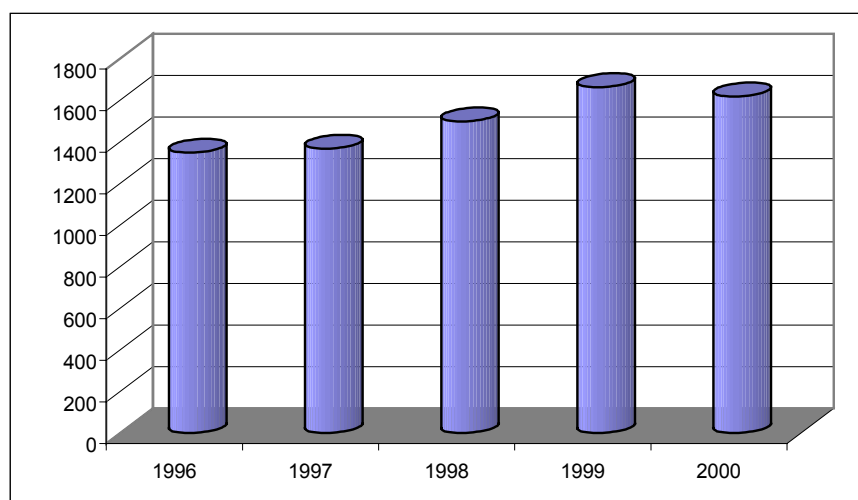

Bovenstaande cijfers geven de aantallen weer die in het laatste jaar zijn ingeschreven. Niet iedereen haalt datzelfde jaar ook effectief de eindstreep. We kunnen berekenen dat gemiddeld 96% van de studenten die aan het laatste jaar beginnen, op het einde van het schooljaar een diploma in handen krijgen.
In tabelvorm geeft dit:

Tabel 49 – Het aantal afgestudeerden van de lerarenopleiding voor gvso-groep 1

Academiejaar	1996	1997	1998	1999	2000
Afgestudeerden	1347	1366	1497	1662	1617

Figuur 38 – Het aantal afgestudeerden van de lerarenopleiding voor gvso-groep 1

2.2.1.2. Opleidingen voor leraren gvso-groep 2 (academische initiële lerarenopleiding)⁴⁶

Wat de inschrijvingen voor de academische lerarenopleiding gvso groep 2 betreft, werd er een daling in academiejaar 2000-2001 opgetekend. In 2001-2002 volgde terug een toename die het aantal inschrijvingen in 1999-2000 evenaarde.⁴⁷

De verschuiving in de verhouding tussen de academische lerarenopleiding als hoofdinstructie en als bijkomende instructie is hoogstwaarschijnlijk toe te kennen aan de vernieuwde (en verzwaarde) aanpak van de academische lerarenopleiding. Hierdoor is het simultaan volgen van de lerarenopleiding en van de laatste jaren van de eigenlijke opleiding niet echt meer mogelijk⁴⁸.

Tabel 50 - Het aantal inschrijvingen voor de initiële lerarenopleiding gvso-groep 2⁴⁹

	1999		2000		2001	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%
Hoofdinstructie	1065	31%	1178	37%	1477	43%
Bijkomende instructie	2343	69%	1971	63%	1933	57%
Totaal	3408	100%	3149	100%	3410	100%

Het academiejaar 1990-1991 was een dieptepunt voor wat betreft het aantal studenten dat een aggregatiediploma heeft behaald. Daarna is het aantal opnieuw jaarlijks toegenomen, maar in 1996-1997 bedroeg het aantal jaarlijks "geaggregeerden" nog altijd maar 81% van het contingent afgestudeerden in 1985.

Sinds 1998 is het aantal gediplomeerden van de academische lerarenopleiding opnieuw geleidelijk aan afgenomen: na academiejaar 2000-2001 werden 30% minder diploma's uitgereikt dan na academiejaar 1996-1997. Hiermee wordt het dieptepunt van 1990-1991 terug benaderd.

Tabel 51 - Het aantal uitgereikte aggregatiediploma's op het einde van het academiejaar

Academiejaar	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Diploma's	1521	1146	1133	1082	1060	1223

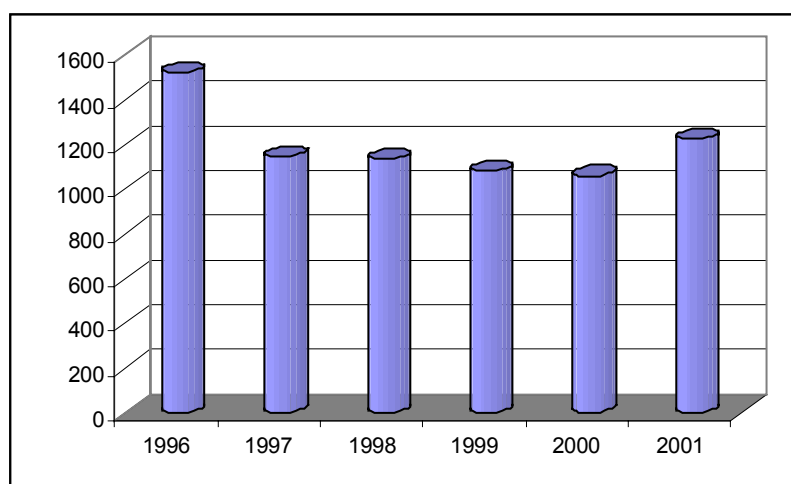
⁴⁶ Naast de universitaire aggregatie-opleidingen zijn er ook de initiële lerarenopleidingen van academische niveau aan de hogescholen. In academiejaar 2000-2001 waren hiervoor in totaal 888 studenten ingeschreven, in 2001-2002 in totaal 866. Weliswaar gaat het hierbij om vaak zeer specifieke lerarenopleidingen, bijvoorbeeld in audiovisuele en beeldende kunst, dramatische kunst, dans, handelswetenschappen, handelsingenieur, muziek en productdesign.

⁴⁷ De academische lerarenopleiding kan als hoofdinstructie of als bijkomende instructie (in combinatie met een andere opleiding) gevolgd worden.

⁴⁸ Bron : rapport van de stuurgroep van de evaluatie van de lerarenopleiding 2000-2001, blz. 22.

⁴⁹ Bron : Afdeling Universiteiten, Departement Onderwijs.

Figuur 39 – Het aantal uitgereikte aggregatiediploma's op het einde van het academiejaar

In onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van het aantal aggregaties per studiegebied.

Tabel 52 - Het aantal aggregatie-diploma's per studiegebied

Academiejaar	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Studiegroep						
Wijsbegeerte en moraalwet.	28	19	19	22	18	36
Godgel., godsdwet. en kerk. recht	39	41	28	29	23	28
Taal- en letterkunde	329	238	291	291	256	333
Geschiedenis	109	81	73	100	73	91
Archeologie en kunstwet.	47	31	36	41	47	52
Rechten, notariaat en crimin. wet.	56	49	41	36	29	48
Psych.en pedagog. wet.	175	189	134	102	118	144
Econ.en toegepaste econ.wet.	126	57	49	36	53	50
Politieke en sociale wet.	56	37	40	47	45	62
Sociale gezondheidswet.	21	28	44	37	43	42
Lichamelijke opvoeding, revalidatiewetenschappen en kinesitherapie	104	104	126	131	143	112
Wetenschappen	244	138	149	149	146	135
Toegepaste wet.	53	19	10	9	12	11
Toegepaste biologische wet.	73	58	36	19	20	21
Geneeskunde	33	31	33	6	10	8
Tandheelkunde	0	0	0	0	0	0
Diergeneeskunde	2	1	2	3	4	5
Farmaceutische wet.	8	8	10	9	3	14
Gecombineerde studiegebieden	18	12	12	15	17	31
Totaal	1521	1146	1133	1082	1060	1223

2.2.1.3. Getuigschriften pedagogische bekwaamheid

Een getuigschrift van pedagogische bekwaamheid is een opleiding op maat voor wie al in het onderwijs aan het werk is of aan het werk wil, en is in de regel bedoeld om onderwijsbevoegdheid te verlenen aan mensen zonder pedagogische basisopleiding, maar die niettemin op basis van nuttige bedrijfservaring vakbekwaam zijn of een ander basisdiploma (bijvoorbeeld industrieel ingenieur, licentiaat...) bezitten. Deze opleiding wordt verstrekt aan het hoger onderwijs voor sociale promotie en verloopt in modules.

Het aantal cursisten dat zich inschrijft voor deze opleiding kent jaarlijks een vrij grote stijging.

Tabel 53 - Het aantal cursisten ingeschreven in een GPB-opleiding⁵⁰

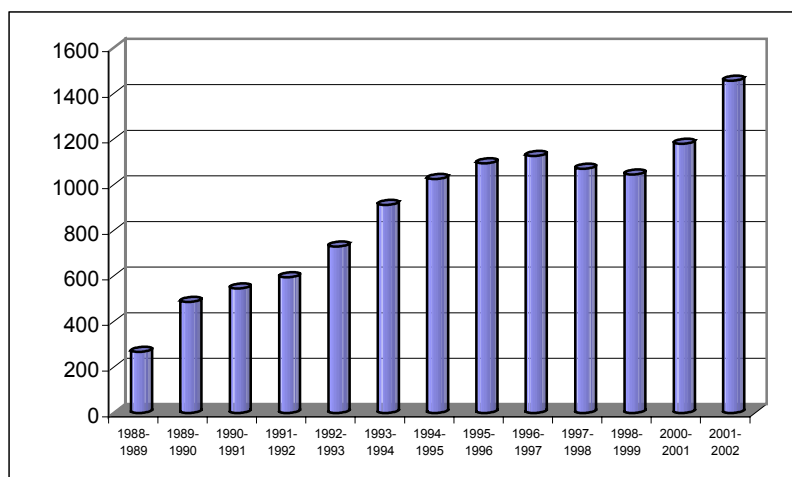
Academiejaar	1997	1998	1999	2000	2001
Aantal cursisten	3.126	3.563	4.165	6.482	7.988

Ook het aantal personen dat een GPB heeft behaald, verloopt de jongste jaren in stijgende lijn, zoals blijkt uit onderstaande figuur. Na het hoogtepunt in 1997 is het aantal afgeleverde getuigschriften opnieuw wat gedaald. Door een nieuwe manier van registratie vanaf 2000-2001 kunnen de gegevens vanaf dan niet meer vergeleken worden met de jaren voordien. Vertrekkend van het aantal afgeleverde getuigschriften in 2000-2001 kan gezegd worden dat er in 2001-2002 een aanzienlijke toename, namelijk van 19%, is geregistreerd.

Tabel 54 – Het aantal afgeleverde getuigschriften pedagogische bekwaamheid⁵¹

Jaar	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1999	2000	2001
Diploma's	268	486	545	594	730	912	1.026	1.094	1.127	1.071	1.045	1.180	1.455

Figuur 40 – Het aantal afgeleverde getuigschriften pedagogische bekwaamheid

⁵⁰ De tellingen voor de verschillende schooljaren zijn wat uiteenlopend: in 1997-1998 betreft het een éénmalige telling (momentopname), de cijfers van 1998-1999 hebben betrekking op het eerste semester en het aantal cursisten van 1999-2000 slaat op de referentieperiode 1.9.1999-31.1.2000. Bron : Statistische jaarboeken Vlaams Onderwijs, Departement Onderwijs.

⁵¹ Door het decreet volwassenenonderwijs is er vanaf het schooljaar 1999-2000 een andere wijze van registratie van cursisten. Het aantal getuigschriften, afgeleverd binnen de referentieperiode wordt geteld. Deze gewijzigde gegevensopvraging heeft tot gevolg dat er een breuk is in de historische reeksen. De gegevens vanaf 1/9/1999 kunnen niet meer vergeleken worden met deze van vroegere jaren. In 1999-2000 was er een overgangperiode en

2.2.1.4. Doorstroming van lerarenopleiding naar onderwijssector

Uiteraard zal niet elke afgestudeerde van een lerarenopleiding voor een job binnen onderwijs kiezen. Eerder vanuit de academische dan de initiële lerarenopleidingen gebeurt er een wegvloei naar andere sectoren. Zoals blijkt uit onderstaande cijfers gaat het hier ongeveer over een verhouding van 1 tot 2.

Een belangrijke reden is dat deze groep bredere perspectieven heeft op de arbeidsmarkt door haar vooropleiding. Wel blijken de leraren gvso groep 2 een hogere gevoeligheid voor de algemene conjunctuurtoestand te vertonen: hoe moeilijker de economie het heeft, hoe meer gekozen wordt voor een zekere job in de onderwijswereld.

Tabel 55 - Doorstromingspercentages⁵² van de lerarenopleiding naar een job binnen onderwijs

Doorstromings-percentages	1996	1997	1998	1999	2000
Gvso-groep 1	85%	85%	81%	78%	65%
Gvso-groep 2	46%	44%	50%	46%	31%

2.2.1.5. Uitstroom van jonge leerkrachten

Het departement Onderwijs heeft een onderzoek verricht naar de uitstroom van jonge leerkrachten binnen 5 jaar na indiensttreding in het onderwijs. Het project heeft de status van de groep jonge tijdelijke interimarissen op 1 januari 1995 vergeleken met die in oktober 1999. Ditzelfde gegeven is in 2001 opnieuw onderzocht.

Onderstaande tabellen geven aan dat 30% van de jonge leerkrachten na 5 jaar uit het gewoon secundair onderwijs is verdwenen. Dit cijfer is over de beide periodes heen constant gebleven. In het buitengewoon secundair onderwijs heeft zich een lichte daling van 29% naar 23% voorgedaan.

Tabel 56 – uitstroom binnen 5 jaar na indiensttreding (okt 1999)

Percentage uitstroom 1999	gemeenschaps onderwijs	officieel gesubsidieerd onderwijs	vrij gesubsidieerd onderwijs	gemiddeld
gewoon sec	37%	38%	26%	30%
buitengewoon sec	23%	37%	29%	29%

Tabel 57 – uitstroom binnen 5 jaar na indiensttreding (okt 2001)

Percentage uitstroom 2001	gemeenschaps onderwijs	officieel gesubsidieerd onderwijs	vrij gesubsidieerd onderwijs	gemiddeld
gewoon sec	36%	31%	28%	30%
buitengewoon sec	27%	37%	20%	23%

werd er geregistreerd in een beperkte referteperiode (1/9/1999 – 31/1/2000). Vanaf 2000-2001 hebben het aantal afgeleverde getuigschriften betrekking op de volledige referteperiode (van 1 februari x tot 31 januari x+1).

⁵² Bron : cel EPD, Departement Onderwijs

Voor **Brussel** is dit onderzoek in 2001 afzonderlijk verricht omwille van de sterke afwijking van de andere provincies. Meer dan het dubbele - namelijk 67% - dan de rest van Vlaanderen is na 5 jaar niet meer terug te vinden in het gewoon secundair onderwijs. Voor het buitengewoon secundair ligt dat percentage iets lager, maar bedraagt toch nog 40%, ook bijna dubbel zoveel dan in de rest van Vlaanderen.

Als mogelijke redenen voor deze sterke afwijking kan gedacht worden aan de kenmerken van het stedelijk milieu:

- het aanzienlijke aandeel van anderstalige leerlingen in de Nederlandstalige scholen;
- het onveiligheidsgevoel;
- de stadsvlucht van leerlingen en leerkrachten.

Tabel 58 – uitstroom binnen 5 jaar na indiensttreding (okt 2001)

Percentage uitstroom 2001	gemeenschaps onderwijs	officieel gesubsidieerd onderwijs	vrij gesubsidieerd onderwijs	gemiddeld
gewoon sec	70%	80%	63%	67%
buitengewoon sec	0%	0%	43%	40%

2.2.1.6. Effecten op de toekomstige arbeidsmarkt

In het secundair onderwijs is het – in tegenstelling tot in het basisonderwijs – veel moeilijker om een prognose te maken van de toekomstige instroom op de arbeidsmarkt vanuit de lerarenopleidingen. Het opleidingsaanbod is immers veel meer gediversifieerd, en verloopt veel minder via vastgelegde trajecten (studiejaren).

Enkel voor de initiële lerarenopleidingen aan de hogescholen (groep 1) kan tot en met 2005-2006 een vrij betrouwbare prognose worden gemaakt.

Voor de **academische initiële lerarenopleidingen** en de **GPB-opleidingen**⁵³ gaan wij uit van de hypothese dat de jaarlijkse instroom op de arbeidsmarkt gedurende diezelfde tijdsspanne constant blijft, hoewel wat betreft de GPB-opleiding een forse stijging kan worden verwacht. Bijkomend moet worden opgemerkt dat heel wat van deze studenten tijdens hun opleiding reeds aan het werk zijn in het onderwijs. Concrete cijfers zijn hierover niet bekend. Niettemin blijkt deze groep zich ieder jaar opnieuw aan de GPB-opleiding aan te bieden, zodat die wel kan worden beschouwd als een jaarlijks potentieel aan instromers.

Berekening van de prognose:

Op basis van de inschrijvingen kunnen we voorspellen hoeveel nieuwe studenten zullen afstuderen in de komende jaren: van de eerstejaars **gvso-groep 1** van 2000-2001 belandden er 50,6% in het laatste jaar. Passen we dit percentage toe op de eerstejaars van 2001-2002⁵⁴ dan betekent dit dat er in academiejaar 2003-2004 ongeveer 1954 studenten in het laatste jaar zullen zitten. Van dit aantal zal ongeveer 96% effectief slagen, wat een resultaat van 1876 nieuw gediplomeerden voor dat jaar geeft. Deze afgestudeerden zullen beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt vanaf schooljaar 2004-2005⁵⁵. Op analoge wijze worden de mogelijke instromen voor de andere jaren berekend.

Zoals blijkt uit 2.2.1.4 moet bovendien rekening gehouden worden met de doorstromingspercentages en het uitstroompercentage. Trekken we de doorstromingspercentages van 1996 door (85% voor gvso-groep 1 en 46% voor gvso-groep 2; voor de afgestudeerden van de GPB-opleiding gaan we ervan uit dat zij voor 100% doorstromen) én het uitstroompercentage van 2001 (30%; niet toegepast op de GPB-opleiding), dan verkrijgen we de resultaten van mogelijke instroom op de arbeidsmarkt in de onderstaande tabel.

⁵³ Het aantal inschrijvingen voor een GPB-opleiding omvat de hele groep binnen een bepaalde referentieperiode, dus over de hele opleidingscyclus heen. Deze verloopt immers in modules en is gespreid over meerdere jaren.

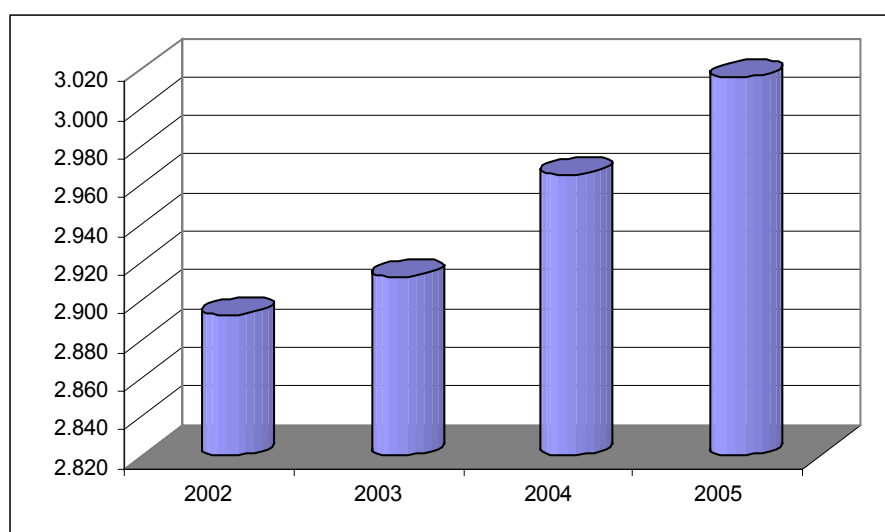
⁵⁴ Het aantal dat overging van het eerste naar het tweede academiejaar bedroeg voor de eerstejaars van 1998 nog 60%, voor de eerstejaars van 1999 bedroeg dit 57%. Wij gaan ervan uit dat de overgang van het tweede naar het derde jaar constant blijft.

⁵⁵ Op dezelfde manier zijn de cijfers voor schooljaar 2005-2006 geëxtrapoleerd.

Tabel 59 - Prognose van het aanbod aan leraren secundair onderwijs over 2002-2005.

Extra aanbod leraren SO	2001 (reëel)	2002	2003	2004	2005	Totaal '02-'05
Instroom "gvso groep 1" op arbeidsmarkt	962	1.044	1.063	1.116	1.167	
Instroom "gvso groep 2" op arbeidsmarkt	341	394	394	394	394	
Instroom GPB-afgestudeerden op arbeidsmarkt	1.180	1.455	1.455	1.455	1.455	
Prognose van het jaarlijkse aanbod	2.483	2.893	2.912	2.965	3.016	11.786

Figuur 41 - Prognose van het aanbod aan leraren secundair onderwijs over 2002-2005.

2.2.2. Werkzoekende leraren ingeschreven bij de VDAB⁵⁶

De cijfers in dit onderdeel slaan op de niet-werkende werkzoekende leraars die onderwijs als eerste keuze hebben opgegeven. Ook schoolverlaters maken van deze groep deel uit: het gaat dan om pas afgestudeerde leerkrachten zonder werkervaring.

Deeltijdse tijdelijke personeelsleden die kandidaat zijn voor een voltijdse betrekking, en zich ook als werkzoekend bij de VDAB inschrijven, zijn in dit overzicht niet opgenomen. Deze groep is vervat onder punt 2.2.4. (stille reserve)

2.2.2.1. Jaarlijkse evolutie 1993-2001⁵⁷

Het aantal leraren **gvso-groep 1** onderwijs dat in september van elk jaar werkloos is, daalt, en dit al ononderbroken sinds 1993. In september 2001 bedraagt dit aantal nog maar 43% van het totaal in 1993. Ook ten opzichte van 2000 is er opnieuw een aanzienlijke vermindering, namelijk met 386 werkzoekenden.

Het aantal werkzoekende leerkrachten voor het **gvso-groep 2** onderwijs bleef over de periode 1993-2000 nagenoeg constant, met een tussentijdse daling in de periode 1997-1999⁵⁸. Vanaf september 2001 is er echter een spectaculaire toename van het aantal werkzoekende leerkrachten gvso-groep 2, meer bepaald met 815. Mogelijke verklaringen voor deze wijziging zijn enerzijds de grotere conjunctuurgevoeligheid van het aanbod aan licentiaten en anderzijds moet de bedenking gemaakt worden dat licentiaten zich vaker en vroeger inschrijven bij de VDAB. Ondermeer doordat de drempel tot inschrijven is verlaagd door het gebruik van internet en de wisselcomputers.

⁵⁶ Bron: databanken van de VDAB

⁵⁷ De cijfers zijn afkomstig van de VDAB – de cijfers voor juni 1999 die in het vorige arbeidsmarktrapport werden opgenomen waren foutief: de hier vermelde cijfers kunnen dan ook als erratum worden beschouwd.

⁵⁸ Deze tijdelijke daling kan wellicht deels verklaard worden door de benoemingsstop van 1996 tot 1998 die uitdrukkelijk in de media geweest is en een afschrikkeffect op werkzoekende leraren gehad kan hebben.

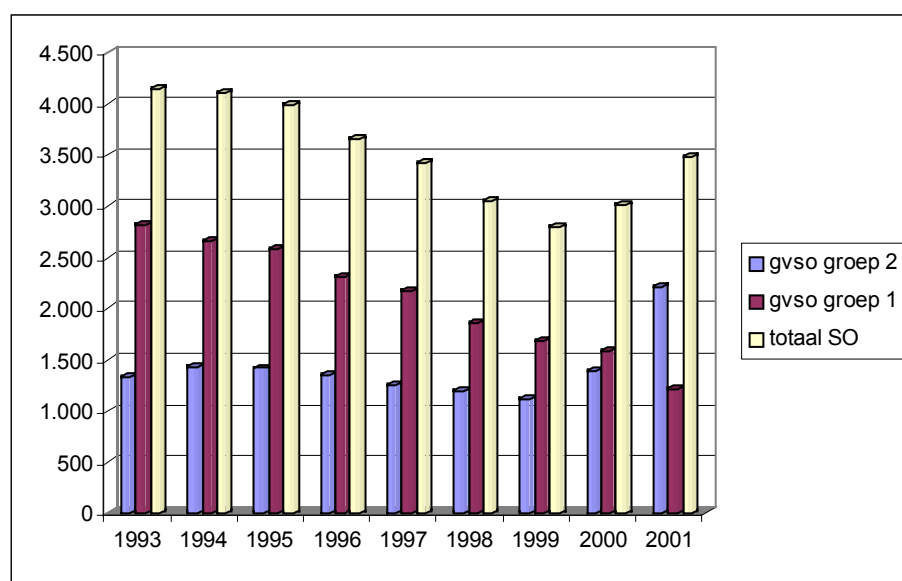
Werkzoekende leraren SO in september

De cijfers tonen het aantal werkzoekende leerkrachten in de maand september van het jaar over de periode 1993-2001.

Tabel 60 - Evolutie van het aantal werkzoekende leraren in september

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
gvso-groep 2	1.331	1.433	1.419	1.342	1.262	1.188	1.115	1.395	2.210
gvso-groep 1	2.821	2.667	2.574	2.311	2.163	1.863	1.680	1.622	1.265
Totaal secundair	4.152	4.100	3.993	3.653	3.425	3.051	2.795	3.017	3.475
Uitgedrukt in% tov 1993									
gvso-groep 2	100%	108%	107%	101%	95%	89%	84%	105%	166%
gvso-groep 1	100%	95%	91%	82%	77%	66%	60%	56%	43%
Totaal secundair	100%	99%	96%	88%	82%	73%	67%	73%	84%

Figuur 42 – Het aantal werkzoekende leraren in september

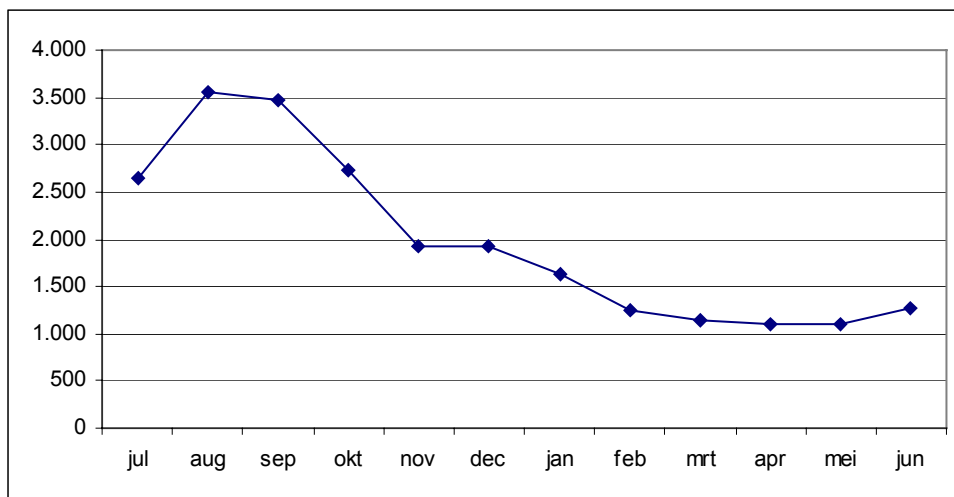
2.2.2.2. Maandelijks evolutie

Bekijken we de cijfers van het aantal werkloze leerkrachten op maandbasis, dan zien we een steeds terugkerende evolutie in de loop van het schooljaar. Dat er een duidelijke correlatie is tussen de maandelijks schommelingen van de werkzoekenden en de evolutie van de interimaire werkgelegenheid in de loop van het schooljaar, blijkt uit figuur 46.

Tabel 61 - Maandelijks evolutie van alle *niet werkende werkzoekende leraren secundair onderwijs* - absolute cijfers

	jul	aug	sep	okt	nov	dec	jan	feb	maa	apr	mei	jun
1997-1998			3.425	2.802	2.312	2.501	1.891	1.761	1.481	1.513	1.331	1.725
1998-1999	3.024	3.756	3.051	2.263	1.979	2.211	1.668	1.598	1.402		1.265	1.632
1999-2000			2.795	1.971	1.723	1.822	1.482	1.241	1.133	1.270	1.129	1.607
2000-2001	3.318	4.141	3.017	2.095	1.577	1.637	1.442	1.278	1.223	1.204	1.117	1.416
2001-2002	2.650	3.566	3.475	2.740	1.924	1.930	1.637	1.254	1.150	1.093	1.095	1.271

Figuur 43 - Maandelijks evolutie alle niet werkende werkzoekende leraren SO

Tabel 62 - Maandelijks evolutie *niet werkende werkzoekende leraren secundair onderwijs* - procentueel ten opzichte van september

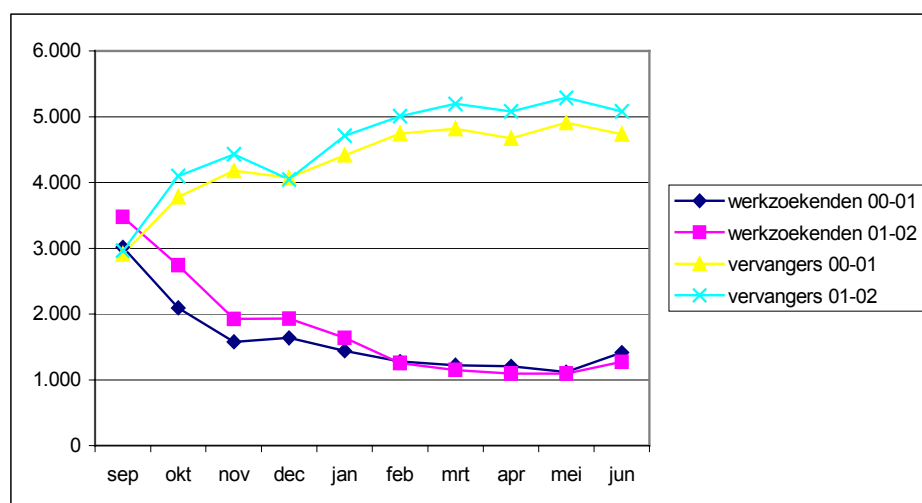
	sep	okt	nov	dec	jan	feb	maa	apr	mei	jun
1997-1998	100%	82%	68%	73%	55%	51%	43%	44%	39%	50%
1998-1999	100%	74%	65%	72%	55%	52%	46%		41%	53%
1999-2000	100%	71%	62%	65%	53%	44%	41%	45%	40%	57%
2000-2001	100%	69%	52%	54%	48%	42%	41%	40%	37%	47%
2001-2002	100%	79%	55%	56%	47%	36%	33%	31%	32%	37%

Binnen de categorie van “niet werkende werkzoekende leerkrachten met onderwijs als eerste keuze” kan de categorie van de pas afgestudeerden nog apart worden genomen. Een vergelijking tussen tabel 62 en 63 geeft aan dat de groep schoolverlaters de groep is die het snelst uit de VDAB-reserve verdwijnt: in november is de helft van de in september nog werkloze schoolverlaters intussen aan het werk.

Tabel 63 - Maandelijks evolutie van de schoolverlaters leraren secundair onderwijs - procentueel ten opzichte van september

	sep	okt	nov	dec	jan	feb	mrt	apr	mei	jun
1997-1998	100%	78%	58%	59%	38%	31%	24%	20%	12%	9%
1998-1999	100%	72%	56%	56%	39%	34%	28%	44%	14%	14%
1999-2000	100%	64%	50%	49%	35%	27%	20%	23%	15%	22%
2000-2001	100%	61%	41%	37%	28%	23%	21%	19%	10%	16%
2001-2002	100%	78%	45%	36%	26%	18%	17%	16%	13%	19%

Figuur 44 - Maandelijks evolutie van de *niet werkende werkzoekende* leraren secundair onderwijs, gelinkt aan de interimaire werkgelegenheid in het secundair onderwijs.

2.2.2.3. Overzicht per provincie

In het VDAB-aanbod van werkzoekende leraren SO zijn er belangrijke regionale verschillen.

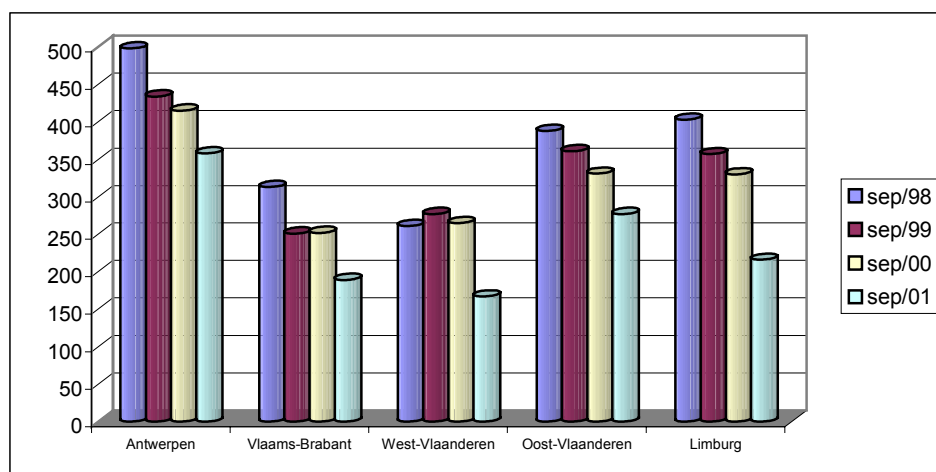
Leraars gvso-groep 1

Er is een vermindering van het aantal werkzoekende leraren gvso-groep 1 in alle provincies. De mate waarin het aantal werkzoekenden in de loop van de voorbije jaren is afgenomen, verschilt echter per provincie. Bekijken we de verhouding van het aandeel in het aantal leerlingen ten opzichte van het aandeel in het aantal werkzoekenden, dan blijkt uit onderstaande grafiek (fig. 46) dat West-Vlaanderen een positieve balans heeft. Limburg en in iets mindere mate Vlaams-Brabant scoren minder goed op dit vlak.

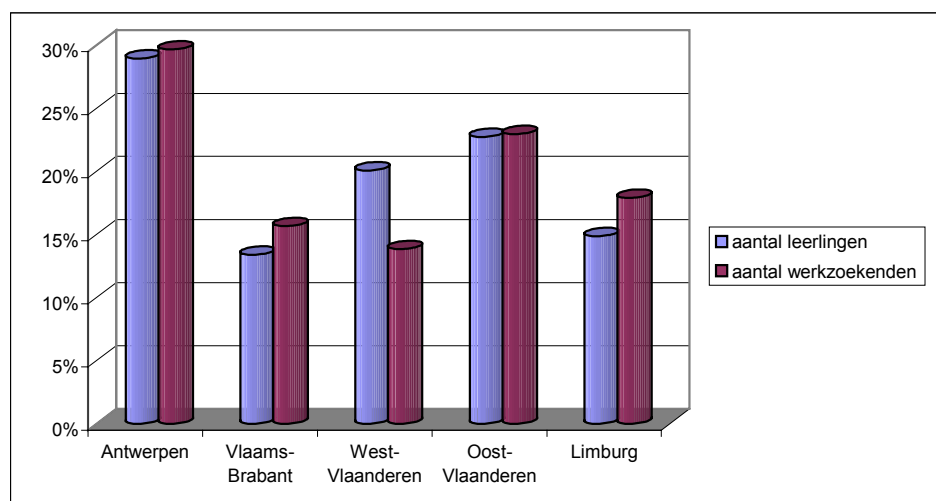
Tabel 64 - Werkzoekende leraren gvso-groep 1 per provincie - absolute cijfers

	Antwerpen	Vlaams-Brabant	West-Vlaanderen	Oost-Vlaanderen	Limburg	Totaal
Sept 1998	498	313	261	388	403	1863
Sept 1999	434	251	277	361	357	1.680
Sept 2000	415	252	265	331	330	1.593
Sept 2001	358	189	167	277	216	1207
dalingsperc t.o.v. sept 98	72%	60%	64%	71%	54%	65%

Figuur 45 – Werkzoekende leraars gvso-groep 1 per provincie

Figuur 46 – Werkzoekende leraars gvso-groep 1 (sept. 2001) per provincie in relatie tot het aantal leerlingen (feb 2002)⁵⁹

⁵⁹ Om de verhouding van het aantal leerlingen te berekenen worden de leerlingen van het lager en hoger secundair onderwijs samengeteld per provincie. Dit zijn de leerlingenaantallen zoals opgenomen in het Statistisch Jaarboek Vlaams Onderwijs, 2001-2002, Departement Onderwijs.

Leraars gvso-groep 2

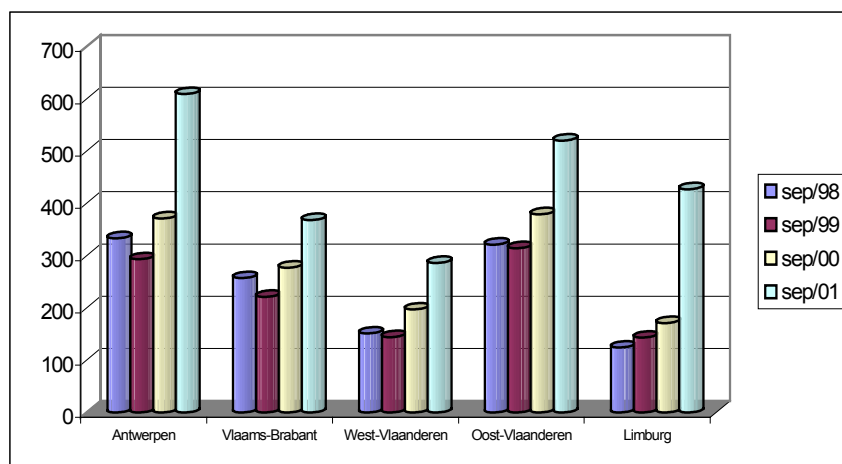
Vooral de provincies Limburg en Antwerpen – en in mindere mate Oost-Vlaanderen - kenden de afgelopen twee schooljaren een vrij behoorlijke stijging van het aantal werkzoekende leraars gvso-groep 2. In West-Vlaanderen en Vlaams-Brabant is de toename veel kleiner.

In relatie tot het aantal leerlingen beschikken Limburg en Vlaams-Brabant over het hoogst aantal werkzoekenden leraren gvso-groep 2, West-Vlaanderen over het laagste aantal.

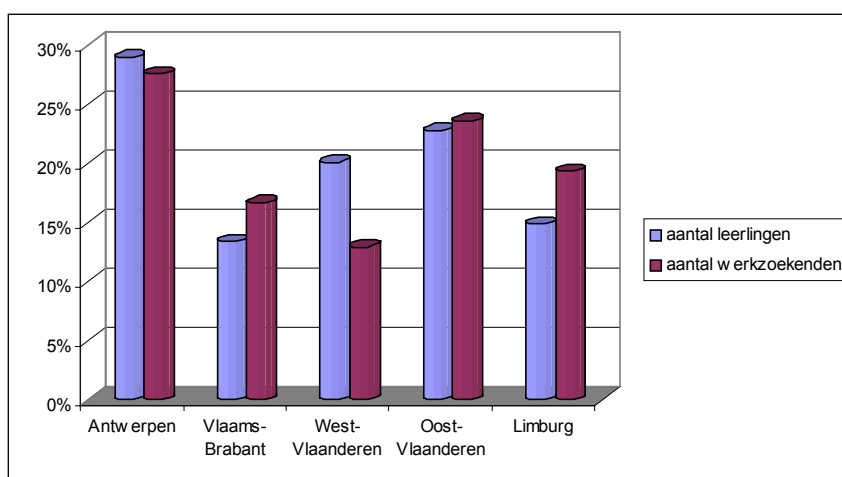
Tabel 65 – Werkzoekende leraars gvso-groep 2 per provincie - absolute cijfers

	Antwerpen	Vlaams-Brabant	West-Vlaanderen	Oost-Vlaanderen	Limburg	Totaal
Sept 1998	333	257	151	321	124	1186
Sept 1999	293	221	144	314	143	1.115
Sept 2000	371	277	197	379	171	1.395
Sept 2001	609	368	286	520	427	2.210
dalingsperc t.o.v. sept 98	183%	143%	189%	162%	344%	186%

Figuur 47 – Werkzoekende leraars gvso-groep 2 per provincie

Figuur 48 – Werkzoekende leraars gvso-groep 2 (sept. 2001) per provincie in relatie tot het aantal leerlingen (feb 2002)

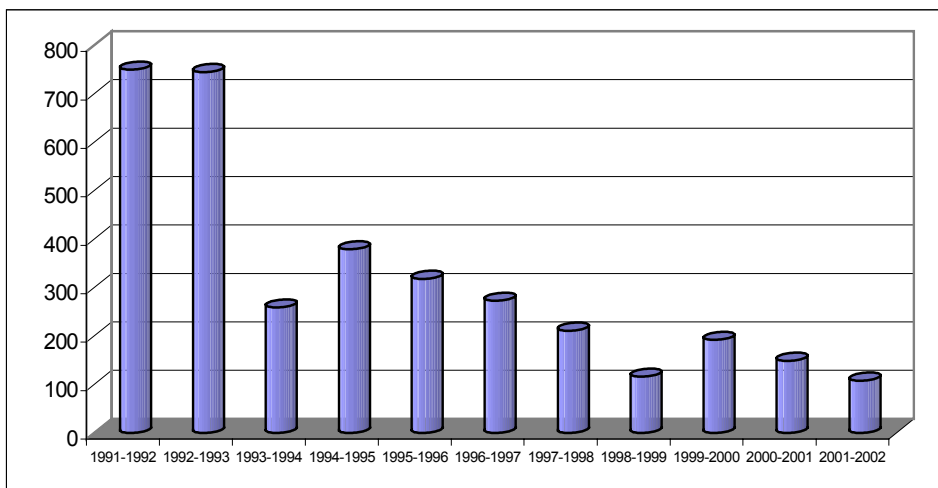
2.2.3. Boventallige leraars secundair onderwijs

De boventallige leraars vormen de groep van vastbenoemden die na de werkzaamheden van de verschillende reffectatiecommissies, zonder betrekking zijn gebleven. Deze groep is enorm gedaald, tot op een niveau van nog slechts 14% ten opzichte van 1991-1992⁶⁰.

Tabel 66 – Evolutie van het aantal personeelsleden TBS/OB in het secundair onderwijs – uitgedrukt in fte

Schooljaar	Totaal aantal	Evolutie in%
1991	750	100%
1992	745	99%
1993	259	35%
1994	379	51%
1995	318	42%
1996	273	36%
1997	211	28%
1998	116	15%
1999	192	25%
2000	149	20%
2001	108	14%

Figuur 49 – Evolutie van het aantal personeelsleden TBS/OB in het secundair onderwijs

⁶⁰ De stijging in schooljaar 1999-2000 ten opzichte van schooljaar 1998-1999 is toe te schrijven aan de nieuwe werking via scholengroepen in het gemeenschapsonderwijs en scholengemeenschappen in het secundair onderwijs. Bron: secretariaat van de Vlaamse reffectatiecommissie, Departement Onderwijs.

2.2.4. De stille reserve⁶¹

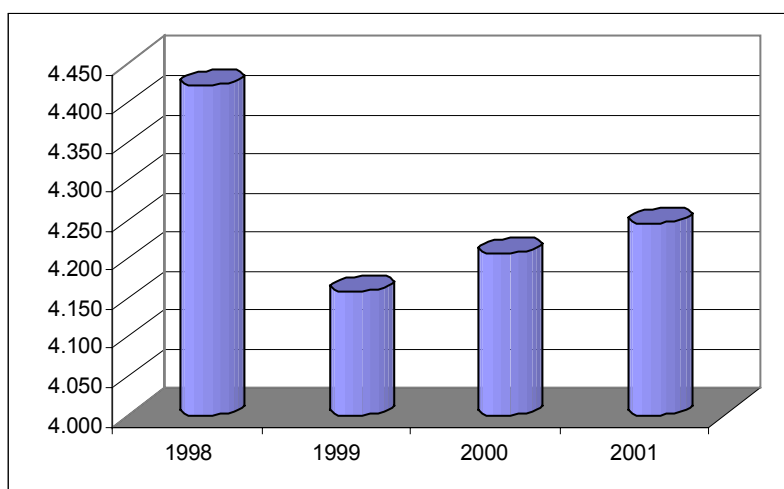
Onder de stille reserve verstaan wij: de ruimte waarover tijdelijke personeelsleden beschikken om meer te gaan werken.⁶² Uiteraard is dit maar een “theoretische” reserve, omdat kan worden aangenomen dat niet iedereen meer wil of kan presteren.

Hierbij wordt geen rekening gehouden met de groep vastbenoemde leerkrachten die een onvolledige opdracht uitoefenen. De marge om “meer te gaan werken” is hier immers vrij beperkt: in het secundair onderwijs presteert een vastbenoemde leraar gemiddeld bijna 83% van een voltijdse opdracht. En wie vastbenoemd is en deeltijds werkt, kiest hier meestal vrijwillig voor via een verlof of afwezigheid voor verminderde prestaties.

Tabel 67 – Potentieel van de stille reserve van tijdelijke personeelsleden in het secundair onderwijs (fte)⁶³

	1998	1999	2000	2001
Aantal personen (zuiver tijdelijk)	12.077	11.718	12.612	12.801
Gemiddelde opdracht tijdelijk personeelslid	63,40%	64,50%	66,60%	66,80%
Aantal fte's reserve	4.423	4.158	4.207	4.245

Figuur 50 - Potentieel van de stille reserve van tijdelijke personeelsleden in het secundair onderwijs (FTE)

De voorbije jaren zijn minder tijdelijke personen in het secundair onderwijs tewerkgesteld, zowel uitgedrukt in personen als in fte's. In de periode 1997-2002 is de gemiddelde opdracht van een zuiver tijdelijk personeelslid in het secundair onderwijs quasi constant gebleven.

⁶¹ Beperkt tot het onderwijzend en bestuurspersoneel, exclusief de geco's, tbs 55+ en tbs wegens ziekte.

⁶² Het kan dan gaan om tijdelijke personeelsleden die een deeltijdse opdracht uitoefenen of om tijdelijke personeelsleden die maar voor een beperkte duur zijn aangesteld.

⁶³ Geraamd op basis van de vergelijking tussen het aantal zuiver tijdelijke personeelsleden en het aantal budgettaire voltijdse equivalenten verkregen op basis van tijdelijke opdrachten – situatie in januari van elk schooljaar.

Het is logisch dat een verminderde werkgelegenheid voor tijdelijke leerkrachten meteen ook een afname van de stille reserve - zoals hier gedefinieerd - veroorzaakt.

Scholen maken echter niet optimaal gebruik van deze arbeidsreserve van tijdelijke leerkrachten. De extra werkgelegenheid die ontstaat door vervangingen in de loop van het schooljaar, werd in 2001-2002:

- voor 77% opgevangen door meer tijdelijke interimarissen aan het werk te stellen;
- voor 23% door elke interimaris gemiddeld meer te laten werken.

Tabel 68 - Gebruik van de stille reserve bij invulling van interim-vacatures in het secundair onderwijs

	Interim- fte's sept. 2000	Interim- fte's mei 2001	Interim- fte's sept. 2001	Interim- fte's mei 2002	Extra interim- vacatures in fte	Opgevangen door extra personeel	Opgevangen door meer prestatie = stille reserve
Aantal fte's	1.369	2.985	1.378	3.336	1.958 (100%)		
Aantal personen	2.595	4.272	2.735	4.968		1.499 (77%)	
Gemiddelde opdracht interimaris	53%	70%	50%	67%			459 (23%)

Op het eerste zicht is dit onlogisch: men kan verwachten dat scholen de extra uren in de eerste plaats toekennen aan de leerkrachten die al bij hen in dienst zijn – en die zij goed kennen. Dit wordt overigens zo opgelegd in het personeelsstatuut (via de voorrangsregeling).

Mogelijke verklaringen hiervoor zijn:

- het uurrooster van de leerkracht die al lesgeeft maar nog deeltijds ter beschikking staat, past niet in het uurrooster van de vacature;
- vakinhoudelijk: de bevoegdheden van de kandidaat corresponderen niet met de gevraagde kwalificaties;
- een onvolledige opdracht dicht bij huis geniet de voorkeur boven een volledige opdracht waarvoor een verre verplaatsing noodzakelijk is;
- het gebrek aan mobiliteit tussen netten en inrichtende machten/scholengemeenschappen;
- de mogelijkheid dat veel tijdelijke (jongere) personeelsleden er bewust voor kiezen om niet voltijds te gaan werken, wegens gezinsredenen of andere persoonlijke motieven;
- vraag en aanbod op de onderwijsarbeidsmarkt zijn misschien niet voldoende transparant.

2.2.5. Instroom vanuit andere sectoren

Ook de groep van neveninstromers uit andere sectoren dan onderwijs maakt een beïnvloedende factor uit die niet over het hoofd gezien kan worden. Hiermee worden zowel de mensen bedoeld die een lerarenopleiding gevolgd hebben, maar niet naar het onderwijs doorgestroomd zijn, als mensen die geen leraar zijn van opleiding en elders werkten, maar dit wel willen worden en na het volgen van een GPB-cursus hiertoe gerechtigd zijn.

Het is een groep die mee het aanbod bepaalt, maar waarop we maar voor een deel zicht hebben, zij het de mensen die een GPB-opleiding volgen. Over de leraren die voorheen geen job in het onderwijs hebben uitgeoefend, maar na een aantal jaren wel beslissen de overstap te doen, bestaan er geen cijfers.

2.3. Indicatoren van het huidige tekort

2.3.1. Een ontoereikende reserve voor de interim

Een tekort op de arbeidsmarkt ontstaat wanneer het aanbod niet langer volstaat om de vraag naar arbeidskrachten op te vangen.

De vraag naar personeel is onderhevig aan belangrijke schommelingen in de loop van het schooljaar. De arbeidsreserve moet groot genoeg zijn om aan de vraag te voldoen op elk ogenblik van het schooljaar: m.a.w. op elk tijdstip van het schooljaar moeten alle secundaire scholen kunnen rekenen op kwaliteitsvolle invalkrachten.

Om deze eerste indicator te berekenen maken wij een vergelijking tussen de noodzakelijke arbeidsreserve (het kader van de vervangingspool) en de reële arbeidsreserve (de invulling van de vervangingspool, aangevuld met het aantal VDAB-werkzoekenden) eind september. De “noodzakelijke” arbeidsreserve wordt berekend op basis van de gemiddelde vervangingsbehoefte.

2.3.1.1. De vervangingspool

De leerkrachten die zijn opgenomen in de vervangingspool ontvangen vanaf hun aanstelling in de ankerschool een salaris tot het einde van het schooljaar, en dit ongeacht hun effectieve tewerkstelling in korte vervangingen. In de periodes dat ze geen afwezige leerkracht moeten vervangen, krijgen ze andere pedagogische taken in hun ankerschool.

Structuur van de vervangingspool

De grootte van de pool werd in 2001-2002 vastgelegd op 2661 plaatsen, verdeeld over 22 algemene vakken, 40 technische en praktische vakken en 19 vakken in het BuSO. Als werkingsgebied voor de pool is Vlaanderen (inclusief Brussel) opgedeeld in 45 zones.

Overzicht per vak

In onderstaande tabellen wordt een overzicht gegeven van de verdeling van de plaatsen en de invulling ervan over de verschillende soorten vakken.

Algemene vakken

De knelpunten (minder dan 50% invulling) bij de algemene vakken om in vervanging te voorzien, zijn de volgende:

- katholieke godsdienst
- niet-confessionele zedenleer
- wiskunde
- Nederlands
- Frans

Tabel 69 – Vraag en aanbod in de vervangingspool voor de algemene vakken SO in 2001-2002⁶⁴

Vak (av)	Aanbod	Vraag	V-A	A/V
Aardrijkskunde	30,1	50,5	20,4	60%
Biologie	30,4	33	2,6	92%
Chemie	13,4	15,5	2,1	86%
Duits	10	11	1	91%
Economie	59,25	79	19,75	75%
Engels	79,2	104,5	25,3	76%
Frans	130,15	274,5	144,35	47%
Fysica	28,2	33	4,8	85%
Geschiedenis	74,6	79	4,4	94%
Godsdienst - katholieke	27,3	146	119	19%
Informatica	27,1	40,5	13,4	67%
Klassieke studiën	1	1	0	100%
Latijn	14,8	21,5	6,7	69%
Lichamelijke opvoeding	164,5	164,5	0	100%
Muzikale opvoeding	10,2	18,5	8,3	55%
Natuurwetenschappen	3,5	5	1,5	70%
Nederlands	179,25	381,5	202,25	47%
Niet-confessionele zedenleer	6,8	27	20,2	25%
Plastische opvoeding	51,5	51,5	0	100%
Project algemene vakken	30,35	57	26,65	53%
Wetenschappelijk werk	2	2,5	0,5	80%
Wiskunde	125,4	301	175,6	42%
Totaal	1099	1898	799	

Technische en praktische vakken

Voor de technische en praktijkvakken komen de grootste moeilijkheden om vraag en aanbod op elkaar af te stemmen voor bij:

- verpleegkunde
- technologische opvoeding
- elektriciteit

⁶⁴ Bron : VDAB

Tabel 70 – Vraag en aanbod in de vervangingspool voor de technische en praktijkvakken SO in 2001-2002⁶⁵

Technische en praktische vakken	Aanbod	Vraag	V-A	A/V
Algemene verpleegkunde	10,65	24,5	13,85	43%
Autotechniek	3,5	5,5	2	64%
Bakkerij	1,5	1,5	0	100%
Beeldende vorming	2,5	2,5	0	100%
Bio-esthetiek	2	3	1	67%
Bouw	5,5	5,5	0	100%
Carrosserie	0	4	4	0%
Centrale verwarming	0	1,5	1,5	0%
Dactylografie	0,5	0,5	0	100%
Dameskappen	16,2	16,5	0,3	98%
Elektriciteit	24,95	45,5	20,55	55%
Elektronica	1	3	2	33%
Gezinstechnieken	0,5	0,5	0	100%
Grafische technieken	2,45	7,5	5,05	33%
Handel	0,5	0,5	0	100%
Hotel	12,45	12,5	0,05	100%
Hout	29,4	33,5	4,1	88%
Huishoudkunde	44,4	62,5	18,1	71%
Kantoortechneken	4,6	5	0,4	92%
Kleding	37,15	58,5	21,35	64%
Landbouw	0	1	1	0%
Lassen - constructie	2,15	4	1,85	54%
Maatschappelijke vorming	6,5	6,5	0	100%
Mechanica	54	73,5	19,5	73%
Meubelmakerij	2,7	5	2,3	54%
Nijverheidstechneken	4,5	4,5	0	100%
Opvoedkunde	7,5	8	0,5	94%
Publiciteitstekenen	2	2	0	100%
Schilderen en decoratie	2	2	0	100%
Schrijnwerkerij	0	3,5	3,5	0%
Sociale wetenschappen	1	1	0	100%
Socio-economische initiatie	0	0,5	0,5	0%
Sport	0,5	0,5	0	100%
Tandtechniek	0	1,5	1,5	0%
Technologische opvoeding	43,9	87	43,1	50%
Textiel	0	0,5	0,5	0%
Tuinbouw	1,5	1,5	0	100%
Verzorging	28,95	41,5	12,55	70%
Voeding	1	1	0	100%
Ziekenhuisverpleegkunde	5,6	12	6,4	47%
Totaal	364	551	187	

Vakken in het BuSO

In het BuSO stelt een toestand van tekorten zich minder en is het probleem iets kleiner. De vraag lijkt er in absolute aantallen ook minder groot. Voor leraren metaal en haartooi heeft men de grootste moeite om voldoende vervangers te vinden.

⁶⁵ Bron : VDAB

Tabel 71 – Vraag en aanbod in de vervangingspool voor het buitengewoon secundair onderwijs in 2001-2002 ⁶⁶

BuSO	Aanbod	Vraag	V-A	A/V
Bgv agrarische technieken	4	5,5	1,5	73%
Bgv bouw	4	4	0	100%
Bgv gezinstechieken	13,3	17,5	4,2	76%
Bgv grafische technieken	1	1	0	100%
Bgv haartooi / schoonheidszorgen	2,5	5,5	3	45%
Bgv hout	6	10	4	60%
Bgv kleding	1	1	0	100%
Bgv metaal	5,5	11,5	6	48%
Bgv katholieke godsdienst	0	4,5	4,5	0%
Bgv nijverheidstechnieken	9,1	10	0,9	91%
Bgv schilderen en decoratie	0,5	0,5	0	100%
Bgv slagerij	0	0,5	0,5	0%
Bgv textiel	0	1	1	0%
Bgv voeding	6	6	0	100%
Bgv - ov2	19	19	0	100%
Niet confessionele zedenleer	0,7	1	0,3	70%
Asv - lichamelijke opvoeding (ov1, ov2, ov3)	6	6	0	100%
Asv (algemeen sociale vorming) (ov1, ov2, ov3)	104,5	104,5	0	100%
Bgv agrarische technieken	7	7	0	100%
Totaal	190	216	26	

Overzicht per regio

Als we de invulling van de pool over de provincies vergelijken, valt op dat de grootste moeilijkheden zich voordoen in Brussel, gevolgd door de provincies Oost-Vlaanderen en Antwerpen. Enkel Limburg lijkt vraag en aanbod voldoende op elkaar te kunnen afstemmen.

Brussel

In Brussel is de toestand problematisch: slechts 27% van de plaatsen in de nodige arbeidsreserve geraakt ingevuld.

Tabel 72 – Vraag en aanbod in de vervangingspool voor Brussel ⁶⁷

Brussel	aanbod	vraag	V-A	A/V
	40,6	148	107,4	27%

Oost-Vlaanderen

Wat de zones voor de provincie Oost-Vlaanderen betreft, schommelen de invulpercentages tussen 48% en 64%. Enkel Geraardsbergen valt uit de toon met slechts 26%, op een afstandje gevolgd door Oudenaarde.

⁶⁶ Bron : VDAB

⁶⁷ Bron : VDAB

Tabel 73 – Vraag en aanbod in de vervangingspool voor de zones van de provincie Oost-Vlaanderen⁶⁸

Provincie Oost-Vlaanderen				
zone	aanbod	vraag	V-A	A/V
Aalst	44,85	89,5	44,65	50%
Deinze	41,3	65	23,7	64%
Dendermonde	29,55	55	25,45	54%
Eeklo	33	54,5	21,5	61%
Gent	146,15	248	101,85	59%
Geraardsbergen	5,5	21,5	16	26%
Lokeren	34,05	70,5	36,45	48%
Ninove	24,05	48	23,95	50%
Oudenaarde	8,75	23	14,25	38%
Sint-Niklaas	64	115	51	56%
Zottegem	20,8	35,5	14,7	59%
Totaal	452	825,5	373,5	51%

Antwerpen

Voor de provincie Antwerpen is de situatie niet gelijklopend voor de verschillende zones. Wat duidelijk naar voren komt, is de grotere moeite in de regio rond Antwerpen stad om vervangers te vinden.

Tabel 74 – Vraag en aanbod in de vervangingspool voor de zones van de provincie Antwerpen⁶⁹

Provincie Antwerpen				
zone	aanbod	vraag	V-A	A/V
Antwerpen	113,85	325,5	211,65	35%
Boom	27,5	83	55,5	33%
Geel	88,35	104,5	16,15	85%
Kalmthout	14	58	44	24%
Lier	40,75	71,5	30,75	57%
Brasschaat	48,75	153,5	104,75	32%
Mechelen	90,65	178	87,35	51%
Mol	41,95	47,5	5,55	88%
Mortsel	27,65	68,5	40,85	40%
Turnhout	85,2	102,5	17,3	83%
Totaal	578,65	1192,5	613,85	53%

Vlaams-Brabant

Voor de provincie Vlaams-Brabant, Brussel niet inbegrepen, is de situatie behoorlijk goed, uitgezonderd Halle en Vilvoorde, die het beduidend minder goed stellen.

⁶⁸ Bron : VDAB

⁶⁹ Bron : VDAB

Tabel 75 – Vraag en aanbod in de vervangingspool voor de zones van de provincie Vlaams-Brabant⁷⁰

Provincie Vlaams-Brabant				
zone	aanbod	vraag	V-A	A/V
Aarschot	43,15	52	8,85	83%
Dilbeek	39,35	116	76,65	34%
Diest	40,75	44	3,25	93%
Halle	13,85	78,5	64,65	18%
Leuven	89,45	117	27,55	76%
Tienen	37,35	46,5	9,15	80%
Vilvoorde	21,15	97	75,85	22%
Totaal	285,05	383	180,45	58%

West-Vlaanderen

Voor de provincie West-Vlaanderen is er een redelijk gelijklopende invulling in de verschillende zones. Enkel Ieper en Veurne vallen uit de toon.

Tabel 76 – Vraag en aanbod in de vervangingspool voor de zones van de provincie West-Vlaanderen⁷¹

Provincie West-Vlaanderen				
zone	aanbod	vraag	V-A	A/V
Brugge	125,5	197	71,5	64%
Ieper	23,95	49,5	25,55	48%
Kortrijk	85,95	139	53,05	62%
Oostende	52,15	83,5	31,35	62%
Roeselare	49,55	86,5	36,95	57%
Torhout	24,1	45,5	21,4	53%
Veurne	21,8	50	28,2	44%
Waregem	38,5	50	11,5	77%
Totaal	421,5	701	279,5	58%

Limburg

Voor Limburg is de situatie voldoende comfortabel. Voor het noorden van de provincie is de noodzakelijke reserve zelfs quasi volledig gehaald.

Tabel 77 – Vraag en aanbod in de vervangingspool voor de zones van de provincie Limburg⁷²

Provincie Limburg				
zone	aanbod	vraag	V-A	A/V
Beringen	43,5	45	1,5	97%
Genk	74,4	75,5	1,1	99%
Hasselt	108,5	113	4,5	96%
Lommel	84,95	89,5	4,55	95%
Maasmechelen	65,15	69	3,85	94%
Sint-Truiden	44,05	54,5	10,45	81%
Tongeren	62,45	71	8,55	88%
Totaal	483	517,5	34,5	93%

⁷⁰ Bron : VDAB

⁷¹ Bron : VDAB

⁷² Bron : VDAB

2.3.1.2. Overwerk (en bijbetrekking)

Als in de vervangingspool geen geschikte vervanger wordt gevonden, kan een personeelslid worden belast met overwerk of een bijbetrekking uitoefenen. Dit houdt in dat de leerkracht bovenop zijn voltijdse opdracht extra lesuren presteert. Sinds 1 september 2000 wordt dit overwerk/bijbetrekking beter bezoldigd.

Tabel 78 – Aantal fte in overwerk/bijbetrekking - in fte

extra vraag in fte	2000-2001			2001-2002			2002-2003
	15 nov	15 jan	15 mrt	15 nov	15 jan	15 mrt	15 nov
gewoon secundair	31	34	44	118	141	186	123
buitengewoon secundair	0	0	0	5	5	7	10

Uit de tabel blijkt dat het overwerk/bijbetrekking in schooljaar 2001-2002 heel sterk is toegenomen in het gewoon secundair onderwijs. Deze trend lijkt zich voorlopig voort te zetten in het huidige schooljaar 2002-2003.

2.3.1.3 Herindiensttreding

Naast de vervangingspool en het overwerk/bijbetrekking creëerde het decreet op het lerarenambt een derde maatregel: personeelsleden met verlof, terbeschikkingstelling voorafgaand aan het rustpensioen of met pensioen kunnen binnen bepaalde cumulatiebeperkingen een tijdelijke opdracht opnemen om de school uit de nood te helpen.

Tabel 79 – Aantal herindiensttreders - in fte

extra vraag in fte	2000-2001			2001-2002			2002-2003
	15 nov	15 jan	15 mrt	15 nov	15 jan	15 mrt	15 nov
gewoon secundair	7	13	20	4	12	20	6
buitengewoon secundair	1	0	0	0	0	0	0

Van deze maatregel wordt niet vaak gebruik gemaakt. Dit lijkt logisch: wie ervoor opteert om (al dan niet gedeeltelijk) uit het onderwijs te stappen, zal niet snel geneigd zijn terug te keren.

2.3.2. Onvoldoende gekwalificeerde leerkrachten

Als de reserve ontoereikend is, kunnen scholen niet anders dan een beroep doen op leerkrachten die al in het onderwijs (onvolledig of volledig) aan de slag zijn, of werven zij personeelsleden aan die niet beschikken over het gepaste bekwaamheidsbewijs.

Deze indicator geeft aan in welke mate scholen een beroep moeten doen op leerkrachten die slechts beschikken over een “ander” bekwaamheidsbewijs. De aanstelling van leerkrachten met een “ander bekwaamheidsbewijs” kan in de regel maar als er een vastgesteld tekort is aan leerkrachten die over een vereist of voldoende geacht bekwaamheidsbewijs beschikken.

In het vorig punt kwam al aan bod dat de tekorten in het secundair onderwijs het beste per vak benaderd worden (2.3.2.2.). In 2.3.2.3. worden verschillende regio's met elkaar vergeleken.

2.3.2.1. Evolutie van de voorbije schooljaren

Uit tabel 80 blijkt dat het aanwerven van leerkrachten die niet over een vereist of voldoende geacht bekwaamheidsbewijs beschikken, niet langer een uitzonderingsmaatregel is voor scholen. Liefst *12,7% procent* van alle tijdelijken die in het begin van elk schooljaar worden tewerkgesteld – zowel in vacante betrekkingen als in vervangingen - onderwezen een vak waarvoor zij slechts in het bezit waren van een “ander” bekwaamheidsbewijs.

Dit geeft indicaties dat scholen bij de start van het schooljaar al moeilijkheden ondervinden om gekwalificeerde leerkrachten te vinden. Alleszins blijkt dat zij het wervingsbeleid van september onmogelijk nog kunnen volhouden in de loop van het schooljaar: van de leerkrachten die in maart 2002 een interim uitoefenden, was niet minder dan *17,57%* in het bezit van een ander bekwaamheidsbewijs.

Over de schooljaren 1998-1999 en 1999-2000 is hier geen markante evolutie in te onderkennen. Het schooljaar 2000-2001 is daarentegen gestart met een relatief hoger aantal leerkrachten met de kwalificatie “andere” in vacante en interimbetrekkingen, een trend die aangehouden werd in 2001-2002.

Tabel 80 – Aanstelling volgens bekwaamheidsbewijs in het secundair onderwijs: overzicht van de voorbije schooljaren

		1.9.'98	15.3.'99	1.9.'99	15.3.'00
tijdelijke vacante uren	vereist	67,11%		67,10%	
	voldoende	23,08%		23,11%	
	andere	9,81%		9,79%	
interim-uren	vereist	71,05%	64,96%	69,03%	65,09%
	voldoende	19,16%	18,80%	20,06%	19,41%
	andere	9,78%	16,24%	10,91%	15,51%

		1.9.'00	15.3.'01	1.9.'01	15.3.'02	1.9.'02
tijdelijke vacante uren	vereist	63,46%	60,07%	63,02%	60,57%	62,21%
	voldoende	24,10%	23,88%	24,79%	23,41%	26,15%
	andere	12,44%	16,04%	12,19%	16,02%	11,64%
interim-uren	vereist	66,36%	62,58%	66,80%	62,11%	65,45%
	voldoende	20,48%	20,12%	20,06%	20,32%	20,41%
	andere	13,16%	17,30%	13,14%	17,57%	14,13%

2.3.2.2. Per vak of specialiteit

Onderstaande tabel geeft, per vak, een overzicht van de verhouding tussen de bekwaamheidsrubricering “vereist, voldoende geacht of andere”, voor de interimaanstellingen in de academiejaren 1999-2000, 2000-2001 en 2001-2002. De aanstellingen van leerkrachten met een “ander bekwaamheidsbewijs” geven een *indicatie* van een tekort aan leerkrachten – in die optiek zijn het aantal fte’s in de knelpuntvakken (zie laatste kolom van onderstaande tabel) behoorlijk vergelijkbaar met de berekening van de vakgebonden tekorten in punt 2.3.1. Onderstaande cijfers indiceren alleszins dat er in de loop van schooljaar 2001-2002 quasi geen verlichting is gekomen in de schaarste op de arbeidsmarkt voor de interim-knelpuntvacatures in het secundair onderwijs. De aanstelling met een “ander bekwaamheidsbewijs” is globaal zelfs lichtjes toegenomen.

Nochtans wijzen deze aanstellingen (met “andere”) *niet altijd* op een tekort aan leerkrachten. Als het bekwaamheidsbewijs van een personeelslid getypeerd wordt als een “ander” bekwaamheidsbewijs, betekent dit dat hij of zij niet in het bezit is van een pedagogisch basisdiploma, óf dat het diploma waarover hij/zij beschikt te laag is (bijvoorbeeld HOKT waar een HOLT vereist is). In het eerste geval is het mogelijk dat een leerkracht (bijvoorbeeld een licentiaat zonder aggregatie) ingeschreven is in een opleiding om een pedagogisch getuigschrift te behalen: in dat geval is er niet echt sprake van een “aanwerving wegens tekorten”.

Tabel 81 – Aanstelling met bekwaamheidsbewijs “andere” in interim-uren in het secundair onderwijs, volgens vak – schooljaren 1999-2000, 2000-2001, 2001-2002⁷³

		interim-uren op 15.3.'00	Aantal fte's met 'and' op 15.3.'00	interim-uren op 15.3.'01	Aantal fte's met 'and' op 15.3.'01	interim-uren op 15.3.'02	Aantal fte's met 'and' op 15.3.'02
Alle vakken	VE	65,09%		62,58%		62,11%	
	VO	19,41%		20,12%		20,32%	
	AND	15,51%		17,30%	1436	17,57%	1502
Wiskunde	VE	70,22%		65,09%		64,18%	
	VO	19,76%		21,61%		20,94%	
	AND	10,03%	61	13,30%	90	14,88%	105
Frans	VE	78,68%		74,78%		73,23%	
	VO	10,89%		10,42%		10,20%	
	AND	10,43%	64	14,80%	94	16,58%	107
Nederlands	VE	72,42%		72,25%		70,92%	
	VO	18,93%		17,24%		16,11%	
	AND	8,64%	70	10,51%	90	12,97%	112
Engels	VE	71,37%		79,08%		74,65%	
	VO	18,19%		10,74%		10,36%	
	AND	10,45%	33	10,18%	34	14,99%	53
Elektriciteit, elektromechanica, mechanica	VE	43,90%		42,18%		43,47%	
	VO	14,53%		20,03%		21,44%	
	AND	41,57%	83	37,79%	180	35,08%	170
Hout en Bouw	VE	19,39%		18,69%		23,65%	
	VO	33,17%		42,79%		40,03%	
	AND	47,45%	83	38,51%	70	36,32%	63
Informatica	VE	1,61%		8,93%		15,57%	
	VO	89,19%		77,57%		71,54%	
	AND	9,19%	6	13,50%	11	12,89%	11
Duits	VE	52,02%		62,78%		61,07%	
	VO	27,69%		18,25%		20,02%	
	AND	20,30%	14	18,97%	13	18,90%	14
Latijn en Grieks	VE	87,80%		86,25%		87,73%	
	VO	2,46%		3,28%		2,70%	
	AND	9,75%	11	10,47%	13	9,57%	10
Economie	VE	80,25%		81,23%		78,78%	
	VO	10,57%		6,42%		7,82%	
	AND	9,19%	8	12,36%	12	13,39%	14
Godsdienst	VE	83,75%		82,29%		79,36%	
	VO	1,65%		1,85%		4,54%	
	AND	14,61%	54	15,86%	65	16,10%	68
Aardrijkskunde	VE	72,05%		65,76%		64,87%	
	VO	20,41%		18,00%		18,90%	
	AND	7,54%	14	16,24%	32	16,23%	33
Chemie	VE	59,27%		54,42%		59,87%	
	VO	20,15%		25,08%		22,10%	
	AND	20,58%	15	20,51%	15	18,03%	15

⁷³ Deze cijfers zijn afkomstig uit het elektronisch personeelsdossier, en slaan op alle prestatie-uren die ad interim worden uitgeoefend. Om het aantal fte's te berekenen – zie laatste kolom – worden de uren gedeeld door 22.

Tabel 82 – Aanstelling met bekwaamheidsbewijs “andere” in interimuren in het secundair onderwijs, volgens vak en per graad – schooljaar 2001-2002

15.3.'02	bekw,heid	graad 1	%	graad 2	%	graad 3	%
Wiskunde	VE	214	81,68%	167	65,75%	72	38,10%
	VO	17	6,49%	57	22,44%	75	39,68%
	AND	31	11,83%	30	11,81%	42	22,22%
Frans	VE	170	82,93%	187	72,76%	119	63,30%
	VO	7	3,41%	29	11,28%	30	15,96%
	AND	28	13,66%	41	15,95%	39	20,74%
Nederlands	VE	261	78,85%	231	68,55%	123	61,81%
	VO	41	12,39%	59	17,51%	39	19,60%
	AND	29	8,76%	47	13,95%	37	18,59%
Engels	VE	48	85,71%	140	78,21%	78	63,93%
	VO	4	7,14%	17	9,50%	16	13,11%
	AND	4	7,14%	22	12,29%	28	22,95%
Elektriciteit, elektromechanica, mechanica	VE	30	54,55%	104	40,00%	76	45,51%
	VO	6	10,91%	65	25,00%	34	20,36%
	AND	19	34,55%	91	35,00%	57	34,13%
Hout en Bouw	VE	6	24,00%	15	16,85%	20	32,79%
	VO	8	32,00%	38	42,70%	24	39,34%
	AND	11	44,00%	36	40,45%	17	27,87%
Informatica	VE	/	/	13	17,11%	0	0,00%
	VO	/	/	54	71,05%	7	77,78%
	AND	/	/	9	11,84%	2	22,22%
Duits	VE	/	/	15	71,43%	29	56,86%
	VO	/	/	3	14,29%	11	21,57%
	AND	/	/	3	14,29%	11	21,57%
Latijn en Grieks	VE	38	88,37%	37	86,05%	15	88,24%
	VO	1	2,33%	2	4,65%		
	AND	4	9,30%	4	9,30%	2	11,76%
Economie	VE	7	77,78%	53	84,13%	25	71,43%
	VO	1	11,11%	4	6,35%	3	8,57%
	AND	1	11,11%	6	9,52%	7	20,00%
Godsdienst	VE	98	79,67%	128	82,58%	103	76,87%
	VO	10	8,13%	8	5,16%	1	0,75%
	AND	15	12,20%	19	12,26%	30	22,39%
Aardrijkskunde	VE	63	77,78%	47	70,15%	23	41,07%
	VO	10	12,35%	12	17,91%	16	28,57%
	AND	8	9,88%	8	11,94%	17	30,36%
Chemie	VE	/	/	29	59,18%	22	62,86%
	VO	/	/	13	26,53%	6	17,14%
	AND	/	/	7	14,29%	7	20,00%

2.3.2.3. Volgens regio

In dit onderdeel maken wij een regionale vergelijking van deze indicator, waarbij de toestand in verschillende stedelijke gebieden en meer landelijke regio's tegenover elkaar worden afgezet. Dit moet toelaten een duidelijker zicht te krijgen op de specifieke wervingsproblemen in de stedelijke agglomeraties.

Zo blijkt dat de stedelijke gebieden Brussel en Antwerpen de grootste moeite hebben om gekwalificeerde vervangers te vinden, dit in tegenstelling tot Limburg dat beduidend onder het Vlaamse gemiddelde (17%) scoort. Gent en Vlaams Brabant zijn met 18% zowat rond het gemiddelde gesitueerd. Opmerkelijk is de terugval van Gent ten opzichte van 2 jaar geleden, toen het nog als "beste" naar voren kwam.

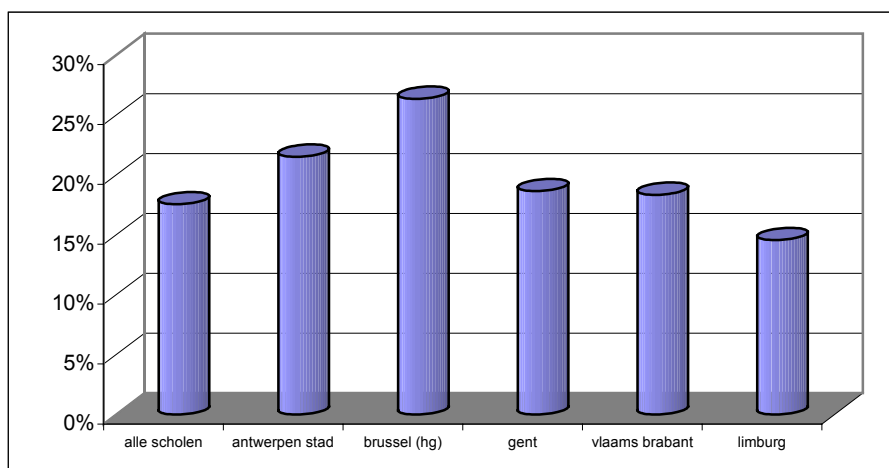
Tabel 83 - Aanstelling volgens bekwaamheidsbewijs in het secundair onderwijs – overzicht per regio (interimuren op 15 maart)

15.3.'00	alle scholen	Antwerpen stad	Brussel (HG)	Gent	Vlaams-Brabant	Limburg
Vereist	65,09%	59,96%	62,73%	67,92%	66,09%	62,38%
Voldoende	19,41%	21,69%	18,66%	21,70%	19,89%	22,94%
Andere	15,51%	18,65%	18,61%	10,38%	14,02%	14,68%

15.3.'01	alle scholen	Antwerpen stad	Brussel (HG)	Gent	Vlaams-Brabant	Limburg
Vereist	61,39%	54,97%	56,79%	60,88%	62,71%	62,11%
Voldoende	21,91%	24,44%	20,44%	22,09%	20,77%	23,17%
Andere	16,70%	20,59%	22,78%	17,04%	16,52%	14,72%

15.3.'02	alle scholen	Antwerpen stad	Brussel (HG)	Gent	Vlaams-Brabant	Limburg
vereist	62,11%	54,92%	55,37%	60,51%	63,32%	63,39%
voldoende	20,32%	23,55%	18,27%	20,83%	18,32%	22,04%
andere	17,57%	21,53%	26,37%	18,66%	18,36%	14,57%

Figuur 51: aanstelling met ander bekwaamheidsbewijs in het secundair onderwijs volgens regio

2.4. Conclusie

Bepaling van het huidige tekort (2002)

Algemeen

Het secundair onderwijs bleef het voorbije schooljaar nog steeds kampen met bepaalde tekorten aan leraren. De reserve om in te spelen op de vraag die tijdens het schooljaar ontstaat en om dus in de nodige vervangingen te voorzien, was globaal gezien onvoldoende groot.

We proberen een indicatie van het tekort te verkrijgen op basis van de vergelijking van de minimaal noodzakelijke reserve (het kader van de vervangingspool) en de reële arbeidsreserve (de invulling van de vervangingspool). Dit is immers het enige instrument waar we kwantitatieve gegevens over hebben. Voor niet-ingevulde vacante betrekkingen en niet-ingevulde vervangingen door invalleerkrachten die geen lid zijn van de vervangingspool kennen we geen cijfers.

Concreet waren er in het schooljaar 2001-2002 2.665 plaatsen in te vullen in de pool, waarvan er 1.653 effectief werden opgevuld. Dit betekent een invullingspercentage van 62%. Over alle vakken heen werd dus geen invulling van 100% van de vervangingspool bekomen, maar als we de samenstellende delen afzonderlijk bekijken, is de toestand niet overal even nijpend.

Bovendien blijkt uit een laatste stand van zaken vlak voor het uitbrengen van dit rapport (schooljaar 2002-2003) dat het succes van de vervangingspool een stevige opmars heeft ondergaan: een opvulling tot 80% werd bereikt. Opnieuw willen we wijzen op het feit dat elk tekort in het secundair onderwijs vakgebonden is en wat dat betreft blijven de knelpuntvakken bestendig in hun rol.

Het totale tekort werd berekend op **1.012** fulltime equivalenten.

Om de samenstelling van het tekort zo duidelijk mogelijk in beeld te brengen, maken we een indeling in 1ste, 2de en 3de graad voor enerzijds de algemene vakken en anderzijds de technische en praktische vakken.

Volgens graad en vak

In onderstaande tabel wordt becijferd hoe dit aantal respectievelijk over de verschillende graden en de verschillende soorten vakken is verdeeld.

Tabel 84 - Verdeling van het lerarentekort over de verschillende soorten vakken in het gewoon SO enerzijds en in het BuSO anderzijds.

Lerarentekort SO 2001-2002	av	tv/pv	BuSO
fte	798,55	187,45	26
%	79%	18%	3%

Het zwaartepunt ligt duidelijk bij de algemene vakken. De reden hiervan is dat zeer weinig tv en pv in de eerste graad worden gegeven.

Tabel 85 - Verdeling van het lerarentekort over de drie graden en het BuSO

Lerarentekort SO 2001-2002	1ste graad	2de graad	3de graad	BuSO
fte	446	283	257	26
%	44%	28%	25%	3%

Een kleine helft van het totale tekort situeert zich onder de leraren van de 1ste graad. Het resterende deel is ongeveer gelijk verdeeld over de 2de en 3de graad.

Maken we een combinatie van de graad en de aard van de vakken dan krijgen we volgende resultaten:

Tabel 86 - Verdeling van het lerarentekort per graad en vakken

Lerarentekort SO 2001-2002	1 ^{ste} graad		2 ^{de} graad		3 ^{de} graad		BuSo
1012 fte = 100%	av	tv/pv	av	tv/pv	av	tv/pv	
fte	395.5	50.5	229	54	174	83	26
%	39%	5%	23%	5%	17%	8%	3%

1ste graad secundair onderwijs

Het tekort doet zich in overwegende mate (39%) voor bij leraren algemene vakken in de 1ste graad. Een logische vaststelling, gezien het overwicht van algemene vakken ten opzichte van de technische en praktische vakken in deze graad.

2de graad secundair onderwijs

In de 2de graad stelt zich het probleem al minder, maar voor de algemene vakken maakt het toch nog 23% uit van het totale tekort. Wat deze graad betreft, hebben we weinig zicht op de opleidingsgraad van de leraar. De wetgeving laat immers de keuze aan de scholen om voor deze 2 studie jaren leraren van groep 1 of groep 2 in te zetten. Hier kan dus iets flexibeler omgegaan worden met een eventuele krapte op de arbeidsmarkt van leraren.

3de graad secundair onderwijs

Wat het opleidingsniveau van de leraren in de 3de graad betreft, wordt hier een bekwaamheidsbewijs van een basisopleiding van 2 cycli verwacht. In vergelijking met de 1ste en 2de graad lijkt het voor de algemene vakken iets gemakkelijker om vervangers te vinden. Wel ligt het relatieve aandeel van de technische vakken iets hoger.

In het secundair onderwijs is het wel belangrijk de vraag-aanbod-relatie per vak of specialiteit te benaderen. Een vakgebonden benadering maakt duidelijk dat er specifieke tekorten zijn, met name in de zogenaamde knelpuntvakken. Dit zijn niet alleen de hoofdvakken zoals Nederlands, wiskunde, Frans, ... maar ook praktijkvakken als technologische opvoeding, elektriciteit en verpleegkunde.

BuSO

In het buitengewoon secundair onderwijs stelt het probleem zich minder ernstig.

Omwille van het enorme belang het differentiëren naar vakken te benadrukken wanneer in het secundair onderwijs over tekorten gesproken wordt, maken we ook een overzicht van de toestand van de knelpuntvakken en hun aandeel in het tekort.

Tabel 87 - Het aandeel van de knelpuntvakken av in het tekort in de vervangingspool per soort vak

av	vraag (absoluut)	Tekort tov vraag (procentueel)	verhouding tot het totale tekort
katholieke godsdienst	119	81%	15%
niet-confessionele zedenleer	20,2	75%	2,5%
wiskunde	175,6	58%	22%
Nederlands	202,25	53%	25%
Frans	144,35	53%	18%

In verhouding tot de vraag is katholieke godsdienst koploper van het tekort aan het aanbod van leraren, maar wanneer het absolute aantal ten opzichte van het tekort over alle algemene vakken heen wordt gesteld, is er voor Nederlands het grootste probleem.

Tabel 88 - Het aandeel van de knelpuntvakken tv/pv in het tekort in de vervangingspool per soort vak

tv/pv	vraag (absoluut)	Tekort tov vraag (procentueel)	verhouding tot het totale tekort
verpleegkunde	13,85	57%	7%
technologische opvoeding	43,1	50%	23%
elektriciteit	20,55	45%	11%

Terwijl verpleegkunde binnen de vergelijking vraag en aanbod voor het vak zelf het slechtst scoort, komt technologische opvoeding veel sterker op de voorgrond in verhouding met het totale tekort binnen de technische en praktische vakken.

Volgens regio

Naast de differentiëring naar vakken, zijn er ook de regionale verschillen. Vooral grootstedelijke gebieden kampen met een uitgesproken problematiek in deze materie. Niet alleen blijft de pool daar erg leeg en is dus het vinden van leraren al een probleem, maar de scholen bevolkt houden lijkt op deze plaatsen veel moeilijker dan elders. Deze vaststellingen zijn voor Brussel geanalyseerd in het rapport, maar vermoedelijk geldt hetzelfde voor andere grootsteden.

De specifieke situatie noopt dan ook tot een lokale aanpak om de stadsvlucht tegen te gaan. Uiteraard spelen veel factoren buiten onderwijs mee als oorzaken en is een samenwerking met andere sectoren nodig om grootsteden, met Brussel voorop, aangenamer te maken om in te wonen en te leven.

Tijdelijke oplossingen

De scholen vangen het tekort op verschillende manieren op. In de mate van het mogelijke worden de zittende leerkrachten maximaal ingezet, bijvoorbeeld door het samen zetten van grotere groepen leerlingen; door de leerkrachten bezoldigd overwerk of in bijbetrekking te laten presteren. Eventueel worden zelfs leerkrachten die in een of ander verlofstelsel zitten tijdelijk terug in dienst genomen.

Bij aanwervingen zijn de scholen verplicht om een beroep te doen op minder gekwalificeerde leerkrachten. Het tekort wordt dan ook weerspiegeld in het aantal wervingen van leerkrachten die slechts beschikken over een 'ander' bekwaamheidsbewijs. Zo blijkt dat scholen, als de nood aan vervangingen het hoogst is, genoodzaakt zijn om tot 17,5% van de vervangingen te laten invullen door leerkrachten die (nog) niet gekwalificeerd zijn. Voor de vervanging van leraars technische en praktische vakken, wordt zelfs in 35% van de gevallen een beroep gedaan op leerkrachten met een 'ander' bekwaamheidsbewijs.

Merk op dat er niet altijd een direct verband bestaat tussen de 'kwalificatie' en de 'kwaliteit' van de leerkracht. Personeelsleden die hun pedagogische opleiding nog niet voltooid hebben, bezitten een 'ander' bekwaamheidsbewijs. De aanstelling van deze personeelsleden wijst niet noodzakelijk op een 'tekort' aan leerkrachten maar kan een bewuste keuze zijn van de school. Het is daarentegen mogelijk dat de scholen bij een tekort vaker dan zij zouden willen een beroep doen op personeelsleden met een voldoende geacht bekwaamheidsbewijs (de leraar geeft les in een andere specialiteit dan zijn eigen vak). De personeelsleden bezitten theoretisch wel de nodige kwalificaties, maar misschien niet de nodige kennis om les te geven. Enkel een zeer grondige inhoudelijke studie van de aanstellingen met 'voldoende geachte' bekwaamheidsbewijzen zou hierover uitsluitel kunnen geven.

Toekomstperspectieven

In het eerste deel van dit hoofdstuk werd de vraag naar leraren in het secundair onderwijs voor de volgende jaren (van 2002 tot en met 2005) in kaart gebracht. Door de banenbewarende en -scheppende maatregelen, de voorstellen van CAO VI, het stijgende leerlingenaantal en de uitstroom omwille van de vergrijzing zullen tijdens deze periode 9.728 vacante betrekkingen moeten worden ingevuld.

Het aanbod zal in de tijdsspanne 2002-2005 de arbeidsreserve doen groeien. Concreet zullen er 11.786 nieuwe leerkrachten mogelijk beschikbaar zijn voor het secundair onderwijs, terwijl er een vraag is van 10.740 (9.728 nieuwe betrekkingen + 1.012 tekort in de vervangingspool).

Bij deze prognose moeten de volgende kanttekeningen worden geplaatst:

- Er is rekening gehouden met de huidige doorstromingspercentages van de lerarenopleiding naar het onderwijs en met de uitstroom uit het onderwijs. De doorstroming én de uitstroom is wellicht zeer conjunctuurgevoelig en aan schommelingen onderhevig.
- Voor de lerarenopleiding GVSO groep 2 en de GPB-opleiding zijn geen cijfers beschikbaar over het percentage studenten dat de opleiding voltooit. Een echte prognose is dus niet gemaakt: het aantal afgestudeerden van 2001 is als norm genomen. Niettemin stijgt het aantal studenten in de GPB-opleiding met 19%.

- Het aantal afgestudeerden van de GPB-opleiding moet gerelativeerd worden, in die zin dat heel wat van deze studenten al daadwerkelijk lesgeven en dus niet als nieuwe instroom mogen worden beschouwd. Niettemin biedt deze groep zich ieder jaar aan het onderwijs aan (als onmiddellijk lesgever zonder pedagogische opleiding), zodat ze als potentiële leerkrachten kunnen worden beschouwd.
- Over neveninstromers zijn geen cijfers beschikbaar.

We kunnen dus besluiten dat het huidige tekort in het secundair onderwijs op macrovlak de komende jaren zal omgebogen worden tot een overschot van 1.046 leerkrachten. Doordat we niet beschikken over cijfers die gedifferentieerd zijn naar vak en regio, willen we erop wijzen dat een globaal overschot niet noodzakelijk betekent dat een tekort voor elk vak en elke regio opgelost zal zijn.

Bijlage

Bijlage 1: raming van de uitstroom in het basis- en secundair onderwijs

De raming gebeurde op basis van het personeelsbestand in januari 2002 en betreft het onderwijzend en bestuurspersoneel. De resultaten zijn uitgedrukt in budgettaire fulltime equivalenten.

Geraamde afvloeï in het kleuteronderwijs

	2002	2003	2004	2005	2006
55 jaar	262,4	220,2	218,3	215,4	213,2
56 jaar	18,5	34,3	28,5	28,4	28,2
57 jaar	19,2	18,8	36,2	29,6	30,4
58 jaar	16,7	12,9	12,4	24,4	19,5
59 jaar	1,9	3,2	2,4	2,4	4,7
Totaal TBS 55+/58+	318,7	289,4	297,8	300,2	296
Totaal pensioen zonder voorafgaand TBS	42,3	34,0	57	48,2	49,1
Totale uitstroom	361,0	323,4	354,8	348,4	345,1

Geraamde afvloeï in het lager onderwijs

	2002	2003	2004	2005	2006
55 jaar	471,3	0	0	0,	0
56 jaar	82,9	111,9	540,5	514,4	461,5
57 jaar	71,8	65,5	88,3	81,8	78,4
58 jaar	32,6	38,1	34,6	46,8	43,1
59 jaar	16,8	18,1	21,3	19,2	25,9
Totaal TBS 55+/58+	675,4	233,6	684,7	662,2	608,9
Totaal pensioen zonder voorafgaand TBS	230,6	176,9	193,4	233,5	216,9
Totale uitstroom	906,0	410,5	878,1	895,7	825,8

Geraamde afvloeï in het secundair onderwijs

	2002	2003	2004	2005	2006
55 jaar	542,2	0	0	0	0
56 jaar	144,5	158,8	724,5	729,9	765,3
57 jaar	113,1	114,8	126,6	131,6	131,6
58 jaar	125,5	104,6	106,4	117,4	122,1
59 jaar	64,8	64,2	54,1	54,6	60,3
Totaal TBS 55+/58+	990,3	442,4	1.011,6	1.033,5	1.079,3
Totaal pensioen zonder voorafgaand TBS	1.094,5	678,5	673,2	581,1	589,4
Totale uitstroom	2.084,8	1.120,9	1.684,8	1.614,6	1.668,7